

The background is a solid yellow color. Overlaid on this are several sets of parallel white lines. One set of four lines runs vertically along the left edge. Another set of four lines runs diagonally from the top-left towards the bottom-right. A third set of four lines runs diagonally from the top-right towards the bottom-left. These lines intersect to form a large, abstract geometric shape in the center of the page.

A SZÍNJÁTÉK PEDAGÓGIÁJA

MÓDSZERTANI FÜZETEK 3.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A SZÍNHÁTÉK PEDAGÓGIÁJA

TARTALOM

A SZÍNJÁTÉKOS FOGLALKOZÁSOK MÓDSZERTANA

TÓTH MIKLÓS, KERTÉSZ LUCA

1 BEVEZETŐ	12
2 A SZÍNJÁTÉK MINT PEDAGÓGIAI FOLYAMAT	14
A csoportvezető	14
A játsszók	15
A nézők	16
3 OSZTÁLY A SZÍNPADON (KERTÉSZ LUCA)	17
Az osztályszínpad műfaji keretei	17
Pedagógiai alapelvek	18
Iskolai hagyomány	18
Osztályszínpadi kalauz, avagy tapasztalatok és tanácsok.....	20
• Hogyan kezdjünk hozzá?.....	20
• A próba	21
• Anyaggyűjtés, darabválasztás	21
• A szöveg	25
• A szövegen túl	25
• Szerepek	26
• Szereposztás	27
• Színpadkép, díszlet és kellékek	28
• Elindul a munka	30
• Az előadás	31
• Mi is a cél?	32

A kiadvány az EFOP-3.2.6-16-2016-00001 A tanulók képességkibontakoztatásának elősegítése a köznevelési intézményekben projekt keretében készült.

Módszertani Füzetek 3.

Sorozatszerkesztő: Golden Dániel

© A szerzők, 2019

© Színház- és Filmművészeti Egyetem, 2019

Kiadta a Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest 2019

Felelős kiadó: dr. Vonderviszt Lajos kancellár

Kiadványterv: Hódi Rezső

www.szfe.hu

Készült a budapesti Color Nyomdában.

ISBN: 978-615-5791-04-8

ISSN: 2677-0393

4 A SZÍNJÁTSZÓ FOGLALKOZÁS KERETEI, AVAGY LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE	
(TÓTH MIKLÓS)	34
Alapozás	34
A próba	36
Az instrukció	37
Mitől lesz jó egy jelenet?	38
A születő jelenet egy lehetséges szerkezete	39
Ki legyen a főszereplő?	39
A személyesség	39
A helyszín	40
A színész mint energialeadó gépezet	40
A jelenet tétje	41
Fokozás 1.	41
Mielőtt belép a Másik	42
Belép a Másik	42
Összeütközés	43
Fokozás 2.	43
Újra egyedül	43
Fokozás 3.	43
Jelmezek	44
A jelenet próbái	44
Jelenetek megadott témára	44
5 A SZERKESZTETT JÁTÉK	45
Anyaggyűjtés	45
Szerkesztés	47
Ha mégis egy mese... ..	48
6 A MONTÁZSJÁTÉK	49
Anyaggyűjtés	50
Saját történetek	53
Szerkesztés	55
Szereposztás	55

7 AZ ÉLETJÁTÉK	57
Anyaggyűjtés	57
• Témák keresése	58
• Témaválasztás	58
• Tárgyjáték	59
• Karaktergyűjtés	59
• Írásos anyagok	60
• Kiscsoportos témaválasztás	61
• Asszociációk	61
• A főhős	61
A színopszis	62
A „részletek”	63
Zenehasználat	64
A helyszín	64
A próbák fázisai	65
Ki legyen a főszereplő?	65
8 AZ ADAPTÁCIÓ	67
Anyaggyűjtés – darabválasztás	67
• Szöveg	68
• Téma	68
• Szerepek	69
• Szerepstaféta	69
Az adaptáció technikái – egy esetleíráson keresztül	70
• Hogyan kezdjük hozzá?	71
• Hívószó	72
• Képek	72
• Analógia	72
• Kérdések és közös értelmezés	73
• A szereplők	75
• A helyszín	77
• A látvány tervezése	78

• Jelmez-telenség	79
• A jelenetek előkészítése	80
• A próbák	80
9 AZ ELŐADÁS	83
+ AJÁNLOTT SZAKIRODALOM	85

ÜNNEP AZ ISKOLÁBAN – KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY ÉS ALKOTÁS

KÖRÖMI GÁBOR, SOMFAI BARBARA

1 KÖSZÖNTŐ	88
2 ÜNNEP, ISKOLA, ÜNNEPI MŰSOR	90
Az iskolai ünnepek története	90
Ünneplés és pedagógia	99
Az ünnepek helye a nemzeti alaptantervekben	101
3 AZ ISKOLAI ÜNNEPLÉS MÓDSZERTANA	105
Ünneplés és művészetpedagógia	105
Ünnepléstípusok lépésről lépésre	108
4 AZ ISKOLAI ÜNNEPEK SZERVEZÉSÉNEK KISKÁTÉJA	114
Kérdések és feleletek az előkészítésről	114
Kérdések és feleletek a megvalósításról	119
Kérdések és feleletek a műsor után	123
5 ZÁRSZÓ – AZ ÜNNEP ÉRTELME	126
+ MELLÉKLETEK	129
A ISKOLAI ÜNNEPI ALKALMAK LISTÁJA	130
B AZ ÜNNEPRE VALÓ FELKÉSZÜLÉS SORÁN ALKALMAZHATÓ DRÁMAPEDAGÓGIAI TECHNIKÁK	133

C ESETTANULMÁNY 1.	
Március 15-ei fáklyás felvonulás a Táncsics Mihály Gimnáziumban (LOVRITY ANDREA)	139
D ESETTANULMÁNY 2.	
Március 15-ei séta Szorgalmatoson (DANCS KATALIN)	141
E ESETTANULMÁNY 3.	
<i>15-dik március, 1848</i> (KÖRÖMI GÁBOR)	148
F ESETTANULMÁNY 4.	
<i>A Bánk bán</i> próbája a Nemzeti Színházban március 15-én (SOMFAI BARBARA)	154
+ FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT SZAKIRODALOM	172

A SZÍNJÁTÉKOS FOGLALKOZÁSOK MÓDSZERTANA

TÓTH MIKLÓS
KERTÉSZ LUCA

1

BEVEZETŐ

Módszertani segédletünkben javaslatokat teszünk az általános és középiskolákban szabadidős tevékenység keretében működő osztályszínpadok, szakcsoportok, illetve az alapfokú művészetoktatási intézmények kerettanterveiben előírt színjátszó foglalkozások vezetőinek.

Elképzeléseink szerint használható az alkalmankénti ötletmerítésre vágyóknak éppúgy, mint a tudatos, folyamatban gondolkodó építkezésre vállalkozóknak. Mindazoknak, akik a színjátszás sűrű erdejébe kíváncsiak, leendő és már aktívan működő csoportvezetőknek – azoknak, akik most készülnek belevágni ebbe az életre szóló kalandba, illetve azoknak, akik már benne vannak a közepében, de esetleg el-elbizonytalanodnak a folytatást illetően.

Egyfajta rendszerezés ez, csoportépítési és produkciókészítési koncepció, konkrét példákkal megvilágítva. Különös hangsúllyal a pedagógiai célok elérésére a színházi, szakmai, mesterségbeli fogások segítségével, de nem azok professzionális elsajátításának céljával.

Ezek a foglalkozások ugyanis elsősorban nem a színészi készségek fejlesztését, a színészmesterség minél magasabb szintű elsajátítását szolgálják – nem tartozik céljaik közé a különböző színházi műfajokban való jártasság, a minél gyakoribb nyilvános megmutatkozás, illetve az azokra való fizikai és mentális felkészítés.

Az általunk ideálisnak gondolt iskolai színjátszás a játszóknak önismeretének teljesezésére, világlátásuk gazdagodására irányul a közös játékok, a közösség-

építő gyakorlatok, az improvizált etűdök, a felépített jelenetek és a majdan megszületendő produkciók révén. Spontán és tervezett módon is megélhetnek olyan élethelyzeteket, szerepeket, melyek a hétköznapjaikban elkerülik őket, vagy amelyeket akaratlanul vagy épp nagyon is tudatosan kikerülnék. Ennek következményeként tapasztalatokat, jártasságot szerezhetnek számukra eladdig ismeretlen terepen – változhatnak, fejlődhetnek (elsősorban szociális és kommunikációs) kompetenciáik, felgyorsulhat helyzetfelismerő, érzelemki-fejező, problémamegoldó és érdekérvényesítő képességük, nem utolsósorban gyarapodhat szókincsük, ezáltal képesek lesznek az árnyaltabb ön-/én-kifejezésre. A közösen átélt élmények, az intenzív társas együttlét pedig semmihez sem hasonlítható módon építi a játszóknak közösségét, erősíti az egymás iránti nyitottságot, elfogadást, a másik ember megismerésének vágyát is.

Az alábbiakban a színjátékos foglalkozások során felmerülő módszertani kérdéseket, problémákat és azok személyes tapasztalatainkra építő megoldásait, illetve a megoldásukra tett javaslatokat mutatjuk be, konkrét műfaji formákkal és esettanulmányokkal kiegészítve. Az *Osztály a színpadon* fejezet arról a helyzetről szól, amikor az iskolai gyakorlat során a pedagógus abban a helyzetben találja magát, hogy minden különösebb előképzettség híján és előkészület nélkül egy gyerekekből vagy fiatalokból álló közösséggel valamilyen „produkciót” kell színpadra állítania. A további fejezetek az *Alapozástól Az előadásig* már azt mutatják be, amikor egy közösség – akár az előző alkalom kapcsán szerzett élmények nyomán – ahhoz kap kedvet, hogy komolyabb keretek között, rendszeres tevékenységként foglalkozzon a színjátszással. Ajánlatunk szerint a csoport első évében a *szerkesztett játék* szolgálhat a készülő produkció keretével, a második évben a *montázsjáték*, a harmadikban az *életjáték*, és csak a negyedik évben érdemes megpróbálkozni egy klasszikus mű (színdarab) *adaptációjával*.

Ha valamelyik konkrét játék vagy gyakorlat ismerősnek tűnik, az nem a véletlen műve. Ez így van rendjén, hiszen ezek organikusan fejlődnek, átalakulnak, minél többször, minél többen használják őket. Konkrét példáink is jó eséllyel át fogják esni ilyen változásokon, sőt, át kell, hogy essenek, hisz minden csoport más és más, nincs két egyforma habitusú és gondolkodású csoportvezető, és a meghatározó körülmények is száz esetben százféleképpen lehetnek.

Reményeink szerint ez a módszertani segédlet ösztönözni fogja a csoportvezetőket a további munkára, s inspirálóan hat majd a csoporttal való találkozásokra.

2

A SZÍNJÁTÉK MINT PEDAGÓGIAI FOLYAMAT

A CSOPORTVEZETŐ

Módszertanunk megszólítottjai a színjátszó csoportok vezetői.

Az osztályfőnök, aki saját osztályában hatékony közösségépítésre törekszik, esetleg valamely probléma több oldalról történő megközelítése céljából, egy problémát hordozó szituáció több szempontú vizsgálata érdekében (ugyanannak a drámai helyzetnek ugyanis több interpretációja létezhet) vállalkozik a színjátszás „meghonosítására”.

A pedagógus (magyar- vagy bármely más szakos tanár), esetleg gyógy-pedagógus, drámapedagógus, szakoktató, aki valamely tananyag lényegre törő, az érzelmeket is bekapcsoló megközelítése okán dönt a színjátszás mellett.

Lehet gyakorlott pedagógus, aki járatlan a színjátszó foglalkozások vezetésében, vagy éppen ellenkezőleg: kezdő pedagógus, aki vaskos színjátszó múlttal rendelkezik. Szeretnénk elérni a rutinos drámapedagógusokat és színházzal foglalkozó fiatal művészeket is, segíteni őket egy produkció létrehozásában – a pedagógiai szempontok előtérbe helyezésével.

Gondolunk azokra, akik iskolai felkérésre (pl. az iskola vezetőségének igénye, hogy az adott helyen is legyen színjátszás), több évfolyamból kialakítva, az iskola tanáraként tartanak színjátszó foglalkozásokat, valamint azokra az ún. külsősökre, akik személyes színházi ambícióiktól vezérelve kerülnek ebbe a szituációba. És azokra is, akik évről évre az iskolai ünnepek elkészí-

tésére vállalkoznak, illetve akiket megbíznak annak elkészítésével.

Mindezeket a felnőtteket a következőkben csoportvezetőként fogjuk említeni, a színjátszó foglalkozás mindenkori résztvevőit pedig játésokként.

A mindenkori csoportvezetőnek elsősorban pedagógusnak kell lennie, és meseterembernek, csak azután „művésznak”. A színház csupán újabb eszköz legyen a számára, mellyel általános pedagógiai céljait elérheti, elképzeléseit megvalósíthatja.

A színjátszó foglalkozások többségét tehát pedagógusok vezetik. Eltérő ambíciókkal. Legkevésbé színháziak ezek. És ez így van jól. Megkönnyíti a munkájukat, ha rendelkeznek drámatanári képesítéssel, vagy ismernek jó néhány drámajátékot, és képesek azok levezetésére is. Képesek valamely elérni kívánt cél érdekében ezekből játéksorokat összeállítani. Nem árt, ha rendelkeznek „színjátszós” tapasztalattal. Járatosnak kell lenniük a kortárs gyermek-, ifjúsági és felnőtt irodalomban éppúgy, mint a klasszikus szövegek világában, különböző műfajokban egyaránt (líra, epika, dráma). Ugyanakkor legalább ennyire fontos, hogy képes legyen egy csoport irányítására, működtetésére – képes legyen a koncentrált, ugyanakkor mégis szabad, alkotó szellemiségű légkör megteremtésére. Figyelemmel tudjon lenni minden egyes játésozra, és tudja szem előtt tartani mind a csoport, mind az egyes tagok „fejlődésének” érdekeit – hiszen e kettő nem minden esetben esik egybe. És ha mindezekhez dramaturgiai jártasság, szerkesztői és rendezői érzék is párosul – ideális színjátszó csoportvezetővé válhatnak. És akkor már csak az kell, hogy ennek az ideális csoportvezetőnek végtelen mennyiségű szabad ideje, energiája, kíváncsisága és önbizalma, rugalmassága és kreativitása pedig kimeríthetetlen legyen...

Gyakran előfordul, hogy ezek az említett képességek, erények vagy éppen adottságok nem állnak össze egy emberben (pl. kiváló csoportvezető – tapasztalatlan rendező; nagyfokú kreativitás – kevés szabad idő). Nagyon hatékony és termékeny tud lenni akkor is a csoport működése, ha sikerül megosztani a feladatokat, pl. a csoportvezető személye és az adott produkció rendezője nem ugyanaz a személy.

A JÁTÉSZÓK

A játésok létszáma, a lányok és a fiúk aránya, életkora és játékkedve szerint a csoportok összetétele mindig más és más. Lehet iskolai vegyes csapat

(különböző korosztályokból összeállva) éppúgy, mint egyetlen évfolyamról vagy egyetlen osztályból összeállt közösség.

A színjátszó tevékenységet is egészen eltérő okokból folytathatják a játzók – színházi ambícióik kiélése, de az osztály közösségének megerősítése végett is. Vagy egyszerűen a kíváncsiság vezeti némelyiküket. Lehetnek közöttük olyanok is, akik a színházra úgy gondolnak, mint lehetséges életfeladatra – és mindig lesznek olyanok, akik egy barát(nő) kedvéért, esetleg buliból jelentkeznek a csoportos foglalkozásokra.

Mégis őket egyben fogjuk tekinteni és egységes csoportként kezelni.

A NÉZŐK

Meg kell említenünk a produkciók befogadónak megváltozott, illetve megváltoztató attitűdjét is.

Ezek a bemutatók az éves munka összefoglalói. És ahogyan azt már említettük, az éves folyamat során nem a színházcsinálásnak mint szakmának az elsajátítása volt a cél, sokkal inkább a személyiség- és kompetenciafejlesztés, a készségek és a (rész)képessegek kibontakoztatása. Így a bemutató nézőinek – legyenek azok az iskola tanárai, más osztályok tanulói, illetve rokonok, barátok – figyelmét is arra kell irányítani, hogy észleljék, észrevegyék az adott játzók teljesítményének változásait, észlelhető „fejlődését”.

Nem másik produkciókkal kell összevetniük a látottakat, nem a többi játzóhoz képest kell megítélniük az ismerőst, hanem a játzó saját (korábbi) önmagához kell viszonyítaniuk – vagyis spontán módon a fejlesztő értékelés módszerével kell(ene) élniük.

3

OSZTÁLY A SZÍNPADON (KERTÉSZ LUCA)

AZ OSZTÁLYSZÍNPAD MŰFAJI KERETEI

Az *osztályszínpad* – nevében a lényege – egy teljes osztály részvételével hoz létre színpadi produkciót. A játzók, illetve résztvevők nem a közös érdeklődés alapján kerülnek össze, hanem éppen az egy közösséghez tartozás a közös munka alapja. Éppen ezért a színjátékos foglalkozások lehetséges célkitűzései közül ebben az esetben kiemelkedik a közösségfejlesztés.

Ez a forma nem a rendszeres színjátékos tevékenységről szól, ilyenkor az osztály egyszeri produkciót hoz létre, még akkor is, ha esetleg az esemény évente ismétlődik az osztály életében. Az előadás megszületésének kerete alapesetben az iskola – kivételesen jól sikerült produkciók esetében érdemes lehet esetleg az iskolai keret kitérítése. A produkció létrehozása egy konkrét eseményhez kapcsolódik; ez lehet színjátszó fesztivál vagy esetleg egy osztálykeretben megvalósított iskolai ünnepség.

Az előadás létrehozásához több résztvevő szoros együttműködése szükséges. Egyrészt fontos, hogy az osztály minden tagja tevékenyen megtalálja a számára testhezálló feladatot, másrészt elengedhetetlen az iskolai környezet többi szereplőjének (tanárok, szülők, technikai dolgozók stb.) szoros együttműködése.

Ebben a műfajban a csoportvezető tulajdonképpen a darabot létrehozó tanár – az iskolai gyakorlat szerint általában a magyartanár, néha az osztály-

főnökkel kiegészülve, a játsszók pedig mindazok az osztályból, akik szerepet vállalnak (fontos, hogy ne feledkezzünk meg azokról sem, akik nem szívesen állnak színpadra – ők is a közösség tagjai, tehát találunk feladatot nekik is, de erről részletesen később).

A nézők általában az iskola tanárai, diákjai, illetve rokonok, barátok.

Ebben a fejezetben az osztályszínpadi produkció létrehozásáig vezető út állomásait mutatom be részletesen, konkrét gyakorlati példákon és tanácsokon keresztül.

PEDAGÓGIAI ALAPELVEK

Ha az élet kész helyzet elé állít, és egy egész osztállyal kell produkciót létrehozunk, esetleg úgy döntünk, hogy meghonosítjuk iskolánkban az osztályszínpad műfaját, már nyert ügyünk van – számtalan hasznot remélhetünk a folyamattól.

Az osztályszínpad műfaja tulajdonképpen színházzal, színjátékos tevékenységgel való nevelés, melynek legfőbb célja nem művészi, hanem pedagógiai. Elsődlegesen a közösség formálódására, az összetartozás érzésére hat a közös tevékenységen és a társismeret elmélyítésén keresztül. A kommunikáció fejlesztésén keresztül hat az interperszonális kapcsolatokra. Emellett persze az egyének készségeit, attitűdjeit, kompetenciáit is fejleszti – a tanulói kompetenciák közül leginkább az anyanyelvihez és az esztétikai-művészihez köthető, de a társas-szociális képességeket is kibontakoztatja.

ISKOLAI HAGYOMÁNY

Az osztályszínpad műfaját saját munkahelyem, az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Általános Iskola és Gyakorló Gimnázium konkrét gyakorlatán keresztül fogom bemutatni. Ebben az iskolában több évtizedes hagyomány az osztályok évenkénti fellépése. A '80-as években indult program a kezdetekkor még a nagygyimnazista korosztálynak szólt, és nem kötelezettség, hanem lehetőség volt. Ebben az időszakban az iskolai úttörő, alternatív szemléletbe jól illeszkedett az újfajta művészi utak keresése, a diákautonómia növelése, valamint a magas színvonalú irodalmi adaptációk és előadások tanárok és diákok közös

munkájaként létrejövő bemutatása. Természetesen ma sem kötelező a fellépés, de általánosságban elmondható, hogy az osztályok csak nagyon ritka esetekben nem lépnek fel, és ennek tapasztalataim szerint fontos közösségi okai és következményei vannak.

Az iskolában jelenleg a 10–14 éves korosztály vesz részt a fesztiválon. A tapasztalatok szerint a nagygyimnazisták már sokkal elfoglaltabbak, nehezebben aktivizálható az egész osztály. Hogy ők se szoruljanak ki a fellépésekről, az iskolában két évente *Ki mi tud?* van minden tanuló számára, illetve *Nagyszínpad* néven egy másik program is elindult, hogy a 15–18 éves korosztályból is megmutathassák magukat azok, akiknek hiányzik a szereplés.

A fesztivál mindig két egymást követő tavaszi (általában áprilisi vagy májusi) délutánon, jellemzően csütörtökön és pénteken tart. A sorsolással sorrendbe állított produkciókra a tanítás után az iskola dísztermében kerül sor – ilyenkor többszázan töltik meg a dísztermet, lázas izgalom van a nézőtérén is a diákok, tanárok, szülők, meghívott vendégek között. Az eredményhirdetésre a második nap estéjén, általában este 9 és 10 óra között kerül sor, amit igazi fesztiválhangulatban várakozik végig a többszáz néző.

Nem véletlen, hogy az utóbbi években a fiatalabb korosztály lett a program megszólítottja. Mivel a nyolcosztályos gimnáziumban ötödiktől indul két új osztály, hasznosnak látszik az új közösség életében hamar egy ekkora közös feladat, élmény. Éppen ebben a korban van nagy szükség arra is, hogy a gyerekek – miközben az önkifejezés és a művészet területén is új utakra léphetnek – átéljék egymással azt, amit a közös játék adhat. A közös cél, a nyilvános szereplés, illetve a hagyományba való illeszkedés tovább fokozza az összetartozást, a „mi”-tudatot, mely még inkább katalizálja a közös produkció elkészítését. Ezeket a szempontokat szem előtt tartva melegen ajánlható minden iskolának, hogy – amennyiben erre lehetőség nyílik – alakítson ki színjátékos hagyományokat valamilyen formában az intézményben – ezek hasznát minden színjátékot valaha is próbált pedagógus ismeri. Érdemes átgondolni azt is, hogyan használható ez a forma mondjuk egy érettségiző/ballagó osztály esetében, amikor az „Így jöttünk”-érzést fejezheti ki egy, az osztály közös életére visszatekintő osztályszínpadi előadás. Azaz minden korosztályban és élethelyzetben megvan a szerepe és értéke a közösség életében a közös iskolai színjátéknak.

OSZTÁLYSZÍNPADI KALAUZ, AVAGY TAPASZTALATOK ÉS TANÁCSOK

Bár minden színjátékos csoport és előadás más és más, ami mégis közös bennük, hogy produkciót szeretnének létrehozni gyerekekkel. Ezeknek a produkcióknak több olyan eleme van, amelyeket érdemes kisebb egységekre, tevékenységekre bontani, és gyakorlati oldalról megközelíteni. A saját tapasztalataimon keresztül igyekszem olyan jó tanácsokkal szolgálni ezekhez a tevékenységekhez, amelyeket meg lehet fogadni – de még inkább átdolgozni és továbbfejleszteni.

→ HOGYAN KEZDJÜNK HOZZÁ?

Vállalkozó kedvű, a színjáték terepén járatos pedagógusként elhatározzuk: az osztályunk elő fog adni valamit. Nagyon jó kezdés – higgyük el, a gyerekek hamar átveszik lelkesedésünket.

Természetesen nem kell mindenkinek szerepelnie a darabban – ez nem is elvárható egy teljes osztálytól. Megállapodhatunk abban, hogy valamilyen módon minden diák részt vesz a produkcióban. Ennek több formáját kínálhatjuk:

- Mindenki nyilatkozhat arról, hogy szeretne-e szerepet, és ha igen, mekkorát. Lehet valaki néma tömegszereplő, kevés szöveges vagy akár főszereplő is. A gyerekeknek ezt annak tudatában kellett mérlegelniük, hogy megbeszéljük: a nagyobb szerep nagyobb sikert kínál, de nagyobb felelősséggel, munkával is jár.
- Aki nem akar szerepelni, az is többféle lehetőség közül választhat – nagyon fontos hangsúlyozni, hogy ez közösségi feladat, amiben mindenki kiteljesedhet a saját ambíciói szerint. Szükség van sűgóra, rendezőasszisztensre, színpadi ügyelőre, világosítóra, jelmez-, illetve díszletfelelősre, plakát- és meghívókészítőkre vagy olyanokra is, akik a zenéért, világításért, hangosításért felelnek.
- Ha valaki egyáltalán nem találja meg a helyét a színház világában, akkor lehet ő az esemény krónikása, aki a fotókat, a helyszíni riportokat és a beszámolót készíti az előadás után.

Összességében törekedjünk arra, hogy mindenki a magáénak érezze a készülő produkciót, és megtalálja benne a számára kényelmes helyet. Ez

azért is elengedhetetlen, hiszen az előadással való foglalkozás, a próbák jó része az intézményi keretből következően iskolai időben zajlik, ezért az nem lehet opció, hogy valaki teljesen kimaradjon ezekből.

→ A PRÓBA

Miután iskolai keretben zajlik minden próba, fontos összehangolni ezt a tanulással – akár tetszik, akár nem, mégiscsak ez az elsődleges feladata a gyerekeknek. Elképzelhető, hogy még konfliktusba is kerülünk kollégáinkkal az előadás kapcsán – vagy akár saját magunkkal is, hiszen hogy fogunk haladni az anyaggal, ha csak a darabra koncentrálunk?!

Jó, ha ilyenkor emlékeztetjük magunkat (és a kollégákat), hogy a munkánk meghatározott ideig zajlik, és amit eközben „tanulnak” a gyerekek, az sokszor több (de legalábbis más), mint ami a tankönyvekben van.

A próba – ahogyan a rendszeres színjátékos foglalkozásoknál is – általában egy tanteremben zajlik. Be kell építenünk a próbafolyamatba a terem ki- és bepakolását – legyen ennek felelőse! Ha tehetjük, ott is próbáljunk minél többet, ahol majd az előadás valóban lesz, ez nyújt magabiztosságot a játékosoknak.

Biztosan lesznek gyerekek, akik először zavarban lesznek a színjátszástól. Számukra megnyugtató lehet, hogy a próba „keresgélő” szakasza az osztályszínpadi produkció esetében kimarad, tanárként kész kereteket biztosítunk nekik, amelyben nem a profi színészi tehetséget várjuk tőlük. Ha jól ismerjük diákjainkat, nem hozzuk őket olyan helyzetbe, amelyben nem érzik jól magukat. Folyamatosan erősítsük meg őket, így később akár párokra vagy kisebb csoportokra külön is rábízhatjuk egy-egy jelenet önálló kidolgozását.

Ettől még inkább a magukénak érzik majd az előadást, és az általunk biztosított kereteket saját, egyéni tartalommal töltik meg.

→ ANYAGGYŰJTÉS, DARABVÁLASZTÁS

Az előadásoknál nagyon fontos, hogy tudjunk a gyerekek életkorának megfelelő darabot választani. Ne tekintsük őket cuki reklámgyerekeknek, akik mereven előre nézve gügyögnek, de ugyanígy ne próbáljuk általuk megvaló-

sítani rég elfeledett színházi ambícióinkat, azaz nem szerencsés a szájukba adni számukra érthetetlen, semmit sem jelentő „felnőtttes” szöveget sem csak azért, mert minket szíven talált 17 évesen. (Azt hiszem, épp ez sokszor az iskolai ünnepélyek rákfeneje is, amikor 14 éveseknek kell értően és érzékenyen beszélniük 1848-ról vagy 1956-ról.)

A gyerekeknek szóló szöveg az, amivel azonosulni tudnak, amit értenek, amin nevetnek vagy meghatódnak, és amihez tudnak kapcsolódni. Ez a kapcsolódás lehet akár egészen konkrét is: jelenthet átírást, átdolgozást is. Miért ne aktualizálhatnának klasszikusokat, miért ne írhatnák bele magukat vagy szólhatnak ki a szövegből mai hallgatóságukhoz? Éppen ettől lesz a darab az övék. Jó kiindulás lehet akár tőlük kérni alapötletet, alapanyagot. Ha pedig tényleg megszületett a szöveg és a csapat találkozásában a rátalálás, akkor bátran engedjünk teret a gyerekeknek, hadd legyenek alkotótársak. Hozzák a zenéiket, ruháikat, poénjaikat, ne féljünk attól, ha „mai” lesz az előadás. Ez sokszor segít a gyerekeknek a mélyebb gondolatok, érzelmek értelmezésében saját maguk számára.

Veszély lehet viszont, ha a gyerekek a kedvenc könyvüket (könyvsorozatok) szeretnék eljátszani. Ilyenkor nagyon komoly dramaturgiai munkára, húzásra van szükség, hogy színpadra tudjunk állítani egy egész művet. Mely jelenetek maradjanak meg? Mit kell kihúzni? Érthető marad-e a megmaradt váz vagy esetleg új jelenetekre van szükség? Jó példa erre egy *János vitéz* iskolánkban, ahol a jócskán meghúzott elbeszélő költemény új versszakokkal egészült ki, hogy gördülékeny legyen a jelenetek közötti átkötés. Olyan jól sikerült a „vendégszöveg”, hogy a magyartanárokon kívül senki sem vette észre... De hosszabb mű színpadra állításába (ha szem előtt tartjuk az ajánlott 20 perces hosszúságot) csak akkor vágjunk bele, ha biztosak vagyunk abban, hogy jól tudjuk rövidíteni a művet.

Az 5–8. osztály törzsanyagában alig szerepel a dráma műneme; a jelenleg érvényes kerettanterv irodalomból a 7–8. évfolyamon vezeti be a dráma műnemét, és írja elő egy tragédia vagy komédia megismerésén keresztül a drámához kapcsolódó alapfogalmak – pl. cselekmény, jellem, konfliktus, színpadi szöveg, helyzet – elsajátítását. A gyerekeknek tehát csak az a színházi tapasztalata van meg, amit addigi óvodás és iskolás éveik alatt, illetve a családjukkal begyűjtöttek. Nem igazán építhetünk arra, hogy ebben az életkorban ők javasoljanak szöveget – leginkább azért, mivel nincs még kiterjedt drámás, színházi tapasztalatuk.

Miután iskolánkban 5. évfolyamon van drámaórája a gyerekeknek, a választásba minden esetben azt a drámatanárnőt vontam be, aki ezeket az órákat tartja évek óta az iskolában. Egyrészt nagyon komoly szakmai jártassága van, másrészt ő olyan oldalukról is jól ismeri a gyerekeket, ahogyan más tanár nem. Ha olyan szerencsések vagyunk, hogy a mi intézményünkben is van dráma tantárgy, mindenképpen hasznos lehet a drámatanárt is bevonni egy színjátékos csoport vagy osztály életébe. A drámaórák abban is segíthetnek, hogy olyan alapvető dramatikus tudást nyújtanak a gyerekeknek, amelyre egy színjátszó csoport vezetője is bátran támaszkodhat.

A darabok kiválasztásánál minden évben több út is kínálkozik számunkra. Mivel a mi osztályszínpadi fesztiválunkon kb. 20 perces előadásokról van szó, valamint 36 fős osztályokról, olyan darab kell, amiben van „anyag”. A döntés minden esetben elsősorban az osztály összetételétől, arculatától, érdeklődésétől, képességétől függ, de nagyon fontos a felkészítő tanár (általában magyartanár és/vagy osztályfőnök) elkötelezettsége is.

Néhány példa az iskolai gyakorlatból:

- Lehet természetesen már meglévő drámát előadni (ajánlott jókora húzás után), akár az osztály profiljára „szabva”. Erre példa volt az egyik 8. osztály Molière-előadása, amelynek kiindulópontja *A fősvény* volt, de a gyerekek több különböző befejezést írtak az eredeti drámához. Egy másik nyolcadikos osztály az *Oidipusz királyt* adta elő, de különböző hangnemeket váltogatva az előadás során, így jutottak el a komikustól a tragikusig.
- Népszerűek a filmfeldolgozások is, pl. Balázs Béla–Radványi Géza: *Valahol Európában*ja nagy sikert aratott az egyik évben.
- Montázsszerűen használhatunk fel ismert történetelemeket egy új produkció létrehozásához, ahogy például a görög mitológiai történetekből és a trójai háború előzményeiből fűzött össze egy darabra valót az egyik osztály.
- A gyerekek körében népszerű epikus műveket is sokszor állítják színpadra, pl. Janne Teller: *Semmi*, George Orwell: *Állatfarm*, Ray Bradbury: *451 Fahrenheit*, Cornelia Funke: *Tintaszív*, René Goscinny: *A kis Nicolas*.
- Elkerülhetetlenek az iskolai kötelezők: Petőfi Sándor: *János vitéz*, Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi*.
- Vannak egészen szabad feldolgozások is, pl. *A Pál utcai fiúk és lányok*,

amelyben az osztály lány tagjai játszották a vörösingeseket, és mindkét csapat gémekeket alakított, akik a virtuális térben találkoztak. Vagy Lewis Carrolltól az *Alice Csodaországban*, amelyet egy tudatmódosító szerekkel gazdagított osztálykirándulás keretei közé helyezett egy nyolcadikos osztály. De ilyen volt egy angol nyelvtankönyvből vett rövid gyakorlószöveg is (*Love in the supermarket*), amelyet egy osztály különböző stílusokban adott elő.

Bármelyik megoldást válasszuk is az osztály összetételétől, kreativitásától, életkorától függően, érdemes a döntést a gyerekekkel közösen meghozni, illetve már a szöveg kiválasztásának, előkészítésének fázisába bevonni őket.

Ha nem találunk megfelelőnek gondolt művet, bátran nyúlhatunk olyan témákhoz, amelyek az osztályunkat foglalkoztatják. A teljesség igénye nélkül: minden gyerekcsoportnál téma lehet a beilleszkedés és kirekesztés, a zaklatás (ennek online formájáról szól például Kalapos Éva *Massza* című regénye, illetve Tasnádi István *Cyber Cyrano* című drámája), a barátság; a technika szerepe a gyerekek életében; kamaszkorban a droghasználat, a depresszió, a devianciák; a felnövés, a család szerepe, a szabadság és felelősség kérdése, a párválasztás és a nemi szerepek, valamint az örök kérdés: ki vagyok én? Ezeket a témákat akár egy klasszikus műből kiindulva, de attól kreatívan elszakadva, a gyerekek saját élményeire és történeteire támaszkodva is megfogalmazhatjuk velük közösen.

De vigyázat! Attól, hogy kész szöveghez nyúlunk, még nem biztos, hogy kész jeleneteink is vannak. Még a klasszikus drámák esetében is jelenetről jelenetre át kell dolgoznunk a szöveget, hogy a mi osztályunkra szabjuk.

Mi az elmúlt években kétszer is olyan szöveget választottunk kolléganőmmel, amely életkorban közel állt a gyerekekhez, és nem volt ismert. Ezzel szerettünk volna kellő szabadságot biztosítani az 5-6.-osoknak ahhoz, hogy ne már kijelölt utat kelljen bejárniuk, valamint reményeink szerint a nézők érdeklődését is jobban felkeltették az ismeretlen történetek. Az egyik mese, amelyet előadtunk, a *Szuperelegy* volt Nyulász Pétertől, a másik pedig az általunk *Pótpéntekre* keresztelt (mivel aznap volt az előadás) *Pótszombat* című mese Dániel Andrástól. Így ráadásul még azt az izgalmat is megszerezhetjük magunknak (és a szerzőknek), hogy meghívtuk őket az „ösbemutatókra”, ami a gyerekeket hihetetlenül motiválta.

→ A SZÖVEG

Lehet, hogy megtaláltuk az életkornak megfelelőt, de milyen a mű nyelve? Sajnos, a zseniális *Túl a Maszat-hegyent* (Varró Dániel) többször láttam-hallottam elvérezni a színpadon, mert a hatodikos gyerekek egész egyszerűen nem voltak elég képzetek ahhoz, hogy a sokféle verses formát szóban érzékeltetni tudják.

Ugyanígy fontos a megszólalások milyensége is. Bátran nyúlunk bele meglévő szövegekbe is, és inkább rövid, pörgős párbeszédet állítsunk elő. Ne kelljen a gyerekeknek hosszú monológokat deklamálniuk – ez képzett színészek dolga. Inkább legyenek életszerű, rövid mondataik, sokkal otthonosabbnak fogják érezni ezt, az élőbeszédhez közelebb álló szövegvilágot. Ha pedig sok az elmondandó szöveg, akkor ez a több részre bontás alkalmas adhat új szereplők vagy kevés szöveggel bíró szereplők megszólaltatására is. Miért ne nyomozhatna Emil mellett például sokkal több detektív, mint az eredeti regényben?

→ A SZÖVEGEN TÚL

Mozgás, tánc, zene? Ne féljünk alkalmazni ezeket, ha a gyerekekben van ambíció. Ha vannak, akik szívesen énekelnek, netán hangszeren tanulnak – nosza, keressünk számukra helyet az előadásban még akkor is, ha az eredeti darabban nem szerepel más, csak szöveg. Adhatják a gyerekek a „főcímenét”, a jelenetek közötti átvezetést, esetleg egy-egy visszatérő zenei motívumot. De ugyanilyen hatásos lehet bármilyen kóruszerű ének is – akár zenei aláfestéssel. A *Valahol Európában* előadásba a gyerekek egyszerűen beemelték a filmből elhíresült Marseillaise-füttyöt – a hatás leírhatatlan volt.

A mozgás talán bizonytalanabb terep, az ember hajlamos azt hinni, hogy ez csak komoly táncstudással megvalósítható. Pedig hatalmas színpadi ereje van egy-egy jól megkoreografált tömegjelenetnek, amelyben nem is kell, hogy kifejezett tánc szerepeljen, a stilizált mozgás is – ami egy 10–14 éves számára előképzettség nélkül is megvalósítható – nagyon látványos. Iskolánkban például egy hetedikos osztály előadta a franciák *Pál utcai fiúk*-ját, azaz Louis Pergaud *Gombháború* című ifjúsági regényét. A könyv két szomszédos falusi gyerekcsapat harcáról szól, és a csata csúcspontját a két

szemben álló tábor egy örületes taps- és dobbantáskórus felelgetésével jelenítette meg, amelyben se egy szó el nem hangzott, se egymáshoz nem értek a felek, mégis rengett a színpad. (A jelenetet egyébként az egyik néptáncos gyerek tervezte és tanította be.)

Ugyanígy felejthetetlen volt egy hatalmas falióra, amelyet 12 gyerek saját magából hozott létre állva-guggolva-térdelve, és amelyben az idő múlását karjuk mozgásával és tikk-takkolással jelenítették meg.

Ha kidolgoztuk a mozgást – pláne, ha vannak benne extrém elemek –, tartsunk olyan próbákat, amikor a gyerekek szöveg nélkül csak lemozogják a darabot! Ezzel jól rögzül, hogy kinek mikor hova kell mennie, és már nem kell erre külön figyelni a szövegmondás közben.

→ SZEREPEK

Természetesen egyik mesében sem volt 36, de még 20 szereplő sem. Sőt, főszereplőből is egy-kettő fordult csak elő. Ennél viszont jóval több jelentkezőnk volt. Mit tesz ilyenkor az egyszeri rendező? Előlép íróvá. (Végül is a pedagógus, ahol tud, improvizál.) Azaz a jelentkezők számát és lelkesedését figyelembe véve elkezdjük szaporítani a szerepeket.

Mindjárt meg is dupláztuk a főszereplőket, és a darab első felében egy első, a másodikban egy másik szereposztás lépett színpadra. Ez azért is volt jó ötlet, mert így kb. 10-10 percnyi szerepet, koncentrációt kellett egy-egy főszereplőnek teljesítenie, ami életkorilag sokkal megfelelőbb volt, valamint többen jutottak lehetőséghez. A szereplőváltások egy-egy jellegzetes ruhadarab megőrzésével, illetve sötétben történő helycserével teljesen zökkenőmentesek voltak.

A mellékszereplők számát a gyerekekkel közös ötletelés során együtt növeltük – így került pl. Matild és Margaréta, a Dániel András-mese két eredeti főszereplője mellé két fiú tündér, Manó és Moha is, de a kis tündérek jelenetébe egyszer csak „odavarázsolódott” Harry Potter és két legjobb barátja is egy rövid „cameo” erejéig. De a Szuperelegyet létrehozó tudóspalánta is kapott egy hatalmas gépezetet, amelyen kísérletezhetett – a gép pedig gyerekekből állt, akik együtt mozogtak és berregtek, sőt még fel is robbantak...

→ SZEREPOSZTÁS

A szereposztás sem könnyű feladat. Hiába tudja (gondolja) előre a tanár, hogy ki mire lenne alkalmas, fontos szem előtt tartani itt is: nem tökéletes színpadi produkciók létrehozása a cél, hanem a közös élmény, ami nem nyugodhat egy pedagógus önkényes döntésein. Mi ezt úgy oldottuk meg, hogy válogatást tartottunk a szövegkönyv alapján. A kész szöveget mindenki megkapta, majd egy hétvégéjük volt, hogy felkészüljenek egy-egy szerepre valamelyik általuk választott jelenetben. A jelentkezőket összesorsoltuk, így kész jeleneteket néztünk meg az osztállyal közösen, ahol mindenki annyi szerepben mutathatta meg magát, amennyiben csak akarta.

A meghallgatás az egész osztály előtt zajlott, a döntést azonban az osztályfőnökkel közösen hárman tanárok hoztuk meg, mivel nem akartunk konfliktusokat az esetleges rokon- vagy ellenszenvok okán. A gyerekek teljesen elfogadták a döntést, hiszen ők is látták, hogy a legjobbak, legfelkészültebbek kapták a szerepeket. Egy kislány volt, aki, miután nem kapta meg az áhított szerepet, kiszállt az előadásból. Ezután hosszan beszélgettünk vele erről, és mivel hajthatatlannak bizonyult, nem erőltettük tovább, tiszteletben tartottuk a döntését. Ennek ellenére gyönyörű plakátokat és szórólapokat rajzolt, és a próbák során végig ő volt a legodaadóbb közönség.

Nagyobbaknál járható út lehet, hogy a meghallgatás után az osztály szavaz arról, kit tartanak jónak az adott szerepre. Vigyázzunk arra, hogy ne a népszerűség-népszerűtlenség döntsön ezekben a kérdésekben – készítsük fel erre az osztályt!

Mitől lesz valaki alkalmas a szerepre? Természetesen jó, ha van tehetsége, de hát ez nem lehet elvárás. Kell viszont, hogy megbízható, elkötelezett legyen, hiszen többhetes folyamatról van szó, amelyből nem lehet ki-beugrálni. Egyáltalán nem elvárás, hogy az osztályban vezető pozíciót töltsön be valaki – sőt, éppen ez lehet egy olyan megmutatkozási lehetőség, amelyben a csendesebb, periférián lévő stb. gyerekek is helyet vívnak ki maguknak a közösségben. Ez is egyike azon pedagógiai céloknak, melyeket sokkal inkább szem előtt kell tartania egy osztállyal közösen foglalkozást vezető tanárnak, mintsem hogy a lehangosabb gyerekeknek adjon minden szerepet.

Némi színházi tapasztalat birtokában már felmerülhet bennünk, hogy kettős szereposztásban kellene próbálni, hiszen mi lesz, ha valaki megbetegszik, ha bármi közbejön. Ez egy profi színtársulatnál lehet alapvető, de

a tapasztalatom az, hogy egy osztályszínpadi produkció elkészítése során előbb-utóbb MINDENKI megtanulja az összes szerepet. Nálunk szerencsére nem került sor beugrásra, de biztos vagyok benne, hogy bárki be tudott volna állni az utolsó pillanatban is bármelyik szereplő helyére, annyira megragadt bennük a szöveg a próbák során.

→ SZÍNPADKÉP, DÍSZLET ÉS KELLÉKEK

Miután alapvetően iskolai közegben gondolkodunk, érdemes az iskolai erőforrásokat használni – iskolai bútorokat, jól ismert tárgyakat. Persze ez biztosan nem lesz elég az előadáshoz, tehát be kell vonni a gyerekek erőforrásait is. Adjunk feladatot nekik a jelmezek, díszletek elkészítésében! Bátran vonjuk be ebbe az iskola többi tanárát: technika-, rajz-, művészettanárát, valamint a szülőket is. Ettől sokkal inkább az egész közösségé lesz az előadás.

A cél – természetesen a kifejezés mellett – inkább az egyszerűség legyen. A gyerekek nem képzett színészek, nem szokták meg, hogy kényelmetlen ruhákban, jelmezekben mozogjanak, hogy természetes módon használjanak tárgyakat a színpadon. Féltő, hogy ezek mesterkéltté tehetik az előadásukat. Ennél jobb ötlet lehet a stilizálás, azaz a „mintha”-megoldások keresése. Saját ötödikes osztályom előadásának, a *Pótpénteknek* kis tündérei például folyamatosan jöttek-mentek a színpadon, és hiába volt varázserejük, akadályozta volna őket egy folyamatosan kézben tartott varázspálca. Az sem tűnt jó megoldásnak, hogy a megfelelő pillanatban rántsák elő a zsebükből, övük mellől, fülük mögül stb. Így hát kaptak kifejező kéz- és karmozdulatokat, hozzá aláfestő „varázssenét”, és máris megoldottuk a problémát, nem kellett kellékekkel bajlódni. Amikor négyen egyszerre „varázsoltak” a kezükkel, hiába nem volt pálcájuk, a mágia mégis megtörtént.

De persze kellék, jelmez kell. Kinek a dolga ezzel foglalkozni? Mivel pedagógiai folyamat is zajlik a színjátékos tevékenység során, nem árt néha ezzel a szemmel is rápillantani a munkára. Természetesen azt szeretnénk, hogy a gyerekek felelősséget vállaljanak az egész produkcióért, ne csak sztárokként vonuljanak fel a színpadra, akiket mások kiszolgálják. Egy ilyen produkció mindig közös munka.

Kezdetben biztosan nehéz rászoktatni a gyerekeket arra, hogy mindig minden próbán ott legyen a jelmezük, kellékük, a takarásban be legyen

készítve a következő jelenet díszlete stb. Hogy ezt megszokják, az utolsó két hétben már csak így próbálunk, amíg ugyanolyan automatikus nem lesz ez is, mint a szövegtudás. Ne csináljuk meg ezeket helyettük, mondván, hogy mi ezt jobban tudjuk – ők is pont olyan jól megtanulják majd, ha ez a dolguk.

Egyes esetekben érdemes lehet felelőst is kiválasztani egy-egy fontos dologra. Ilyen lehet a szövegpéldányok felelőse, akár több sűgő is, a díszletmozgatók stb. Nálunk külön team alakult arra, hogy a próbák alatt a terem legtávolabbi pontján foglaljanak helyet, és jelezzék, ha nem jól látszik vagy hallatszik valami vagy valaki. De külön felelőse volt annak is, hogy a darab egy meghatározott pontján a függöny mögül kirepüljön egy szalmakalap. Ezzel pedig sok olyan gyerek is fontos szerephez jutott a produkcióban, akik egyébként nem akartak színpadra állni.

A kevesebb több! Sok hatalmas lelkesedéssel és sok munkával előállított színpadképet láttam összeomlani, amikor a gyerekek elbotlottak a díszletekben, nem fértek át a bútorok alatt, a sok kellék között összezavarodtak. Ez feleslegesen elvonja a figyelmüket a szövegtől és a játéktól. Sokkal hatásosabb csak egy-egy elemmel megjeleníteni a környezetet, a hangulatot. Ez néha lehet csak a világítás vagy a zene, a hangok.

Ha mindenképpen díszletben gondolkodunk, próbáljunk egyszerűsíteni. Lehet, hogy ugyanaz a nagy (vagy több összetelt) asztal a színpad közepén lehet egymás utáni jelenetekben ágy, dolgozóasztal, pulpitus stb. Így nem kell bajlódni az átdíszletezéssel sem.

Játszhatunk a függönynyílással is, amely szervezi a teret. Nem biztos, hogy kisgyerekeknek minden esetben kell a hatalmas színpad, lehet, hogy elég egy kisebb tér is, amelyben nem vesznek el, jól bemozogják, és nem távolodnak el egymástól. Ez azért is fontos, mert a statikus egy helyben álldogálás, egymásnak szavalás bármelyik darabból képes kivonni az energiát, megölni a lendületét. Jó, ha mozgalmas a jelenet, amit látunk, és ennek fokozása érdekében „csalhatunk”, ha kisebbre nyitjuk a függönnyt, megkönnyítjük a gyerekek mozgását.

A színpadkép és a kellékek megtervezésekor próbáljuk a gyerekeket letéríteni a megszokott realista útról, amelyhez életkoruknál fogva általában ragaszkodnak. A kortárs ifjúsági irodalmon és filmsorozatokon felnőve kevés lehetőségük van a művészi absztrakcióra. Bátorítsuk őket (és magunkat is) arra, hogy éljenek a stilizáció, a sűrítés, a jelképek erejével, szemben a hétköznapi formákkal. Nagyon felszabadítóan hat rájuk, és ezzel az esztétikai

nevelésüket, művészi befogadóvá válásukat, önkifejezésüket is hatékonyan támogatjuk.

→ ELINDUL A MUNKA

Miután iskolai projektről van szó, amely egy egész osztályt érint, leginkább iskolai időben lehet az előadással foglalkozni. Ezen belül is olyan órákon, amelyekben nincs csoportbontás – így a magyartanárnak vagy az osztályfőnöknek tudomásul kell vennie, hogy egy-két hónapig lemondhat a megszokott óráiról. Persze fontos, hogy azért az iskola marad!

Ha mindenki megtalálta a szerepét, ezzel már létre is jöttek az osztályon belül csoportok, akik egy-egy feladattal foglalkoznak. Fontos, hogy ezeknek a csoportoknak legyen jól körülhatárolt dolga, eszközeik, külön helyük, hogy határidőre önállóan el tudják készíteni az előadás egy-egy elemét. A tanár pedig sokszorozza meg magát, hogy minden csoport munkáját figyelemmel tudja kísérni...

A készüléssel sajnos óhatatlanul együtt jár az iskolai dzsungelharc is: melyik osztály foglalja le időben próbálni a dísztermet, a tornatermet, ki kaparintja meg a rajztanárt vagy a legkedvesebb technikust. Ebben sokat segít az alapos előrelátás és tervezés – akár egy évre előre is! Fontos, hogy az egész iskolai közösség a magáénak érezze ezt a programot (de akár egyetlen előadást is), ezért érdemes bevonni az osztályban tanító tanárokat, a felsőbb éves ifiket, az iskola egyéb dolgozóit és főleg a szülőket. Kincset érő erőforrások!

Tanárként elsődleges feladatunk a pozitív megerősítés, a biztatás, illetve a konfliktuskezelés volt. Drámapedagógusi és színházi nevelési tapasztalatokkal megpróbáltuk a játékosokat minél inkább segíteni, de egy ötödikes gyerek esetében az az alap, hogy:

- ne féljen a közönségtől (egy este akár 3-400 ember is ült a nézőtéren),
- tanulja meg a szövegét, szerepét,
- beszéljen hangosan és érthetően,
- sajátítsa el a színpadi mozgás és jelenlét alapjait,
- figyeljen a többiekre, ne ijedjen meg a váratlan helyzetektől,
- élvezze, amit csinál.

Ha a próbák során sikerül több hét alatt eljutni legalább ezekhez a célokhoz, akkor a produkciónak már nyert ügye van. A későbbi elmélyült alakítások inkább a magasabb évfolyamokon, illetve az árnyaltabb karakterek, drámai szerepek esetében várhatóak.

Abban, hogy a gyerekek egyre ügyesebbek lettek, segítségünkre voltak a drámaórák gyakorlatai, de kialakítottunk saját rítusokat is. Ilyenek voltak a koncentrációt segítő gyakorlatok a próbák előtt, az osztály nem szereplő tagjai mint „próbahallgatóság”, de kitaláltunk harci kiáltást is, amellyel színpadra lépés előtt biztattuk magunkat.

Lassan kialakultak az egyes jelenetek mozgással, díszlettel, kellékekkel, jelmezzel. Ezekben igyekeztünk a gyerekekre támaszkodni, minden ötletüket nyitottan fogadtuk, hiszen ettől lesz az övék az előadás. De legalább ilyen fontos volt a kész jelenetekkel kapcsolatban, hogy ők maguk felelősséget is vállaljanak: mit kell elkészíteniük, hozniuk, mire kell vigyázniuk, hova teszik a kellékeiket, illetve mit csinálnak a takarásban, amíg nem látszanak. (Azt például nagyon nehezen érti meg egy tizenegy éves, hogy – bár nem látszik – a hangja terjed a térben...)

→ AZ ELŐADÁS

Eljött a (két) nagy nap. Az iskola falait már egy hete az előadások plakátjai borítják. Az osztályok kíváncsisága most egymás felé fordul: ki mit ad elő, ki milyen szerepet játszik stb. Mi azonban fontosnak tartottuk, hogy ne a versenyszellemet erősítsük a gyerekekben, hiszen az élmény szempontjából tulajdonképpen összemérhetetlenek az előadások. Ráadásul úgy gondoltuk, hogy a versenyben való gondolkodás egyáltalán nem segíti azt, ami az elsődleges célunk: hogy a gyerekek jól érezzék magukat. Éppen ezért az egész folyamat alatt igyekeztünk elkerülni a minősítéseket, és még véletlenül sem kötöttük össze a produkciót semmilyen iskolai értékkel. Ugyanígy próbáltuk elkerülni a fegyelmezés minden formáját, arra apelláltunk a gyerekeknél, hogy minden, amit tesznek, az ő produkciójukat segíti vagy hátráltatja. Örömmel láttuk, hogy milyen jól működött az önfegyelmezés, illetve egymás meggyőzése kritikus helyzetekben.

Az előadás mindenképpen egy nyilvános esemény. Arra buzdítottuk a gyerekeket, hogy nézzék meg egymás produkcióit – így felmérhetik, milyen

a mezőny, de meg is tisztelik az egész programot. Ugyanilyen fontosnak tartottuk, hogy maguk is hívjanak vendégeket – jó volt látni a családokat együtt izgulni a nézőtérén, együtt örülni az eredményhirdetés alatt. Így – mint minden színház – ez is közösségi esemény lett.

Nagyon fontos, hogy a szülőket is abban erősítsük: az osztályszínpad lényege nem a versenyzés. Ne várjanak a gyerekektől hollywoodi szuperprodukciót, ne várják saját meg nem valósult álmaik beteljesítését. Koncentráljanak inkább a folyamatra, lássák gyermekük saját választásait a létrejövő egészben. Ebben tanárként segíthetjük őket, ha „Így készült” dokumentumfilmet forgatunk az előadás létrehozásáról (ebben is kérhetjük a gyerekek segítségét), és a szülőknek bemutatjuk az egész folyamatot. De tarthatunk nekik nyílt próbát, ahol maguk is láthatják, vagy akár ki is próbálhatják, miben is vesznek részt a gyerekek. A folyamat- és nem eredményközpontú gondolkodást erősítheti az is, ha az alkotófolyamat különböző állomásait, elakadásait, problémáit osztjuk meg a szülőkkel, őket is a közös gondolkodásra sarkallva. A lényeg, hogy lássák: a végeredmény mellett legalább olyan fontos az oda vezető út.

→ MI IS A CÉL?

Tegyük fel, hogy minden sikerült – de az is lehet, hogy nem. Pedagógusként az a dolgunk, hogy folyamatosan ott álljunk a gyerekek mellett az egész munka során. Nagyon kell, hogy tudjunk a gyerekeknek „lelki masszázsokat” adni, hiszen mégiscsak mi vezetjük őket át egy olyan folyamaton, amelyben nem hétköznapi módon viselkednek.

Nagy szükség van arra, hogy mi is el tudjuk engedni kezdeti elvárásainkat és a fejünkben létező szuperprodukciót. Biztosan nem az fog megszületni. Ez baj? Nem hiszem. Annyi minden érdekes történhet még azon kívül is!

És hogy mi milyen eredményeket értünk el? Mindegy is. Hiszen minden osztály azonnal a jövőt kezdi tervezgetni – akár azért, mert nyert, akár azért, mert nem nyert. Akár azért, mert komédia után most tragédiára vágyik, akár azért, mert elege van a komoly témákból, és nevetetni akar. Persze különdíj mindenkinek jut, de azért az első három hely vagy az arany minősítés az igazi – az ezekért kapott oklevelek az érettségiig díszítik az osztálytermeket. Állandó dilemma: fontos-e, reális-e, hogy mindig valamelyik

nyolcadikos osztály nyerjen, hiszen ők már nem léphetnek fel többé. De ha így lenne, miért indulnának a hetedikesek...? Szerencsére ez minden évben a zsűri problémája.

Én a fesztivál után fontosnak tartottam, hogy közösségként értékeljük, zárjuk le a több hónapos folyamatot. Rászántuk a következő közös órát, hogy mindenki megfogalmazza a saját véleményét az előadással kapcsolatban, illetve egy kérést, vágyat is a jövőre nézve, amit egy „varázsüvegbe” tettünk. Összességében azt tartom a legnagyobb pozitívumnak, hogy évről évre folytatni szeretnék az osztályok a szereplést. Mi más igazolhatná vissza jobban, hogy megéri a színjátszásba fektetett idő és munka, hiszen a színház elvárásos, miközben közösséget is épít.

De jó, már csak fél év, és újra *Osztályszínpadok Fesztiválja!*

4

A SZÍNJÁTSZÓ FOGLALKOZÁS KERETEI, AVAGY LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE (TÓTH MIKLÓS)

ALAPOZÁS

A heti rendszerességgel zajló színjátszó foglalkozások elsősorban a találkozások ritmusában, célkitűzéseiben és a csoport összetételében különböznek az osztályszínpadoktól. Elsődleges céljuk nem a produkciókészítés, jóllehet megkerülhetetlen velejárója e „szakköri létezésnek” az évi minimum egy bemutató.

A színjátszó foglalkozásokon mindig kell, hogy legyenek vissza-visszatérő feladatok. (Például ismerkedő, ön- és társismereti játékok, koncentrációs és bizalomgyakorlatok, szerepjátékok, improvizációk. Ezek bemutatása, részletezése ennek a módszertani anyagnak nem feladata, a tájékozódáshoz számos különböző játékgyűjtemény áll rendelkezésre.) Az első hetekben ez alapozza meg a csoportkohéziót, azt az alapvető bizalmi légkört, amelyben a játszóok felszabadultan létezhetnek, alkothatnak és hibázhatnak. Ennek a munkának folyamatosan kell zajlania akkor is, amikor a csoport már a produkcióra készül – csakhogy amíg az év elején a foglalkozások nagy részét az ilyen jellegű feladatok töltik ki, a későbbiekben ezek aránya csökken. De mint egy közös próba-kezdő szertartás – testi-lelki bemelegítés –, jelen kell, hogy legyen.

A próbaterem az esetek többségében egy tanterem, amiből kipakolják vagy körbe, a fal mellé tolják az iskolapadokat, székeket. Fontos, hogy a

bemutató ott legyen, ahol próbált a csoport – ne vállaljuk a nagyobb terem-ben való megmutatkozást minimális helyszíni próbalehetőséggel. (Ez a feszítvölök esetében elkerülhetetlen – ilyen esetekben érdemes méreteiben, felszereltségében közel azonos teret választani. Ellenkező esetben fel lehet készülni a biztos kudaratra.)

A heti egyszeri találkozás minden percét meg kell becsülni. Érkezzenek meg úgy a játszóok, hogy a foglalkozás kezdetére a terem már legyen átalakítva, ők maguk pedig már legyenek átöltözve. A próbaruha használatát nagyon fontos-nak tartjuk – az átöltözésnek praktikus és spirituális jelentősége is van.

A heti egy alkalommal együtt töltött idő mindig kevésnek fog tűnni – mert kevés is. A rendszerességen kell legyen a hangsúly. A csoport első éve ebből a szempontból a legnehezebb, a legtöbb figyelmet igénylő, hiszen ekkor alakítjuk ki közösen a próbarítusainkat, a mindig elvégzendő feladatsort, és csak azután térhetünk rá a próba aktuális céljainak megvalósítására.

A csoportvezető felelőssége a foglalkozások megtervezésében, céljainak megvalósításában, a bevezető (ráhangoló) játékok/gyakorlatok összeállításában meghatározó jelentőségű. Érdemes a teljes évre egy „tanmenetet” össze-állítania, ajánlott minden próbaalkalomra „órávázlattal” érkeznie, melyben nagy teret kell engednie magának a szükséges változtatásokra – és ezekre is elő kell készülnie. Az alapos felkészülés legalább annyi energiát, kreativitást és időt kíván, mint maguknak a foglalkozásoknak a megtartása.

Ahogy a színdarabok egyik, ha nem a legfontosabb alapeleme a jelenet, úgy a színjátszással való foglalkozás egyik, ha nem a legfontosabb része a jelenet-alkotás. Ez az egyik legintenzívebb és leghatékonyabb módja, hogy megvaló-suljon alapvető pedagógiai célkitűzésünk: „gondolkodni és beszélni tanítani” a játszókat. Az önálló jelenetalkotás pedig e tanulási folyamat részállomása.

A mindenkori csoportvezető döntésére van bízva, hogy mikor kezdi el bevezetni az önálló jelenetalkotást a csoportjában. Ez elsősorban a csoporttól függ (összetételétől, motiváltságától, színjátszó rutinjától), illetve a csoportvezető „színjátszós” jártasságától. A mindenkori csoport első évében még nem javasolt. De a második évben bátran bele lehet vágni – akár 11-12 évesekkel is. E tanulási folyamat elsajátítására nem elegendő egy év. Ezt párhuzamosan végezze a csoport a második produkcióra való készülést megelő-zően, illetve egy ideig talán azzal egyszerre is. De ezzel elő lehet készíteni a harmadik évben már elsősorban az így készülő jelenetekre támaszkodó produkciót. „Készítsetek jelenetet!” – mielőtt ez a mondat elhangzik a csoport-

vezető szájából, érdemes a csoportot megtanítani próbálni, aztán az önálló próbára, majd az önálló jelenetalkotásra.

Az itt következőkben olyan jelenetekről lesz szó, melyekben „ember általi ábrázolásáról” beszélhetünk. Ha úgy tetszik, a realista játéktílus értelmezési keretein belül maradván, de nem mentesen az absztrakciótól, a stilizációtól. (Lehet a „szék” egy játészó négykézláb, egy másik játészó a hátán ülve beszélhet, de játéka egy idősebb embert mutat. Akihez beszél, az pedig a háta mögött áll stb.)

A PRÓBA

Miből áll a próba? Hogyan lesz egy próba hatékony? Hogyan próbáljanak a játészók – önállóan és eredményesen?

Az önálló próbák bevezetése fontos és megkerülhetetlen. Természetesen ennek a körülményeit az iskolának biztosítania kell. Ha nincs külön (tan)terem erre, akkor a folyosón (nem minden iskolai folyosó alkalmas erre), tornateremben, nagyobb nyílt tereken is megkísérelhető.

A színjátészó foglalkozások második évétől a csoportvezető dönthet úgy, hogy önálló minietűdök készítését párokra bizza. (Egy jelenet lehet természetesen monológ is, vagyis csak egyszereplős, de lehet három vagy annál több szereplős is. Javaslatunk szerint a kétszereplős jelenetekkel való munkálkodásból születik a legtöbb tanulság és a „leggyorsabb” sikerélmény!)

Ez kétféleképpen is megvalósítható.

Ha alkalmasak az iskola terei erre a feladatra, illetve a játészók sem zavarják az iskola egyéb „eseményeit” – fakultációkat, szakköröket –, akkor néhány foglalkozást érdemes csak ezzel eltölteni.

Ha nincs megfelelő „mennyiségű” tér, akkor párhuzamosan a csoportmunkával egy vagy két párost hagyjunk külön dolgozni – minden héten másokat, hogy mindenkire sor kerülhessen.

Első lépésként meg kell értetni a játészókkal, hogy a próbáknak minimum két teljesen különválasztható része van: a keresés-kipróbálás és az ismétlés-begyakorlás szakasza. Érdemes egy próba-demonstrációt tartani a csoport jelenlétében, közösen – a csoportvezető elmondja és be is mutatja egy vállalkozó párossal, mire figyeljenek a próba, illetve az önálló munka során. Melyek a fontos lépések, mi a lépések sorrendje. Beszél a tervezési szakaszról, aztán

a tervezett elképzelések kipróbálásáról. Aztán a reflektív szakaszról – itt kell, hogy megbeszéljék a játészók (a „próbálók”) a történeteket. Minél kevesebbszer szakítják meg a játékot, annál jobb – ha lehet, utólag egyeztessenek. Ez a keresési szakasz jellemzője inkább, a begyakorlásnál már érdemes a megbeszélétekre összpontosítani, azt tudatosítani – az improvizációt kerülni. (Ez persze nem jelenti azt, hogy az utolsó pillanatig ne lehessen változtatni rajta.)

Hogyan születik az a bizonyos „pillanat”? Hogyan őrizzük meg azt? Hogyan reprodukálható?

A csoportvezető felhív(hat)ja a játészók figyelmét arra, hogy a megbeszélétektől való eltérések szükségesek – a játék (a „próba”) közben. Egyik játészó sem hibázik akkor, ha az adott helyzetben improvizatíván választ új megoldást. Fontos az is, hogy a partner akkor az új impulzusra reagáljon és bátran térjen el ő is a korábban megbeszélétektől. Aztán az etűd után egyeztessenek, megőriznek-e valamit abból, ami született, vagy mégis tartják magukat az előre megbeszélétekhez, és visszatérnek ahhoz. Ehhez muníciót, magabiztosságot adhat, ha a csoport korábban már végzett improvizációs játékokat, ez része volt a felkészülésüknek.

Rögzíteniük kell a fontosabb váltásokat és fordulatot (fordulatokat) ahhoz, hogy később meg tudják mutatni a csoport többi tagjának és a csoportvezetőnek.

A rögzítés során koncentráltan figyelniük kell a pontos, végrehajtandó feladatokra és a bennük zajló lelki folyamatokra – és ezek „együttállására” ahhoz, hogy egyáltalán esélyük legyen a megszületett pillanat reprodukálására. Ez nagyon nehéz, felnőtt színészt is próbára tevő feladat. Itt a csoportvezető feladata inkább csak annyi, hogy felvillantsa a lehetőségét e folyamatnak.

A jelenet rögzítéséhez fontos, hogy a játészók minél előbb véglegesítsék a „teret”, a bútorokat (szék, asztal stb.), a kellékeket (bögre, tányér, táskák stb.) és a jelmezt.

A megmutatás után pedig a megjegyzéseket, esetleg a konkrét *instrukciókat* be kell építeniük a készülő jelenetbe.

AZ INSTRUKCIÓ

A magyar értelmező szótár szerint az instrukció: „útbaigazítás másnak; tanító, tájékoztató célú utasítás egy teendő megfelelő elvégzésére” – vagyis: útbaigazítás, tanítás, utasítás.

Általában a játészó kapja – többnyire a csoportvezetőtől. (Saját jeleneteknél

indokolt és szükséges, hogy a történetgazda is adjon/adhasson instrukciót a megszemélyesítőjének.)

Az instrukció tehát

- lehet „utasítás”: mit csináljon pontosan a játészó; hol álljon (üljön), hova menjen az adott jelenetben; mire gondoljon, mit érezzen;
- lehet „útbaigazítás”: a csoportvezető gondolatai az adott helyzetről, esetleg a helyzettel analóg példa elmesélése – a pontosabb megértés kedvéért –; a játészó az e fajta rávezetés nyomán magától is megtalálhatja a konkrét megoldást;
- lehet „tanítás”: a csoportvezető általános összefüggésekbe helyez egy adott mozzanatot, jelenetet – pl. iskolai, országos vagy akár teljesen általános emberi problémaként, tanító célzattal. Természetesen ez is lehet megvilágító erejű egy konkrét megoldás keresése közben is!

A próbák első felében minél több tanítás és útbaigazítás javasolt, a produkció premierjének közeledtével viszont egyre több utasítás szükségeltetik!

A színjátészó foglalkozásokon a csoportvezető ad instrukciót a színjátészó(i)-nak. Közös alkotó munka esetén a játészók is javasolhatnak, adhatnak egymásnak ötletet, de a közvetlen instrukcióadás nem célravezető, sértődést okozhat, ellenállásba ütközhet. De jó gyakorlat lehet végig gondoltatni a játészókkal: milyen instrukciókat adnának saját maguknak?

MITŐL LESZ JÓ EGY JELENET?

Minimálisan két szereplő kell hozzá. És jó, ha van benne konfliktus, fordulat, állapotváltozás, viszonyváltozás.

E fogalmak jelentéséhez viszonylag könnyen hozzá lehet férni – szakönyvekből, megfelelő internetes felületekről.

Itt legyen elég most annyi, hogy a jelenetben két ellentétes akarat találkozon, ütközzön. Az egyik szereplő (ideális esetben mindkettő) állapota változzon meg a jelenet során. (Amikor ez a változás bekövetkezik, az lesz a fordulat.)

A készülő jelenet hasznára válik, ha nem idegenek egymás számára a találkozó felek. Ha valamilyen viszonyban állnak egymással és ez a viszony (meg)változik, átrendeződik a jelenet során. Érdemes első lépésként nem a jelenet tematikáját megadni, hanem a szerkezetét.

A SZÜLETŐ JELENET EGY LEHETSÉGES SZERKEZETE

Három fázisból álljon!

I. FÁZIS: az egyik szereplő („A”) egyedül van.

II. FÁZIS: belép a másik szereplő („B”) – mond, tesz valami olyat („fordulat”), amitől „A” állapota megváltozik – majd „B” elmegy.

III. FÁZIS: „A” ismét egyedül, az I. fázishoz képest megváltozott állapotban.

KI LEGYEN A FŐSZEREPLŐ?

A jelenet főszereplője az legyen, akivel a fordulat történik, akinek az állapotában változás történik. Ha mindkét szereplőnél ez megtörténik, válasszuk azt, akinél nagyobb, intenzívebb változás áll be. Ő legyen az, aki mindhárom fázisban jelen van. Vele kezdődik és vele is ér véget a jelenet.

Lehetőség szerint minél közelebb legyen a választott szerep a játészóhoz (mind életkorban, mind foglalkozásában, családi helyzetében). Nem jelenti ez azt, hogy saját magát kell játszania vagy éppen saját magát egy már megtörtént helyzetben.

De mind a helyzet, mind a szereplő(k) legyen(ek) számára ismerős(ek)!

A SZEMÉLYESSÉG

A jelenet (és a színjátészás) szempontjából is hasznos, ha a játészó minél személyesebben van benne a szerepében. Ez azt jelenti, hogy a már megélt tapasztalatát „beleviszi” a jelenetbe (pl. egy otthoni veszekedés valamelyik szülőjével, testvérével, egy emlékezetes vita barátjával, barátnőjével). Vagy akár azt is kipróbálhatja, ami még nem történt meg vele, de nagyon szeretné, ha végre bekövetkezne (éles veszekedés, ellentmondás valamelyik szülőjével, tanárával stb.).

Ezt a fajta személyességet megkövetelni nem lehet és nem is kell még 18 éves kor alatt. De lehetőséget kell rá adni, lehet javasolni az arra alkalmas játészóknak. 10–14 éves korig ajánlatos kérni a jelenetben használt és a valódi nevek megkülönböztetését is.

Óvakodjunk attól, hogy a csoportvezető személyessége vegye át a játzóok személyességének helyét. Ez nem azt jelenti, hogy saját ízlésünk ne jelenhetne meg, de ne telepedjen rá a közös játéokra. A színpadon alkalmazott megoldások – a szövegtől a zeneválasztáson át a jelmezig – ne a csoportvezető belső világát tükrözzék, hanem amennyire csak lehet, a csoport tagjait.

A HELYSZÍN

Fontos a jelenet helyszínének megválasztása is.

Szerencsés olyan helyszínt választani, ahol nem működnek az ún. forgatókönyv-sémák. Tehát nem ajánlott a kávézó, az étterem, az orvosi rendelő stb. Amúgy sem jó, ha beszorítják magukat a játzóok egy asztal mögé vagy egy „előírással” statikus” helyzetbe. Tehát ha otthoni környezetet választanak, se üljenek asztalhoz. Alakítsák ki úgy a környezetüket, hogy dinamikus és gyors hely- és helyzetváltoztatásra alkalmas legyen, ugyanakkor e tárgyi környezet valamilyen jellemző legyen a „tulajdonosára”. (Pl. batikolt kendő a földön, párnák és füstölő; vagy rendetlenség: könyvek, zoknik, szemét szerteszét; heavy metal zenekar posztere a falon, bakancs az ajtóban, mobiltelefonról rockzene szól...)

Általánosságban is érdemes megjegyezni, hogy a helyszínnek elsősorban nem leírónak kell lennie – nem az az elsődleges cél, hogy a befogadó (néző) rájőjjön, hol játszódik a jelenet. Az a fontos, hogy a helyszín a jelenetet szolgálja – jellemezze a tulajdonosát, minél inkább tegye lehetővé a szereplők számára az intenzív mozgást éppúgy, mint a különböző testhelyzeteket (lehessen benne ülni, állni, feküdni), segítse elő a fizikai feladatok végrehajtását (pakoló felületek, szintkülönbségek stb.)

A SZÍNÉSZ MINT ENERGIALEADÓ GÉPEZET

Igen, a jó színjászó is energiát kell, hogy leadjon a színpadon – minél többet termel és ad le, annál jobb lesz a jelenete. (Persze, mint minden általánosítás, ez sem minden esetben van így. De most e kijelentés komolyan vétele hasznunkra válik.)

Úgy kell a jelenet igazságát kitalálni, eltervezni, hogy a játzó már az első fázisban is energiát adhasson le. Pl. sietve pakol, áttöltözik; bosszankodva próbál telefonálni, de a hívott fél nem válaszol...

Ez az energialeadás minden fázisban igaz kell, hogy legyen.

A második fázisban a jelenet intenzitásának növekednie kell. A jelenetbe érkezőnek konkrét célja kell, hogy legyen („miért jött?”), és ezt a célt nagy akarattal meg kell próbálnia elérni, megvalósítani. Úgy kell kitalálnia az „előtörténetét”, hogy a jelenetbe való belépésekor a már meglévő energiaszint emelkedhessen – minél nagyobb mértékben. Ha az ő erős akarata egy másik, hasonlóan erős és ellentétes akarral találkozik, garantáltan megfelelő lesz a születő jelenet energiaszintje! Ennek biztos jelei vannak: a nagy hangerő (kiabálás, ordítás), az egyre hevesebb és teátrálisabb gesztusok, a mozgás, esetleg tárgyak zuhanása, borulása...

A JELENET TÉTJE

Az ember viselkedését mindig az adott körülmények határozzák meg. Ezeket a körülményeket a színjászásnak ebben a fázisában pedig a csoportvezető és a játzóok határozhatják meg. (Később már a dráma szerzői azok, akik ezeket eldöntik.)

Olyan körülményeket válasszunk tehát (és válasszanak a játzóok is), amelyek növel(het)ik színjászói jelenlétük intenzitását.

Azaz: ne egy teljesen átlagos napot válasszon a játzó – fontos, hogy valamiért ez a nap különbözik a többitől. (Születésnapja van vagy annak, aki az első fázisban szerepel, vagy annak, aki a másodikban érkezik; fontos hírt hoz a második, és az első ezt nagyon várja; A-nak fontos memoritert kellene megtanulnia felelés vagy vizsga miatt, de hiába erőlködik, nem tud rá figyelni, mert tudja, hogy hamarosan érkezni fog B...)

Vagyis legyen a jelenetnek tétje! És ezt már a jelenet alapkoordinátái közé, már a kitaláláskor bele kell gondolniuk, komponálniuk, meg kell tervezniük a játzóknak!

FOKOZÁS 1.

Ha még tovább szeretnénk fokozni az első fázis energiaszintjét, vagy növelni szeretnénk a játzó feladatát – terhelhető a színjászó, vagy éppen terhelési próbának tesszük ki őt – a következőket tehetjük: fokozzuk a helyzet

feszültségét további nem várt körülménnyel. A korábbi jelenetnél maradva például: a várt fél késik. De nem néhány percet, hanem többet. Félórát, órát? Telefonját sem veszi fel. Ezért az első fázis szereplője egyre türelmetlenebb – aggódik, dühöng, kétségbeesik...

És mindeközben érkezhethet még egy nem várt telefonhívás is – ami megkívánja az éppen aktuális lelkiállapotának az elfedését. (Nagymama, Anya, Apa hívása; esetleg egy rámenős ügynökféle, aki többszöri figyelmeztetéssel sem lerázható; esetleg több, különböző hívás is érkezik egymás után...)

MIELŐTT BELÉP A MÁSIK

Az első fázis szereplőjének lelkiállapota ne nyugvóponton legyen, hanem éppen benne legyen valamiben – telefonálásban, öltözködésben, pakolásban, hajszárításban... Még jobb, ha kellemetlen az a pillanat, amibe betoppan a Másik szereplő.

Mindig határozott és egyértelmű jele legyen annak, amikor be kell lépnie az új szereplőnek. (Nem megoldás az, ha számol magában odakint – vagy a takarásban – „százig”, aztán belép. Minden technikai probléma – művészi probléma! Megoldása közelebb visz a figurákhoz, a jelenethez magához.)

Jó jel lehet a belépésre pl. a hajszárító második bekapcsolása éppúgy, mint a szék felborulása vagy egy emelt hangú indulatos közlés a telefonon...

Ekkor pedig kiderül: ahhoz, hogy a legmegfelelőbbben folytatódhasson a jelenet, ki kell találni a belépő játészó előtörténetét is!

Az előtörténet vonatkozik arra, hogy ki ő, milyen kapcsolatban áll azzal, akihez érkezik, és mit akar tőle. De éppúgy vonatkozik az előtörténet arra is, hogy mielőtt ideért, mi történt vele éppen. Miért késik? Mi volt a villamoson vagy a buszon? Milyen napja volt az iskolában? A családjában?

BELÉP A MÁSIK

Belépés a „térbe”. Ismerős-e számára a helyszín? Egészen másképp viselkedünk egy ismeretlen térben (egy ideig), mint egy ismert, megszokott helyszínen.

Mindig legyen célja az érkezésének. Konkrétan is megfogalmazható akarat az érkezőnek. Mit akar a Másiktól?

Pl. pénzt akar kérni; szakítani akar; szerelmet akar vallani (hozott virágot is); kölcsön akar kérni valamit...

ÖSSZEÜTKÖZÉS

A két ellentétes akarat összeütközik, általában veszekedésbe torkollik a jelenet. Minél szélsőségebb a helyzet, annál szélsőségebben reagálnak a játészók – annál jobban megismerjük, felismerjük (ráismerünk!) a játészott, ábrázolt embert.

Ettől a szereplők állapotában (legalább az egyikében – A), akár a kettejük kapcsolatában is változás következik be (fordulat). B távozik.

FOKOZÁS 2.

Esetleg A nem engedi elmenni B-t. Magukra zárja az ajtót, a kulcsot zsebre vágja. Akár dulakodásig is fajulhat a vita. Vigyázat! Balesetveszély!

ÚJRA EGYEDÜL

Ugyanabban a térben vagyunk, ugyanazt a szereplőt látjuk, akit néhány perccel korábban egészen más lelkiállapotban ismertünk meg. És most újra itt van ő, egyedül – mintha nem is ugyanaz az ember volna...

A második fázisban törtétek utóregzései legalább annyira fontosak, mint a korábbi események. Hívjuk fel a játészók figyelmét arra, hogy itt nem kell azonnal és hatásosan lezárni a jelenetet. Hagyja érni magában – a szemünk láttára – a törtéteket.

FOKOZÁS 3.

Pl. újra megszólal a telefon... ismét az ügynök! Vagy az egyik szülő – és ezúttal ennek a beszélgetésnek is megváltozik az attitűdje.

JELMEZEK

A mindenkori próbaruhát kiegészítőkkal érdemes ellátni – vagy egészen át lehet gondolni a szereplők ruházatát. Az otthoni papucs fajtájától kezdve a póló mintájáig – és ha beszerezhetőek, akkor használják is ezeket a jelene-tekben. Minél hamarabb, annál jobb.

A hivatásos színházakban általában egy héttel a bemutató előtt kapják meg a színészek a jelmezüket. Ha speciális jellemzője lesz egy jelmeznek, akkor azt jóval korábban megkapja a színész, hogy minél többet tudjon abban próbálni.

A színjátszó foglalkozásokon nagyon fontos, hogy a játész minél hamarabb megkapja a jelmezét, abban tudjon próbálni, hogy megszokhassa pl. a zsebeit...

A JELENET PRÓBÁI

Miután a játészók egyeztették elképzeléseiket, talán önállóan el is próbálták már egyszer, akkor megmutatják a többieknek – a csoportvezetőnek.

Több fordulóra lehet számítani. A jelenet megtekintése után beszélgetés következik a csoportvezető irányításával. A jól sikerült részek kiemelése mellett az esetleges hiányok megemlítése következik – tanácsok a folytatásra nézve. Biztosan végig kell beszélni a fent említett szempontokat a játészókkal – ha szükséges, pontosítani vagy módosítani kell az alapkoordinátákat.

Ha nem jut minden jelenet megnézésére idő hetente, akkor legkésőbb kéthetente elő kell venni. Érdemes eljuttatni a jelenetet abba a fázisba, amikor már kétszer egymás után ugyanúgy elő tudják adni. Ha van rá kapacitása a játészóknak, rögzíthetik írásban a jelenetük szövegét.

JELENETEK MEGADOTT TÉMÁRA

A jelenetalkotás elején, ha már ismerik a játészók az ajánlott szerkezetet, akkor adhatunk témát vagy hívószót. A feladatuk ugyanaz lesz, de az adott téma köré kell „szabniuk” szerepeiket, a jelenet szituációját.

Javasolt témák: Árulás, Féltékenység, Irigység, Hazugságok hálójában, Egy barátság vége, Szerelem születik...

5

A SZERKESZTETT JÁTÉK

A csoport első évében járunk. Félév munka, kb. 15 színjátszó foglalkozás után a csoport tagjai szívesen játszanak együtt, kezdik bátran vállalni a csoport nyilvánossága előtt a véleményüket, bátran mernek egymás előtt játszani, improvizálni. Nem feszélyezi a játészókat a csoportvezető figyelő tekintete sem – megkezdhetjük a csoport bemutatkozó produkciójának előkészületeit. A csoportvezető iránti bizalom rendületlen.

A csoport első produkciójának a *szerveztett játék* formáját javasoljuk. (Ez a forma a kisiskolások első színpadi szerepléséhez is megfelelő, 8-9 évesekkel is működni fog.) Különböző, már meglévő (megírt, publikált, könnyen hozzáférhető) szövegekből – versek, mondókák, dalok, rövid terjedelmű prózai írások – összefűzött, gyerekek által előadható színpadi játék, (vagy éppen osztálytermi) közösségi produkció. Ennek szöveggönyvét az adott csoport vezetője és a csoport közösen hozza létre.

A produkció javasolt időtartama: 15-20 perc.

ANYAGGYŰJTÉS

Ez a munka (is) az anyaggyűjtéssel kezdődik.

Kedvenc verseket, mondókákat, meséket, történeteket hozassunk, meséltessünk a gyerekekkel. Két-három héten keresztül (de minimum két

alkalommal) töltsük a találkozás nagy részét ezek megismerésével. A „közös asztalra” a csoportvezető kipakolhat fénymásolt anyagokat, azokból is választhatnak a játsszók. Vigyázat, ezzel a vezető már „manipulálhatja” a gyerekeket (sugallhatja a saját akaratát), és az ő általa kigondolt irányba terelheti a játsszók ötleteit. Legjobb, ha „konceptiótlan” a válogatás – inkább a szövegek minőségére, esetleg terjedelmére koncentrálni, nem sugallni érdeklődési irányokat.

„Miért tetszik? Miért ezt hoztad? Kinek tetszik még?” – kérdések megválaszolása, együtt gondolkodás, természetesen mindenfajta minősítés nélkül. A csoportvezető is hoz(hat) verset, történetet – ő is mesél(het) és magyaráz(hat). Lehet egy vers azért is fontos, mert ritmikus, izgalmas a zeneisége – nem feltétlenül a tematikája miatt.

A történetek (mesék, rövid novellák) már megírt, irodalmi értékű szövegek legyenek (nem javasoljuk a saját vers vagy a saját történet beszerkesztését – a szöveg minőségi egységének megőrzése végett).

Próbáljuk meg felfűzni valamilyen tematikára a hozott anyagokat: Évszakok; Kisgyerekből kiskamasz lesz; Iskola és szünidő; Egy napom; Kedves Családom! Stb.

Énekek, dalok gyűjtése – a gyerekek hangszeres tudásának felmérése, majd játékos felhasználása ajánlott. Kerüljük az ún. konzerv zene használatát, ne legyen bejátszás.

Miért ne használjuk?

A hangosítással minden zaj, zörej, felvételi hiba felerősödik. Vagyis érdemes jó minőségű stúdiófelvételeket használni. Ha viszont így tesz a csoportvezető, olyan magas technikai és művészi színvonalú rész keveredik a produkcióba, melynek további (a gyerekek által előadott) részei nem tudnak, nem tudhatnak ezzel azonos színvonalon megszólalni – márpedig ez a kontraszt nem tesz jót a születendő előadásnak, akarva-akaratlanul lefokozza azt. Ráadásul vendégjátékok alkalmával (pl. gyermek- és diákszínházok fesztiválokban való részvételkor) az új térbe kerülve (a rendelkezésre álló minimális bejárási idők alatt még a hazai környezetben megszokott hangzsbeli arányok sem adaptálhatóak) az eredmény még siralmasabb lesz. És mindez csak egy elem nem megfelelő használata miatt...

(A fesztiválozással amúgy is érdemes csinálni banni. A csoportvezetőnek tudnia kell, hogy elég érett-e már a csoport arra, hogy elviselje a kritikát, esetleg a nem legkiválóbb minősítést. Ez ugyanis visszavetheti a játsszók lel-

kesedését, megrendítheti a csoportvezető iránt táplált bizalmát. A csoport első évének végén, ha tehetik, kerüljék el a versenyhelyzetet!)

A szerkesztett játék műfajába tartozó produkcióhoz ajánlott/választott színpadi forma – lehetőség szerint – a csoport minden tagjának egyszerre és folyamatos színpadi jelenlétét kell, hogy biztosítsa. A csoport működésének első félévében már megismert gyermekjátékok (fogócska, ugróiskola, bújócska, szembekötősdí, kidobó – babzsákkal vagy rongylabdával), szabályjátékok, koncentrációs gyakorlatok, sőt még a bizalomgyakorlatok formáit is alkalmazhatjuk a második félévben, a szerkesztett játék elkészítése során.

A játsszó egyénekre jutó szövegmennyiségeket a terhelhetőség és a pedagógiai cél szabja meg. Nem a kiegyenlített elosztás az elsődleges szempont.

A választandó jelmezeket érdemes úgy kitalálni, hogy már a színpadi látvány is a közösség érzetét keltse, ezt segítse – valamilyen homogenitást erősítő jelzést érdemes használni, nem feltétlenül egyenruhát/uniformist. Lehetnek színes (akár különböző színű) pólók, színes kendők, esernyők. Színes zoknik – cipők helyett, vagy mezítláb is lehet mindenki.

Érdemes velük, belőlük képeket komponálni (mező virágai, erdő állatai, piac árusai, valamilyen gép alkatrészei...).

Az üres színpadot a gyerekekkel, a gyerekekből kialakított térformákkal, „díszletekkel” töltsük ki. Lehet szoborszerű és/vagy mozgó tereket is kidolgozni. Ezeknek a létrejövő tereknek elsősorban nem leíró jellegűnek kell lenniük (erdő, piac, palota, aluljáró), hanem legalább annyira fontos, ha nem fontosabb az esztétikum, a képszerűség.

SZERKESZTÉS

A szerkesztés elve elsődlegesen zenei alapú legyen. Lírai és drámai hatás váltakozzon, ahogyan a lassú és a gyors tempójú részek is, vagy a halkabb, szóló jellegű és a hangosabb, közös megszólalások – nem matematikai alapon (egy ilyen, egy olyan), hanem sokkal inkább úgy, mint egy zeneműben. Ennek összeállításában a külső szemre kell elsősorban hagyatkozni, vagyis a csoport vezetőjére – természetesen a játsszók véleményét is szükséges (és érdemes) meghallgatni és meghallani!

Ebben a szakaszban a produkciók egyszeri, esetleg két-háromszori eljátszásra valók. A gyakori ismétlés nem lehet pedagógiai célkitűzés.

Fontos! A szerkesztés együttesen történjen – amennyire csak lehetséges, csoportvezető és játsszók közösen végezzék. Lehet önálló feladatokat is adni az arra vállalkozóknak.

HA MÉGIS EGY MESE...

A mindenkori csoportvezető döntésére bízva a választást, ajánlunk egy másik lehetőséget is.

Az anyaggyűjtés közben felmerülhet egy (a csoportvezető vagy a csoport egyik tagja által ismert) mesére való hivatkozás. Ha ennek a mesének a témája, szereplői, főbb motívumai felkeltik a játsszók érdeklődését, érdemes 2-3 foglalkozást ennek körülményére szánni. Ez után pedig dönthet a csoport és vezetője úgy is, hogy ez a mese lesz az első megmutatkozásuk alapanyaga.

Tapasztalataink szerint azokkal a mesékkel szerencsésebb foglalkozni, amelyek pikareszk típusú történetek. Fontos, hogy legyenek különböző állomások, bejárható és karakteresen különbözőképpen megjeleníthető „birodalmak” a történetben.

A szerepeket stafétajelleggel (bővebben ld. később) érdemes felosztani a játsszók között (itt lehet súlyozni, hogy ki mekkora szerepet kapjon) – a narrációt is érdemes ugyanezzel a módszerrel szétosztani. Vagyis ezzel a kisebb dramaturgiai beavatkozással elő is adhatjuk a mesét. A különböző birodalmak pedig szintén a csoport tagjaiból „előállíthatóak”. (Koreográfusi tehetséggel rendelkező pedagóguskolléga vagy barát segítsége is nagyon jól jöhet!)

Például Árgyélus királyfi és Tündérszép Ilona meséje erre kiválóan alkalmas lehet. A megjelenítendő helyszínek: királyi palota belseje, Palotakert almafával, a Nap birodalma, a Hold birodalma, a Szél birodalma, Tündérorság – a játsszók ötletei, improvizációi alapján (érdemes az állóképek, a tablókészítés felől közelíteni a végső megoldás felé).

Ha a csoportban van további ambíció és kreativitás, az állomások még bővíthetőek is: a Víz alatti birodalom, a Holtak birodalma stb. Természetesen ekkor már komolyabb dramaturgiai beavatkozás is szükségessé válik.

Ha a csoportvezető a mese megvalósítása mellett dönt, akkor a szerkesztett játék elmaradó tanulságait a következő évben bepótolhatja a montázs-játékkal való foglalatzkodás alkalmával.

6

A MONTÁZSJÁTÉK

A *montázsjáték* (vagy *mozaikjáték*) tulajdonképpen szerkesztett játék „haladóknak”.

A csoport működésének második évében a szerkesztett játék egy bonyolultabb változatát javasoljuk. Ahogyan a szerkesztett játék, úgy a montázsjáték is apróbb elemekből, kis epizódokból áll össze – fontos hangsúllyal mindkét esetben a születendő produkció zeneiségén.

A montázsjáték újdonsága a szerkesztett játékkal szemben a produkció anyagának mibenléte. A szerkesztett játékok alapanyaga (ahogyan azt már korábban említettük) a már megírt, irodalmi színvonalú versek, mondókák és egyéb rövid terjedelmű szövegek. A montázsjátékok anyagában a korosztálynak megfelelő versek (már ismert, publikált, de éppúgy saját szerzemény) mellett viszont lehetnek rövidebb életjáték-jelenetek, saját szövegű monológok, állóképek (tablók) sorozata, illetve „dokumentumok”.

Mik lehetnek ezek az ún. dokumentumok?

Újsághírek és álhírek, (valós vagy fiktív) levelezések, video/filmbejátszások (melyek lehetnek eredeti, hamisított vagy önállóan készített anyagok), rövid tudományos (vagy éppen tudományosnak kikiáltott, valójában teljesen tudománytalan) beszámoló (esetleg ppt-vel „fűszerezve”), akár bírósági jegyzőkönyvek is – kapcsolódva a már látott-hallott rész valamelyik motívumához. Vagy éppen ellenkezőleg, megelőlegezve mindazt a soron következő epizód előtt.

De éppúgy lehetnek benne reklámok is (természetesen a kereskedelmi vagy társadalmi célú reklámok játékos-humoros-ironikus színpadi reflexióit értve ez alatt). És meghatározó lehet az a zenei anyag, ami tematikájában – szövegében – illeszkedik az Egészhez, és ideális esetben a játszó „kedvence”, sőt, valamilyen formában elő is tudják adni.

(Óhatatlan, hogy a foglalkozások során Bertolt Brechtről is egy-két szó essék (epikus) színházi törekvéseinek lényegesebb elemeiről, az ún. elidegenítő effektusokról.)

Az egyes epizódok, montázsok oda-vissza megerősíthetők vagy éppen módosíthatják a különböző jelentéstartalmakat. (A filmművészetben ez az ún. Kulesov-hatás néven ismert.)

Ennek a montázstechnikának a megismerése, megtapasztalása egyrészt nagyon jó játék, megtanít az ellenpontosító gondolkodásra, másrészt új tanulási tartalma(ka)t is magában hordoz. Egyrészt ráirányítja a figyelmet az egyéni valóságészlelésre, -értelmezésre (ahány ember, annyi valóság), az egyéni interpretációk különbözőségére, végtelenségére (ahány ember, annyi értelmezés), másrészt a manipuláció és a manipulálhatóság felelősségteljes (és vészterhes) lehetőségeire – ez különösen izgalmas és aktuális lehet a manapság mindent elárasztó hoaxok és a fakenewsok világában. Érzékeltet(het)i mai tudásunk és ismereteink mozaikszerűségét – amikor már „minden Egész eltört”, minden relativizálódhat és relativizálódik, a (biztos) tudás megkérdőjeleződik...

Az anyaggyűjtéskor minden ilyen felmerülő ötletet kipróbálunk, cédulára írunk, vagy egy dokumentumfájlban rögzítünk. A téli tanítási szünet idején pedig a csoportvezető feldolgozza a „gyűjteményt”.

ANYAGGYŰJTÉS

A szerkesztett játékokról szóló fejezetben ismertetett anyaggyűjtési eljárás mellett egy játékos és hatékony megoldás is használható. Az itt következő játékos időtartama nem kevés. Egy másfél órás foglalkozást nagyon könnyen kitölthet. Ezért egy alkalommal legjobb csak egy lépést megtenni belőle, maximum kettőt.

1. UFÓS JÁTÉK

- A csoport minden tagja egyesével összeírja magának, hogy mi legyen az az öt dolog, amitől szabadítsák meg őt az éppen Földünkre érkezett ufók: mert ez az öt dolog áll a boldogsága útjában, mert ez az öt dolog nagyon megkeseríti az életét, mert ebből az öt dologból végképp elege van.
- Ha ez megvan, alkossunk párokat (vagy véletlenszerűen: körbe állnak, megszámozzuk őket: 1,2,3,4,1,2,3,4 – egyesek együtt, kettesek együtt, és így tovább); vagy a csoportvezető kijelöli a párokat.
- A feladat: közös ötös lista készítése (a már korábban, önállóan elkészített listák egyeztetésével).
- Majd négyes csoportokat alkotunk: a feladat ugyanaz – de közös *hárm*as listát kell készíteni.
- Ha ez is megvan, nyolcfős csoportokat kell alakítani: a feladat ugyanaz – de már csak *egy-egy* közös „elem” kerüljön a papírra!
- Majd a tizenhat fős csoportnál – *egy* közös elem születik!

(Ez természetesen csak a 16 fős csoportoknál működik így, ha 32 fős az osztály – a csoport –, akkor egy fázissal tovább kell, hogy tartson az ötös listázás.) Az utolsó körben megszavazott közös elem elnevezése legyen a „hívószó”.

2. KÖVETKEZZEN EGY ASSZOCIÁCIÓS JÁTÉK A HÍVÓSZÓVAL

A játszó körben ülve a „Nekem a ...(*hívószó*)...-ról a(z) ... jut eszembe!” mondatot mondják hangosan – egymás után mindenkinek ki kell egészítenie (legalább két kör menjen le ebből, ha kisebb létszámú a csoport, inkább három), kétszer ugyanaz nem szerepelhet. Passzolni nem lehet.

Ezzel a gyakorlattal a korábbi sok egyeztetés után már esetleg meglehetősen beszűkült értelmezési tartományú „hívószó” újra kinyílik, ismét gazdag asszociációs bázisra támaszkodik.

3. TOVÁBBI JÁTÉK A HÍVÓSZÓVAL: SÁVOS IMPROVIZÁCIÓS JÁTÉK

A főjátékos (F.) az egyik oldalra áll, vele szemben a másik oldalra pedig öt másik, ún. alapjátékos (A) áll. Ennek az öt alapjátékosnak van egy-egy képzeletbeli sávja (mint egy futópályán). Akivel szemben a főjátékos megáll, az indítja az improvizációt, a főjátékos pedig reagál az „indítványra”.

(Pl. A: Miért nem vitted le a kutyát sétáltatni? Kínjában széttépte a kanapét!

F: Ma nem is nekem kellett volna levinni! Én szakkörön voltam egész délután!)

Ha a hívószó például a „féltekenység”, akkor az alapjátékosok ezen a tematikán belül kell, hogy játékjavaslatot tegyenek.

(Pl. A: Tegnap túl sokat neveltél Zs. poénjain! Pedig nem is voltak viccesek!

F.: De! Szerintem tök viccesek voltak! Te viszont olyan savanyú voltál egész este, mint aki citromba harapott!)

Egy etűd addig tart, ameddig a csoportvezető nem tapsol. Taps után a főjátékos átmegegy egy másik sávba a következő alapjátékoshoz és annak az új indítványára reagál. Főjátékos a taps után mindig odamegy, ahová éppen akar, az alapjátékosok pedig mindig újabb és újabb indítvánnyal készülnek – természetesen csak akkor, ha már lejátszották az előző indítványát.

Érdemes megcsinálni a csoport többi tagjával is – lehet kikötés, hogy ugyanaz az indítvány nem szerepelhet még egyszer, ami az előző körben már volt.

Érdemes ezt a játékot úgy is játszani, hogy nehezítő, intenzitásfokozó körülményeket iktat be a csoportvezető (aki itt mint játékvezető működik). Pl. kötelező érintés – úgy kell a javaslatokat megtenni, úgy kell az etűdöt játszani, hogy egymáshoz érjenek közben a játszó (ölelés, ütés, üdvözlés, tapintás); eltérő státuszúak legyenek a játszó (tanár – diák; tiszt – katona; rendőr – gyerek stb.)

Az önállóan elkészítendő jeleneteknél felhasználhatóak e sávok improvizáció (szinte) spontán felmerült ötletei is.

4. A VÁLASZTOTT HÍVÓSZÓHOZ (TÉMÁHOZ) **KAPCSOLÓDÓ ÚJSÁGCIKKEK, SZÍNDARABOK, VERSEK, NOVELLÁK, REGÉNYEK** (PONTOSAN KIJELELT RÉSZLETEK) GYŰJTÉSE, ISMERTETÉSE

Hogyan lehetnek ezek a szövegek, például az újságcikkek, internetről levett hírek színpadképesek? Több lehetőség is van, csak néhányat említésként, a teljesség igénye nélkül:

- egy játzó felolvassa,
- egyik játzó olvassa, a másik, aki mellette áll, bizonyos szavakat megismétel, egyszerre mond – esetleg egy-egy mondatot két szólamban is énekelhetnek,
- a hír szavait ábécérendbe rakva felolvassák, minden szót annyiszor, ahányszor előfordul (névelőket, kötőszavakat, névmásokat egyaránt) – Vona Éva ötlete alapján,
- ha van a csoportban jó szlemmer, vagy van, aki vállalkozna rá, hogy próbát tegyen – a hírből, a hír kapcsán írjon egy szemet, és adja is elő,

vagy ő, vagy valamelyik vállalkozó kedvű csoporttag (a műfaj hagyományainak megfelelően nem kell kívülről megtanulni a szöveget, elég csak egy okostelefonból felolvasni),

- természetesen rap is készülhet a talált anyagból, azt pedig beatbox kíséretében lehet elővezetni,
- egyik játzó a magánhangzókat mondja, másik a mássalhangzókat – egészen lassan és nagyon felgyorsítva is jó szórakozás (hátha még érteni is lehet),
- a hírek mondása közben, helyett a játzó fiktív vagy teljesen őszinte én-közlésbe bocsátkozik (vö. Csehov: *A dohányzás ártalmasságáról*).

5. **SZERKESZTÉS – VISSZATÉRŐ SZEREPLŐK**

- egy szereplő több jelenetben, különböző helyzetekben
- egy fontos kapcsolat több jelenetben (epizodikus szerkesztés)
- 3-5 perces jelenetek (de lehet egy-egy rövidebb, esetleg egy-egy hosszabb is)

SAJÁT TÖRTÉNETEK

A montázsjáték egyik specialitása: *a játzó személyes tartalmainak fokozottabb előtérbe kerülése.*

A montázsjáték egyik fontos építőköve, epizódja lehet az ún. saját történet. Az anyaggyűjtés során kérhetjük a játszókat, hogy következő alkalomra hozzanak egy történetet a saját életükből. És írják is le azokat.

Szűkíthetjük a feladatot, konkretizálhatjuk a meghatározást:

- Legyen egy mulatságos esemény a történet középpontjában.
- Legyen egy ünnepi alkalom a családban: karácsony, születésnap, kistestvér érkezésének bejelentése...
- Határoljuk be az időtartamát (maximum 3 perc)!
- Fontos, hogy a történetben szerepeljenek mások is, akiknek meg is kell szólalniuk. A mesélőnek „életre kell kelteniük” azokat – utánozva jellegzetes hanghordozásukat, esetleg karakteres gesztusaikat, mozdulataikat.

A következő alkalommal véletlenszerűen, esetleg önkéntes alapon kérjük néhány elmesélését.

Miután meghallgattuk a történeteket – egy alkalommal ötnél nem többet –, beszéljük meg a csoporttal, melyik mozzanat volt érdekes számukra, felkeltette-e valami az érdeklődésüket.

A feladat folytatása lehet ennek a szülői produkciónak a további csiszolása, illetve meg lehet próbálni a történet jellegétől függően jelenetként formálni úgy, hogy minden megszólaló, résztvevő szereplőt megjelenítsünk. Ki fog derülni, hogy minden egyes megszólalónak szüksége lesz háttérmagyarázatra és „instrukcióra”.

A jelenetben a történet gazdája mint (fő)szereplő és mint narrátor is jelen lehet – váltogathatja a játék közben is e pozícióit. Pl. amikor narrátor és beszél, akkor a többiek „megdermednek” (mozdulatlanok maradnak) vagy bekészülnek a következő (időben vagy térben máskor vagy máshol történő) eseményre.

Következő lépés lehet az is, hogy a főszereplő-mesélő helyére valaki más áll be. Az ő feladata azonban szintén kétféle lehet:

- egyrészt megérteni és átélni a kapott szerepet (ebben folyamatosan segítségére lehet az, akit helyettesít),
- másrészt magáévá teheti a szituációt, és inkább azt mutatja meg, hogy ő hogyan viselkedne az adott helyzetben.

Az így megszületett „monológ”, illetve a kétféle jelenet egyike már be is kerülhet a montázsjátékunkba mint egy lehetséges epizód. Ha a készülő produkció szerkezete engedi, akkor akár mindhárom is bekerülhet (szerencsésebb nem egymás után tenni ezeket). Különbözőképpen megfogalmazva, különböző szempontokból látni ugyanazt az eseménysort – tanulságos lehet.

A saját történetek nyilvánosságra hozatala érinthet érzékeny területeket is. A próba intim közegében, a bizalom légkörében „kibeszélt” személyes vallomások nem kerülhetnek ki a próbaterem falai közül. Ha a játészó ezt engedélyezi, akkor is a pedagógus felelőssége, hogy milyen utat jelöl ki ennek az intim személyességnek. Javasolt az eltávolítás – ennek mértéke és módja pedagógus- és csoportfüggő. A történet akkor is érvényes lehet, ha egy másik játészó „szájába” kerül a vallomás. Sőt, számára ez a szerepbe lépés már igazi színészi feladat lehet – de könnyebb a hiteles megvalósítás, mintha egy létező színdarab szereplőjét kellene megjelenítenie, hiszen személyesen ismeri a „szerepét”, és még kérdezhet is tőle.

SZERKESZTÉS

Januártól elindulhat a közös munka újabb fázisa.

A téma leszűkítésével. Vagy akár a legjobb epizód kiválasztásával. (Mindkét esetben lehet szavazást tartani. A többség dönt.)

Ha az utóbbi mellett dönt a csoport, akkor annak az epizódnak a legjobb verzióját készítsék is el.

Majd ezt használva kiinduló pontként meghatározandó ennek az epizódnak a helye a produkció egészében. Első vagy utolsó legyen? Vagy valahol a két-harmadánál?

Majd kezdjük el kigondolni, melyik már meglévő epizódot raknánk elé, melyiket utána – melyik sorrend mit jelenthet?

Figyeljünk az epizódok ritmusára is! Ha a központi jelenetünk lassú, ne kerüljön elé vagy utána is lassú, vagy ha igen, számoljunk annak következményeivel.

A választott megelőző és/vagy következő jelenetet szintén csináljuk meg.

Játszassuk el egybe (egymás után) a már kész jeleneteket! Ha lehet, minden egyes próbán bővítsük minimum egy epizóddal az anyagot és minden foglalkozás végén ismételjünk! Ha időnk engedi, ne csak az új részeket, hanem a már meglévőkhöz is hozzákapsolva azokat. Elemezzük, értékeljük, de ne minősítsük a már megszületett anyagot. Mindig konkrétan kijelölve, megfogalmazva a következő hét ránk (a csoportra és vezetőjére) váró feladatait.

Így aztán szép fokozatosan – mint a hagyma héjai – összesimulnak az egyes epizódok, kialakul a készülő produkció szerkezete. Sőt, már ennek során az epizódok is elkészülnek.

Vagyis a produkció bemutatása előtti 2-3 hétben már csak a begyakorlás és a pontosítás munkája vár a csoportra. Ha jól dolgoztak az elmúlt hónapok során, ez már menni fog, koncentrált figyelemmel és odaadással.

Fontos! Ahogyan a szerkesztett játéknál, úgy itt is a szerkesztés együttműködő feladatmegoldást kíván!

SZEREPOSZTÁS

Többször magától ki fog alakulni, hiszen a különböző ötletek szállítói és megvalósítói korábban már a szerepeket is kiosztották, kioszthatták egymás között. Valódi szerepek, árnyalt jellemrajzok, sorssal, motivációkkal, bonyo-

lultabb életkörülményekkel rendelkező többdimenziós karakterek, figurák kevésbé vannak a montázsjátékban. Inkább beszélő fejek, hatásos megszólalók és megszólalások, jellem-vázlatok, skiccek, mesélők, „ötletszerű” megnyilvánulások, emlékezetes felvillanások fordul(hat)nak elő...

Természetesen itt is a csoportvezető felelőssége a végleges szereposztás – itt sem a kiegyenlítettség kell, hogy az elsődleges szempont legyen. Személyekre szabott saját pedagógiai elképzelései, koncepciója mentén kell eljárnia – összhangba hozva mindezeket a produkció érdekeivel.

7

AZ ÉLETJÁTÉK

A csoport a harmadik évébe lépett. Szeptembertől folyik a rendszeres munka. November elejétől kezdődhet a készülődés az új produkcióra.

Ezúttal az *életjátékot* javasoljuk kipróbálni.

A szerkesztett játékhoz, illetve a montázsjátékhoz képest az újdonságot a dialogikus jelenetek produkción belüli térnyerése, lényegesen nagyobb száma adja. Életjátéknak nevezük azt az előadást, amely a játszók improvizációira épít elsődlegesen, az ő hétköznapijaikból meríti témáját, szereplőit, szövegkönyve pedig a saját mondataikból áll – nevezhetnénk akár posztdramatikus színháznak is.

Az életjátékban sokkal több szerepben kipróbálhatják magukat a játszók – több „ember” bőrébe bújhatnak, képviselhetik azok igazát, megérthetik szempontjaikat, gondolkodásmódjukat.

ANYAGGYŰJTÉS

Az életjáték anyaggyűjtése során használható természetesen a montázsjátéknál már ismertetett metódus is. De próbálkozhatunk más módszerekkel is.

→ TÉMÁK KERESÉSE

A csoport tagjai mesélik el az őszi szünet előtti iskolai és a szünet alatti otthoni élményeiket, érzéseiket. Egyesével. Többiek kérdezhetnek. Nem kötelező a válaszadás. Már ebben a szakaszban is megfigyelhetővé válik, vannak-e érdeklődési „csomópontok”, már ekkor is felbukkanhatnak izgalmas és ismétlődő motívumok. Készítsünk jegyzeteket! Esetleg az erősebb („hatásosabb”) élményekből jeleneteket is készíttethetünk. (A mesélőnek nem feltétlenül kell a saját szerepét játszania, sőt, ő végig maradhat a „külső szem” – a rendező szerepében.)

→ TÉMAVÁLASZTÁS

A csoportvezető (tantermi, osztályfőnöki és a színjátészó foglalkozásokon szerzett) tapasztalatai alapján az általa jónak vélt, a játzókat is foglalkoztató témákat megajánlja, majd ezeket a játzókkal közösen kibontják.

Néhány témaajánlat:

A 10-14 éveseknek: bandázás (pl. *Pál utcai fiúk* és lányok); balladák (Arany, *Kőműves Kelemen*); kirekesztés-kiközösítés; szerelem, nőies és férfias viselkedés; elvárásoknak megfelelni vagy szembe menni azokkal, a fekete bárány szerep, barátság-árulás.

15-18 éveseknek: függőségek (játékszenvedély, infokommunikációs addikció), online zaklatás (pl. Kalapos Éva: *Massza*, Tasnádi István: *Cyber Cyrano*, Eve Ainsworth: *7 nap* alapján); buli/drog (*Trainspotting*); szabadság/rabság; én és csoport (önfeladás); felelősség; önállóság (céltudatosság, önismeret); család/szülőhiány; alternatív valóságok (drog, cyber); ki vagyok én?

Ha az adott téma megkívánja, vagy mert meghaladja a csoportvezető tanár kompetenciáját, külső szakértő bevonása is indokolt alkalomszerűen – ez is növelheti a játzók elköteleződését.

Következő lépés:

Mi lenne a témához illő szituáció? Melyik az, amit kipróbálnánk?

Ki milyen szerepet vállalna ebben? Akár lehet cserélgetni a szerepeket, kipróbálni magukat más szerepekben is. Ez a nézőpontváltás nagyon fejleszti az empátiát, a megértést.

Mi a fő konfliktus ebben a szituációban? Kik vagy mik között lép fel?

Hogyan oldódik meg?

Mi történik utána a szereplőkkel? Mi történik, ha nem oldódik meg?

A közösen kitalált jelenet lejátszása. Akár többször is, szerepváltásokkal. Reakciók a jelenetre. A vezető visszajelzése – pontos, nem eldöntendő kérdések megfogalmazása. A szereplők motivációinak, érzéseinek tisztázása.

A jeleneteket felfűzhetjük lineárisan vagy játszhatjuk egymástól független, önálló etűdökként is. A munka közben eldönthetjük, hogy a csoport közös munkáját figyelembe véve összefüggő vagy önálló jeleneteken dolgozunk-e. Nem feltétlenül szükséges minden kipróbált jelenet megtartása. Fontos azonban, hogy a csoport összes tagja feladathoz jusson, az általa vállalható mértékben. Figyelnünk kell arra, ha valaki egy számára hangsúlyos elemet hoz egy jelenetbe. A jelenetek megtartásakor, illetve elvetésekor nem(csak) a színház esztétikai, hanem az egyéni/csoportfejlődést segítő szempontok az irányadóak. (Ki mekkora feladatot kapjon? Ki mennyit vállalt? Súlyozni – mindig az adott gyerek személyiségének megfelelően: van, akit terhelni kell, van, akinek meg kell akadályozni a „túltengését”; megfelelő arányokat beállítani szükséges.)

→ TÁRGYJÁTÉK

Az anyaggyűjtés egészen más jellegű módszere lehet az is, hogy megkérjük a játzókat, hozzák be a következő néhány próbára azokat a tárgyakat, amik fontosak számukra.

A következő foglalkozásokon (minimum 2 alkalom) e tárgyak kerülnek a készítenő jelenetek fókuszába. Improvizatív jelenetek arról, ahogyan a tulajdonos a szokásos módon „használja” a kedves tárgyát. Készíttethetünk jelenetet egészen más módon használva, játékba hozva az adott tárgyat.

Az asszociációs tárgyjáték is inspirálóan hathat a játzókra.

(Betesszük a tárgyat középre, és egymás után a tárgyhoz lépve a játzó megmutatja az ötletét a tárggyal. Pl. egy indiai kendő a választott tárgy – az egyik játzó szoknyának köti meg, a másik felköti vele a törött karját, a harmadik törülközik vele stb.)

→ KARAKTERGYŰJTÉS

A csoport minden tagjának el kell végeznie egy önálló feladatot. A vezetőék és keresztnevének (ha több is van, akkor az is számít) betűiből egy új nevet

kell alkotnia, és az új névhez egy új személyiséget kell kitalálnia. Életkorát, foglalkozását, családi állapotát éppúgy, mint a vágyait, álmait, a legjobb és a legrosszabb dolgot, ami az életében már megtörtént vele. Ha jól végiggondolják a játsszók a feladatukat és tudják azt is, hogy meg kell mutatkozniuk új szerepükben, ki fognak találni egy beszédstílust, egy attitűdöt is, még az is lehet, hogy „különleges ismertetőjegyekkel” is ellátják teremtményüket. Jellegzetes ruhadarabokat is kérjünk, hogy találjanak ki és hozzanak magukkal legalább valami hasonlót.

A következő színjátsszó foglalkozáson pedig egy ún. sajtótájékoztató keretében be kell mutatnia saját magát.

Ez a játék nagyon jó arra, hogy a csoportvezető megfigyelhesse, milyen típusú ember „bőrébe” bújik legszívesebben az adott játsszó.

Ennél a feladtnál sem árt a bősséges jegyzetkészítés és a csoporttal való beszélgetés a látottakról.

Könnyen nagyon hálás karakterekre lelhetünk e folyamat révén.

Kiválaszthatunk néhányat közülük, és azokat később kisebb-nagyobb változtatások révén adaptálhatjuk készülő életjátsszuk valamelyik epizódjába.

Pl. a játsszó neve: Kiss Tibor. A kitalált személy BortikSis lesz (ejtsd: 'szisz'). Egy menő, kicsit retró rockbanda basszusgitárosa. Bördzseki, bakancs, farmer, fejkendő – ebben a szerelésben jár, és tetoválásai is vannak. A lányok rajonganak érte. De mostanában rossz a kedve, ő maga sem érti, mi van vele. Folyton sírva fakad, és csak lassú, érzelmes dalokat tud komponálni. Lehet, hogy szerelmes? De szerelmes szavai nem találtak meghallgatásra?

Ha ez a karakter megnyerte a csoport tetszését, akkor, ha szükséges, akár a nevét is megváltoztatva, „beleírjuk” a történetünkbe. Ott lehet az egyik házibulin, a figyelem középpontjába kerül és elkezd csábítani pl. a történet főhősnőjét. De az is lehet, hogy egyszerűen csak felbukkan az egyik jelenetben (ld. később, a *szinopszis*ban).

→ ÍRÁSOS ANYAGOK

Az anyaggyűjtés fázisában használhatóak lehetnek – a csoportvezető által kigondolt, megírt – hívómondatok, amelyekről rövid fogalmazványokat írhatnak a csoport tagjai. (Nagyon boldog voltam, amikor...; Azt utálok benned, hogy...; Rájöttem, hogy...)

Beszélgetések, egyéni választások érvelésekkel, válogatás – felmerülő jelenetlehetőségek azonnali kipróbálása – ezeket is improvizatív módon feldolgozva.

→ KISCOPORTOS TÉMAVÁLASZTÁS

Hosszabb beszélgetés és elemzés után következik a gyerekek érdeklődésének megfelelő témák összeírása. Majd kalapba rakva mind.

Kis csoportokat alakítunk. A kalapból húzás után önálló munka. Tervezés. „Termékbemutató.” Utána szavazás.

A legtöbb pontot gyűjtött csoport témája kerül(het) az életjáték középpontjába.

→ ASSZOCIÁCIÓK

A fókusz keresése közben felmerülő kérdések, állítások alapján, megtervezett, a csoportvezető által szorosabban vezetett zenés, mozgásos etűdök, koreográfiák, némajátékok, absztrakt/szimbolikus képek sorozatát is érdemes létrehozni – ezek segítik a játsszók elvont gondolkodását, az absztrakcióra való képességüket. A későbbiekben egy-egy erős képet, etűdöt akár bele is fűzhetünk az ún. realista jelenetsorunkba.

Javasolt, hogy a fókuszhoz és a jelenetekhez megfelelő egy mondatos vagy akár egyszavas címmel ellátott improvizációkkal kezdjünk – ha az adott témára több jelenet is készül, a megszületett jeleneteknek akkor is adjunk különböző, árulkodó címet. Ez később hivatkozási alapként is működni, segíteni fog.

→ A FŐHŐS

Példánk szerint legyen ez a fókusz a gyerekkor vége, a kamaszkor eleje. Hívószavaink: Család. Barátság. Szerelem. (Ha az ufós gyűjtést végeztük, ugyanezek negatív előjelű megfogalmazásai kerülhetnek elő: Csonka család, Árulás, Féltékenység.)

Kevesebb gyakorlati dramaturgiai tapasztalattal rendelkező csoportvezetőnek érdemes először egy főhőst választania (*egy* olyan szereplőt, aki

személyében, illetve „adott körülményei” révén integrálni tudja a fókuszba állított problémát), aki a készülő produkció dramaturgiájának „mozgatója” lesz, a legtöbb jelenetben szerepel, illetve említésre kerül.

(Későbbiekben állítható akár egy szerelmespár, egy baráti pár vagy egy osztálytársi három főből álló csapat is az életjáték középpontjába. Ennek a döntésnek viszont terjedelmi következményei is vannak – pl. próbaidő- és előadás-hosszúságban is!)

A SZINOPSZIS

Következő lépés a *szinopsis* készítése.

A készülő mű néhány mondatos tartalmi összefoglalója.

Adott egy osztályközösség. Megjelenítéséhez nem kell a teljes osztály. Elegendő kb. 10 fő is. És egy játszó, aki ezúttal a tanár szerepét veszi fel. (Érdemes elgondolkodni arról, hogy milyen óra legyen. Osztályfőnöki? Vagy olyan óra, ami csak a fűhősünket érdekli? Vagy csak éppen őt nem? Avagy ugyanúgy viseli, mint a többiek?)

Kicsöngetés után egy jelenet arról, hogy két lány (A és B) mennyire nem kedveli egymást.

Következő jelenetben A. otthon egyedül – kedvenc plüssét magához öleli. Sokat van egyedül. Elvált szülők gyermeke. Aztán belép Anyuka. Közli, hogy másnap este bemutatja az új „apukát”. A lány arra sem tudott, hogy egyáltalán van valakije az édesanyjának. Rövid veszekedés arról, hogy ennek a bemutatásnak semmi értelme.

Ismét az osztályban. C meséli A-nak, hogy ugyanaz a fiú (D) tetszik mindkettejüknek (A-nak és B-nek is). És arról, milyen visszataszítóan törleszkedik B a fiúhoz, és sározza A-t.

Találkozás az igazi apukával egy cukrászdában. Az apuka szereti őt, de még mindig „ovisnak” tekint A-t. Nem tudja és nem is akarja magához venni a lányát, nyugtatgatja, hogy fogadja el az új helyzetet – az apuka bejelenti, hogy neki is lesz új családja. Ez alatt bejön a cukrászdába fagyizni B is, az ő apukájával. Leülnek közel hozzájuk. A köszön B-nek, aki válaszra sem méltatja. A feláll, kimegy, édesapja követi.

Találkozik A és C a parkban, a padon. Egy ismeretlen fiú kellemetlenkedik velük.

(Ez a fiú lehetne akár BortikSis, az éppen rossz passzban lévő basszusgitáros.)

De jön D, az a bizonyos fiú, és elzavarja az ismeretlent. Ott marad velük. Beszélgetnek. C hazamegy. A és D még maradnak. Zenét hallgatnak.

Ezen az ominózus estén A anyukája B apukájával várja haza A-t. Rövid dialógus és kisebb veszekedés arról, hogy még korai ötlet volt ez a találkozás. Az összeköltözést is halasztani kell. Az „új apuka” elmegy. Anyuka dühös.

A késve érkezik haza. A telefonja is ki volt kapcsolva. Újabb veszekedés az anyukával, aki ekkor bejelenti az összeköltözést is, a leendő féltestvérről is említést tesz. Büntetésből Anyuka elveszi A mobilját. A egyedül marad a plüssével, akit ölelget, aztán eldobja. Aztán újra az ölébe veszi.

A „RÉSZLETEK”

Anya – lánya vita. Saját anyját játszva – megért(het)i az ő szempontjait is.

Amikor a gyerek felnőttet játszik. Ne hagyjuk ki a felnőtt szereplőket az életjátékokból csak azért, mert felnőttet játszani „nehezebb”. Javasoljuk a stilizációt (a külső jelzést) a végső megoldáshoz.

A felkészülés során, az improvizációkban nem számít a külső jelzés – a produkcióban azonban játékon hatása lehet egy – az illúziókeltésre nem törekvő, a valóságra hasonlítani nem akaró – jelzésnek.

Ötlek erre: nem élethű paróka (színes party-paróka), kartonnyakkendő vagy kartonkötény, túlméretes szemüvegkeret stb.

Az életjáték szinopsisából nem feltétlenül adódik minden játszónak megfelelő szerep. Szerepeket kell adni/kreálni a többieknek is.

Pl. az osztályteremben. Órán. Óra előtt. Óra után.

Osztálybulin. Farsangkor? Jelmezek, maszkok. Tánc. Valaki részeg. Kisebb botrány.

Ünnepnapon: házibulin, szülinapi bulin – ajándék/meglepetés átadása valakinek. (A házibulin lehetnek váratlan vendégek is, nem az osztály tagjai is megjelenhetnek. Pl. BortikSis.)

Lopások is történnek az osztályban. Erről kupaktanács. A főhőst hogyan érinti ez az ügy?

Szükségünk lesz a cukrászdában egy felszolgáló lányra. Parkban jöhet egy kellemetlenkedő fiú. (Pl. BortikSis.)

A sokszereplős jelenetekben – pl. osztálybuli – érdemes kipróbálni, hogy a valóságban hogyan történne a megszokott szerepek szerint, az osztályban meglévő dinamikai viszonyok mentén a jelenet. Aztán éppen ellenkezőleg kiosztva a szerepeket. Utólag döntés – melyik kerüljön be az előadásba.

ZENEHASZNÁLAT

A jelenetek közötti „zene”.

Ha lehet, ne használjunk „gépzenét”. Ha van az osztályban hangszereket játszó tanuló, esetleg többen is, bízzuk rájuk az átkötő zenéket – ha lehet, itt is kerüljük el a bejátszásokat.

Az átdíszítések minimálisak legyenek. Az egyik jelenet megtermelt energiája, feszültsége ne vesszen el az átmenetben, sokkal inkább arra épüljön rá már a következő jelenet.

A HELYSZÍN

Helyszín a tanterem legyen. Esetleg üres tér, amiben az osztály bútorait, kellékeit használjuk.

Például:

- A padokat a lapjuk rövidebbik oldalára állítjuk, és szorosan egymás mellé tesszük, egy sík felületet kapunk, egy falat, aminek akár a hátunkkal támaszkodni lehet. Ha egyes padokat kifordítunk, izgalmas „törések” keletkeznek, átjárási és átlátási lehetőségekkel.
- Az egyik pad tetejére állnak ketten, egy csövet tartanak a kezükben, de úgy tesznek, mintha nem tartanák, csak éppen kapaszkodnának bele, támaszkodnának rá, egy erkélyen érezhetik magukat, vagy éppen egy autópálya felüljáróján.
- Csak az iskolapadokból egy színpadot lehet építeni a tanterem közepén – de ezt körbe is lehet ülni –, nagyon érdekes megoldások születhetnek a kifutószerűen megépített színpad és az azon elfogyasztott ebéd/vacsora összekombinálásából.
- Csak székekből építkezve minden helyszínt meg lehet teremteni.

A PRÓBÁK FÁZISAI

Korábban már érintettük a próbák témáját, most két különösen fontos fázis bővebb kifejtése következik:

1. A *keresés* (témák, helyzetek, szerepek – mondatok, tárgyak, jelmezek) és a *kipróbálás* (ötletek, gondolatok, ugyanannak a helyzetnek a többszöri kipróbálása) – a produkció felé vezető út legizgalmasabb, egyben legtanulságosabb, legtöbb tanulnivalóval és új tapasztalattal járó fázisa. A játsszó személyiségének fejlődéséhez ez a szakasz ad hozzá a legtöbbet. A csoportvezetőnek legyen elegendő bátorsága elvetni azokat az ötleteket, amikbe beleszeretett a csoport, de a mű egésze felől nem bizonyulnak hasznosnak. És legyen bátorsága kihagyni jeleneteket, ha az nem szolgálja a produkció érdekeit.

2. Mindezek után nem meglepő azt állítani, hogy a *rögzítés és begyakorlás* (ez is jár tanulással-tapasztalással: türelem, pontosság, koncentráció) a kevésbé izgalmas, kevesebb tanulási területet érintő szakasza a próbaidőszaknak. Mégis ennek a szakasznak a minősége döntően befolyásolja majd az elkészült produkció minőségét is.

A csoportvezető legfontosabb teendője a folyamatos koncentrált figyelem, a jó kérdések, a rugalmasság és a következetesség mellett a jó időbeosztás.

KI LEGYEN A FŐSZEREPLŐ?

ELSŐ KÖR:

Az elsősorban improvizációra épülő jelenetre olyan téma is adható (sőt adandó!), amelyik nem szerepel a szinopszisban. Ezek a rövid(!) jelenetek arra valók, hogy megismerjük – tét nélkül! – a főhőst, illetve kapcsolatait.

Ne életképeket kreáljunk, hanem minél szélsőségesebb helyzeteket. Játsszuk el, hogy

- meglátja, hogy egy felsőbb éves turkál az egyik osztálytársa táskájában (lopás közben tetten éri a másikat – csak ketten vannak). Hogy reagál? Szól egy tanárnak? Inkább titokban tartja, nehogy bántsa őt a fenyegetőző „tolvaj”?
- elégtelen lett a témazárója – közölni kell az édesanyjával a hírt,
- osztálybuli lesz, engedélyt kell kérnie édesanyjától – legutóbb késett a megbeszélte időponthoz képest,

- reggel öltözködik, iskolába indulás előtt, kapkodva fésülködik,
- buli előtt öltözködik – fésülködés, smink(?) –, közben telefonhívást kap a nagymamától,
- a barátnőjét vigasztalja a rossz jegy miatt vagy szerelmi bánat miatt

Minden jelenetet az egész csoport előtt kell megbeszélni, levonni a következtetéseket, megtartani olyan mozzanatokot, tulajdonságokat, amik hasznosak lesznek a főszerephez és így a produkcióhoz is.

Fontos, hogy ezeknél a jeleneteknél is mindig más játssza A-t. Elképzelhető itt is, hogy hasznos lehet fordított vagy másik szereposztásban is megnézni ugyanazt a jelenetet.

MÁSODIK KÖR:

Az előzőek fényében 2-3 lányra szűkítve a lehetséges A-t.

Már a szinopszishoz megfelelő jelenettémák kiadása. Megnézés után megbeszélés és újrajátszás.

Az improvizálás során született jelenetek már előkészületek után, megtervezve kerülnek megmutatásra. Aztán ezek kidolgozása és rögzítése következik – ezek a fázisok már a csoportvezető hathatós segítségével.

Címet kell adni a jeleneteknek.

Több páros is dolgozhat ugyanazon a jeleneten – ezekből esetleg össze lehet gyúrni a véglegeset, ami az utolsó pillanatig mégis nyitott maradhat.

A szereplők szerepnéven való gyakori megszólítása: hiba – kerülendő.

Rövid jelenetek ajánlottak. A néző a képzeletében majd kiegészíti a hiányzó mozzanatokot. (Nem szükséges mindent megmutatni.)

Pl. a mi történetünkben nem kell megmutatni azt a jelenetet, amikor A szembesül azzal, hogy B a fogadott testvérévé lesz.

A tanulás az elsődleges cél. Természetesen az is fontos, hogy a produkció sikerélménnyel erősítse meg a játsszók friss, laboratóriumi körülmények között született „élet”-tapasztalásait.

8

AZ ADAPTÁCIÓ

Már három éve együtt a csapat, vállalkozhatunk egy újabb, színjátszót és rendezőt egyaránt próbára tevő feladatra! Az előző években kipróbált, a csoport tagjaiból építkező formákkal szemben ezúttal egy már létező, más által megalkotott mű színpadra állítása a cél.

Természetesen ez nem jelent műfaji hierarchiát, ugyanakkor komoly szakmai kvalitások meglétét igényli mind a csoportvezető, mind a játsszók részéről. Elsősorban azért, mert kevés az olyan színdarab, amelyik egyetlen korosztályra lenne írva. A játék „nyelvét” úgy megteremteni, hogy magától értetődő és hiteles legyen a jóval saját kora feletti szerepet játszó megszólalása, nagy kihívást jelent. Persze egy jó adaptáció sok mindent megoldhat – ám annak elkészítése nem könnyű feladat. Adaptáció alatt tehát nem csak az értendő, amikor egy epikus vagy lírai anyagból drámait hozunk létre, hanem *a választott színdarabnak az adott csoportra alakítása is.*

ANYAGGYŰJTÉS – DARABVÁLASZTÁS

Természetesen a korábban ajánlott anyaggyűjtési módszerek továbbra is használhatóak. És még továbbiak is.

→ SZÖVEG

A csoportvezető keres egy olyan szöveget (színdarab, novella, regény), ami valamiért (tematikájában, szereplőiben, alapkonfliktusában) fontos lehet a csoportjának, és illik is hozzá. Az elsődleges szempont a *fókusz* – szöveg alapján való – megtalálása, kiválasztása. (De történhet persze ellenkezőképpen is: a vezető először a témát gondolja ki, és ahhoz keres szöveget, darabot.) Ehhez természetesen szükséges a csoport alapos ismerete, aktuális állapotának feltérképezése.

Fontos az eredeti mű megismertetése a csoporttal, az arról való közös gondolkodás pedig a munka egyik legfontosabb része – tehát időt kell hagyni rá. Ez egyben segíti a csoport elköteleződését is a választás mellett. Ha úgy tartjuk jónak, felhívjuk a figyelmet a fókuszra, és felkérhetjük a gyerekeket arra, hogy minél inkább osszák meg véleményüket a témáról, sőt, nyugodtan asszociáljanak személyes vonatkozásokra is. Motiváló erővel bírhat, ha rögtön a közös munka elején kijelentjük, hogy kíváncsiak vagyunk a véleményükre, ötleteikre, hiszen ettől lesz személyesebb, gazdagabb a közös munka és a produkció. A játzóknak is érezniük kell, hogy ők a fontosak az együtt töltött idő során, nem a művészeti teljesítményük.

→ TÉMA

Megkérdezheti a csoportvezető, hogy a gyerekek mit szeretnének játszani. És ezzel ekkor jobb-rosszabb színházi emlékeket kapcsol be a folyamatba, ami másoláshoz, majomkodáshoz is vezethet – még a legjobb szándékok mellett is.

Javaslat: figyelni, kérdezni, eljátszatni, hogy mi az, ami valóban érdekli, foglalkoztatja a gyerekeket – hátha van ezek között olyan, amivel a vezető is szívesen foglalkozna.

Ha a csoportvezető a csoport segítségével megtalálja a fókuszot, hozzákapcsolhat egy már létező szöveget, és ezt (mesét, novellát, színdarabot) sorvezetőként használva felépítheti / újraépítheti azt, így hozva létre a leendő előadás szövegkönyvét.

→ SZEREPEK

Az is fontos szempont az anyaggyűjtés közben, hogy a szerepeket miként lehet kiosztani. Fontos a nemek aránya is. Csak nagyon indokolt esetben játszassunk a játzókkal a nemüktől eltérő szerepet.

→ SZEREPSTAFÉTA

A legtöbb esetben nem egy szereplő játszik egy szerepet, hanem a különböző jelenetekben ugyanazt a szerepet más-más gyerek játssza. Ez az ún. szerepstaféta. Haszna rendkívüli – annyiféle értelmezése lehet egy szerepnek, ahányan játsszák, ugyanakkor egy-egy játzó kipróbálhat többféle szerepet is.

Hálás, de nem könnyű feladat. Sem a játzóknak, sem a csoportvezetőnek.

Egyrészt azért, mert ajánlott arányosan elosztani a szerepeket, lehetőleg hasonló méretű, terjedelmű, fontosságú legyen minden egyes gyereknek, de megfeleljen az adott csoport felépítésének és dinamikájának is.

Másrészt azért, mert a születendő produkciót ilyenkor is „egyben kell tartani” úgy, hogy a játzók és a majdani közönség számára is érthető legyen a történet, a szerepcserék ne legyenek zavaróak, követhető maradjon az előadás. Segíthetik ezt az újabb és újabb jelenetekben az ügyesen betoldott megszólítások (a dramaturgiai beavatkozások részeként kell ennek megvalósulnia) és bizonyos jellegzetes ruhadarabok, jelmezek, esetleg (elsősorban tárgyi) attribútumok végigvonulása: pl. egy adott szerephez mindig ugyanaz a sapka, kötény, kabát (vagy ezek valamelyike) tartozik, ami(k) jelenetenként gazdát cserél(nek), attól függően, hogy éppen ki játssza az adott szerepet. (Lehet továbbadni, cserélni ezeket, vagy ha lehetőségünk adódik, egy-egy ruhadarabból több ugyanolyan is használhatunk – így nem okoz problémát az sem, hogy az egymást követő jelenetekben hogyan kerül az újabb játzóhoz az adott ruhadarab.)

AZ ADAPTÁCIÓ TECHNIKÁI – EGY ESETLEÍRÁSON KERESZTÜL

Íme, egy konkrét példa – gondolatébresztőnek, inspirációnak szánva.

A csoport egyik tagjával (nevezzük M.-nek) igazságtalanság történik. Elvette az új mobiltelefonját a felsőbb évfolyam egyik tanulója (nevezzük V.-nek). V. a következő szünetben visszaadja neki, de már hibásan, az új telefon nem működik. V. letagadja, hogy ő tette tönkre a készüléket, társai kérésére tanúsítani is ezt. Ráadásul V. az egyik tanár fia. M. viszont biztos benne, hogy a készüléknek semmi baja sem volt, rendíthetetlen az igazában, ezért szeretné, ha kárpótolná őt V. a veszteségért. Javíttassa meg, vagy vegyen egy újat, vagy fizesse ki az árát. V. erre persze nem hajlandó. Kineveti M.-et a kérése miatt.

M. az iskola példás tanulója, megbízható, szorgalmas. Nem volt eddig konfliktusa a tantestület egyik tagjával sem. Ezúttal azonban nem áll mellé senki sem, sőt, inkább próbálják rábeszélni, a saját érdekében ne csináljon nagy ügyet az egészből. M. mégis úgy dönt, nem hagyja annyiban a történetet, szeretné, hogy igazságot szolgáltassanak neki, fizessék meg a telefonja árát, és kérjen bocsánatot tőle V.

Ha nem is minden nap történik meg éppen ilyen eset az iskolában, esetleg valami hasonló könnyen előfordulhat(ott) bárkivel, de mindenképpen jól elképzelhető és átélhető esemény mindenki számára.

A színjátszó csoport a vezetője segítségével feldolgozza ezt a történetet.

M. lehetőségeiről, teendőiről beszélgetnek. Van-e értelme küzdelmének? Hogyan kárpótolható egy ilyen típusú veszteség? Milyen jogorvoslati lehetőségei vannak az „áldozatnak”? A kivételezett helyzetben lévő V.-vel szemben is adottak-e ezek a lehetőségek? Eredményre vezethetnek-e? Mit tennél „te” hasonló esetben?

A következő lépés: Kohlhaas Mihály történetének ismertetése. A csoportvezető hozza be ezt az anyagot a foglalkozásra.

Kleist elbeszélése hosszú – nem érdemes egy egész foglalkozást szentelni a felolvasásnak. A csoportvezető készíthet egy szinopszist, és azt ismereti. A nagyobbaktól viszont már elvárható, hogy egyik alkalomról a másikra olvassák el a történetet.

A csoportvezető segítségével, esetleg kiscsoportos munkaforma használatával érdemes a főbb motívumokat, csomópontokat feldolgozni.

Ezután következnek Sütő András drámájának és Tasnádi István színdarabjának az elolvasása. Közös döntés legyen, hogy melyik feldolgozást választja a csoport. Lehet beszélni arról is, hogy miben hasonlít és miben különbözik a két adaptáció – minél idősebbekkel dolgozik a csoportvezető, annál részletesebben tárgyalható, tárgyalandó. Az értelmezés tágitása érdekében hasznos lehet még – fakultatív elolvasásra, elsősorban a nagyobbaknak – Hajnóczy Péter *A fűtő* című novellája.

Mai nyelvezete, a rövid megszólalások gyakorisága, dialógusainak pergő ritmusa, cselekményessége mind-mind Tasnádi István szövegének választása mellett „érvel”. (A Csődör és a Kanca jelenetei kihagyhatóak a 13-14 éves korosztálynál, a 17-18 éveseknél már a szexualitást előtérbe helyező jelenetek is bent maradhatnak.)

Javasolt időtartamok a különböző korosztályoknak: 20-25 perc, illetve 45-50 perc.

→ HOGYAN KEZDJÜNK HOZZÁ?

Közösen képzeljük / képzeltesük el azt a világot, amiben az eredeti történet játszódik – de itt nem valamiféle művelődéstörténeti, művészettörténeti ismeretek átadására kell gondolni. A XVI. század egyik német fejedelemségének színpadra idézése nem lehet feladatunk. Ismertetőt a korról adhat a csoportvezető, de röviden – kár azzal is csökkenteni a rendelkezésre álló próbaidőt.

Érdemes viszont elképzelni azt az internet, telefon, fényképezőgép, autóközlekedés, áram, folyóvíz és vízöblítéses vécé nélküli korszakot, amiben ez a történet eredetileg játszódik, és mindezek hiányának következményeit is érdemes végiggondolni.

Érdemes a kor társadalmi berendezkedését összevetni a játsszók számára ismerős „mai” berendezkedéssel. Ebben a történetben ugyanis kiemelt szerepet kap a hatalom és az egyén viszonya (egyén és szűkebb közössége, egyén és tágabb, társadalmi környezete) – míg az előző évben az életjátékban a játsszók mindennapi kapcsolatai (családi, baráti, iskolai viszonyai) álltak a produkció középpontjában. A mindenkori hatalom működésének apróbb-nagyobb megnyilvánulásainak „begyűjtése”, korunk hatalmi mechanizmusainak megfigyelése elengedhetetlen ennek a műfajnak a művelése közben.

→ HÍVÓSZÓ

A hívószó-választás a megbeszélések, a Kohlhaas-történet elemzésének egyik utolsó lépése. Esetleírásunk úgy folytatódik, hogy a csoportvezető és a csoport hívószóként a „hatalom” mellett döntött – titkos szavazással. (A többség ugyanarra szavazott, az eredményhirdetés után pedig érvelniük kellett döntésük mellett, így a kisebbség is könnyebben elfogadta az eredményt.)

A munka a választott hívószó körüljárásával folytatódik.

→ KÉPEK

Az egyik első lépés lehet: a hatalom képei. Tablókészítés kiscsoportban. (A következőkben „fotókat” kérünk, valójában ezek mindig szoborcsoportok, vagy szoborcsoportokról készült fotók.)

Majd közös, egész csoportos „fényképnézegetés”.

Csináltassunk fotókat a hivatalos újság számára! Készíttessünk fotókat a facebookra!

És csináljanak titkos felvételeket is! „Lesifotókat” – olyan pillanatokról, amikről nem tudták a résztvevők, hogy meg lesznek örökítve. (Természetesen a „lesifotók” is a játsszók által megkomponált, megtervezett képek – csak az általuk játszott szereplők nem tudják, hogy őket most „fényképezik”.)

→ ANALÓGIA

Az akkori társadalom hatalmi hierarchiájának összevetése a jelen iskolai hierarchiájával, ami ismerősebb terep lehet a játsszók számára. Pl. fejedelem – kancellár – kamarás = igazgató – igazgatóhelyettes – osztályfőnök.

És a példát közös erővel analogikusan folytathatjuk is: V. az egyik tanár fia, aki rokona az igazgatóhelyettesnek. Ők mindketten lojálisak az igazgatóhoz, az igazgató pedig kiáll a hozzá lojális beosztottjai mellett stb.

→ KÉRDÉSEK ÉS KÖZÖS ÉRTELMEZÉS

Hatalom a családban, az osztályban, az iskolában, az országban, a világban.

Ki a főnök? Ki a vezető?

A különböző vezetői stratégiák, hatalmi technikák hogyan jelennek meg a közösség életében?

János Frigyes fejedelem milyen uralkodó lehet? Hinz és Kunz minden „udvarban” előfordulnak? Az Ügyvéd miért úgy működik, ahogy?

A jól működő hatalom – a rosszul működő hatalom. Ezek ismérvei. Evidenciák és „újdonságok”.

Milyen lehet az az „uralkodó”, akinek a „birodalmában” így működik a hatalom gépezete, mint Kohlhaas történetében?

Mi az, hogy „hatalommal való visszaélés”?

Példák elmesélve vagy önálló munkával jelenetekké formálva.

És további kérdések, melyek megválaszolásra kell, hogy kerüljenek:

Mi a „káresemény”? Milyen kár érte Kohlhaast? Ki a károsult? Ki vagy kik az (igazi) áldozatok?

Mit jelent az, hogy igazságszolgáltatás? Ha elmarad a jogorvoslat, jogos lehet-e a bosszú? Egyáltalán: az önbíráskodás jogos lehet-e bármilyen körülmények között? „Mit tennél te?”

Nincs egyetlen helyes válasz. Válaszok lehetségesek. És valódi kérdések.

Hajoljunk most közelebb Tasnádi István szövegéhez! Mi volt a kiindulópont, mi volt az alapkonfliktus? Ehhez a Várnagy és Kohlhaas nyitó dialógusát (a sorompónál) kell megvizsgálni alaposabban:

„A Várnagy feldúltan közeledik, kezében félig rágott dinnye, arca dinnyelétől fényes.

VÁRNAGY Állj! Azonnal megállni! Álljon meg az a lócsiszár!

KOHLHAAS *(kedéllyel)* Hiszen állok!

VÁRNAGY Nem látod a sorompót?!

KOHLHAAS Mondd, miféle új szokás ez?

VÁRNAGY Földesúri kiváltság. A tronkai Vencel úrfi kapta.

KOHLHAAS Vencelnek hívják az urad? Hát az öreg báró?

VÁRNAGY Meghalt.

KOHLHAAS Kár érte. Rendes öregúr volt. Egyszer töltést emeltetett, mikor az egyik kancám a lábát törte. Tavaly vagy tavalyelőtt, mikor...

VÁRNAGY Vámot kell fizetned!
KOHLHAAS Vámot?
VÁRNAGY Baj?!
KOHLHAAS Végül is számítottam rá, hogy előbb-utóbb itt is lesz védővám. Most, hogy már a szászok is tenyésztenek.
VÁRNAGY Lovanként két garas.
KOHLHAAS Fogd, itt van, harmincnégy! És még egy, az egészségedre.
VÁRNAGY Tizenhét lovad van, mi? *(dünnyögve nézi a pénzt)* Tizenhét...
A Várnagy indul vissza a várba.
KOHLHAAS Nem nyitod fel a sorompót?
VÁRNAGY *(sértett méltósággal)* Várnagy vagyok!
KOHLHAAS Csak amíg áthajtom a lovakat! *(csönd)* Herse!
Csőnd. Kohlhaas a sorompóhoz lép, hogy felnyissa.
VÁRNAGY Hé, hé, hé! Passzusod van?
KOHLHAAS Passzus? Minek?
VÁRNAGY Lovakat... át a határon... engedély nélkül?!
KOHLHAAS Már többször jártam erre, de sose kértek tőlem ilyen iratot!
VÁRNAGY Nincs?
KOHLHAAS Ismerem a mesterségemre vonatkozó tartományúri rendelkezéseket, de ilyen passzusról nem hallottam! *(csönd)* Kérlek, ma még messzire kell eljutnom!
VÁRNAGY Vagy kiváltod itt helyben, vagy mehetsz vissza oda, ahonnan jöttél! *(nyújtja a markát)* Na?
KOHLHAAS Majd kiváltom Drezdában.
VÁRNAGY Ahhoz, hogy eljuss Drezdába, előbb át kell jutnod ezen a sorompón.
KOHLHAAS Ez méltánytalan!
VÁRNAGY Micsoda, a kufárok megkopsztása?!”

Próbáljuk meg elképzelni a mai viszonyok között ezt a jelenetet.

A várnagy – mára már jelentését veszített – megnevezésnek keressük meg a mai megfelelőjét. Kapus. Portás. Ajtónálló. Kidobó fiú. Ő az, aki „*feldúltan közeledik, kezében félig rágott dinnye, arca dinnyelétől fényes*”. Szolgálatban van. Nem úgy viselkedik azonban, mint ahogy beosztásában ez megfelelő volna, hiszen eszik, zabál, ragad az arca, keze. És nem zavartatja magát, nem törli le sebtében magáról a ragacsot, hanem bosszús – talán azért, mert megzavarták

ebédidőben, zavarják evés közben (a kutya sem szereti). Vagy egyszerűen csak rosszkedvű, frusztrált, gyűlöli a munkáját. Utálja, hogy neki szolgálnia kell, amikor mulathatna is Vencellel (mint Günther és Siegfried) – ha jobb helyre születik, ha sorsa másképp rendeli, vagy ha szorgalmasabban, eszesebben, kitartóbban dolgozik... Nem tudjuk pontosan, mi az oka. De rossz kedve van.

Kohlhaas viszont sokra vitte. Vélhetően önerőből. A törvények betartása mellett. Tehető gazdaként 17 lovával megy a vásárra. Nemcsak az öltözete, a viselkedése is árulkodik minderről. Jól van, jóllakott, jól érzi magát a bőrében. És kissé foghegyről, hetykén, könnyedén, „kedéllyel” felel a Várnagy első megszólalására: „Hiszen állok!”

Ez a vicces válasz megdöbbenés volt Kohlhaas részéről. A frusztrált ember számára ez a lekezelő szellemeskedés „olaj a tűzre”. Az a kicsike hatalom, amivel rendelkezik ez a „portás”, elegendő ahhoz, hogy megmutassa a lókereskedőnek, ki az erősebb! (Az eredeti elbeszélésben van egy készséges vámőr, aki már éppen átengedné Kohlhaast, amikor megjelenik a kapzsi Várnagy. Itt egyértelmű, hogy még több pénzt akar, amennyit csak kipréselhet a lókereskedőből. Sütő András drámájából ez az epizód hiányzik, másképp oldotta meg a szerző.)

Kohlhaas önérzete azonban ágaskodni kezd, és a férfi nem hagyja magát – csak azért sem. A Várnagy zsarolásának nem enged. Nem hajlandó fizetni. Elvből nem. Nem azért, mert nem engedhetné meg magának.

Ez a kis kakaskodás sokba kerül még Kohlhaasnak.

Ehhez az eljáráshoz hasonló módon érdemes a színdarab minden egyes rövidebb vagy hosszabb mozzanatát megvizsgálni, elemezni, mielőtt meghúzzuk, kihagyjuk, átírjuk.

→ A SZEREPLŐK

Tronkai Vencel áldozatai Kohlhaas lovai. Tasnádi István a lovak szemszögéből írta meg a történetet.

E módszertani segédlet által preferált közösségi színjátszás szempontjából nagyon előnyös ez a verzió. Mindenki a színen tartózkodhat, hiszen az ő szemszögükből lesz elmesélve a történet. Mindenkinek lehet szerepe, mindenki lehet „ló”. A további szerepeket pedig váltogatva vehetik magukra. A csoporton belüli erőviszonyoknak megfelelő szereposztás lehetséges. Feladatot, szöveget kell adni valamennyiüknek, de nem szükséges egyforma mennyiségben.

A fontosabb szereplők jellemének, motivációinak elemzése, megbeszélése. Az adott helyzetekben hogyan döntenek, hogyan viselkednek. Van-e ismerős mozzanat ezekben?

Kohlhaas Mihály és felesége, Lisbeth – külön és házastársként is vizsgálhatóak.

Herse, valamint Tronkai Vencel, Kallheim és Nagelschmidt jelleme.

Luther Márton figurájának kell-e hasonlítania (nemcsak külsőleg) a történelmi személyiséghez? (Nem!)

A szerepek értelmezésétől az ideális megvalósulás (ún. átélés) felé vezető útnak van egy fontos állomása: a megtapasztalás. A szerep megtapasztalása, azaz „zsigeri” (nem intellektuális) megélése.

Többnyire (egyénenként változó mennyiségben) sok-sok próba és erőfeszítés szükséges ahhoz, hogy elkövetkezzen az a pillanat, amikor a játsszó ráérez az általa teremtett figurára, amikor a szerep megmozdul benne... Ez a „sejtszintű”, „zsigeri” megtapasztalás hasonlatos ahhoz, amikor gyerekkorunkban megtanultunk biciklizni. Igen, amikor már nem a lábunkat, nem a kormányt figyeltük, hanem egyszer csak felemelt fejvel kezdtünk közlekedni. De említhetnénk az úszást vagy éppen a hosszú távú futást is – amikor az úszó/futó technika és a helyes levegővétel elsajátítása után egy adott pillanatban azt érzi az úszni/futni tanuló, hogy a pillanat kítágul, a gyakorlati feladatvégzés „transzcendentálódik”, és ő maga átváltozik azzá, amit csinál – úszóvá, futóvá. Az adott feladat végzése közben már (magától értetődően) képes a másokra és a környezetre figyelni, vagy éppen ellenkezőleg: egy belső utat járni, elkalandozni, álmodozni...

Ennek az „átélésnek”, ennek az ideálisnak mondható szerepmegformálásnak az általános elvárása e fiatal korosztálytól nem lehetséges, nem szükséges, s nem is ajánlatos. De törekedhet arra a csoportvezető – és ha elegendő próbaidő is adott erre –, hogy a csoport néhány tagja esetleg ezt az érzést is megtapasztalhatta.

Az adott jelenet(ek) gyakori próbálása mellett irányított improvizációs feladatokat érdemes végeztetni a játsszókkal. E feladatok során olyan jelenségeket kérjen a csoport vezetője, amelyekben hasonló érzelmi állapot megélésére nyílik mód, vagy a színdarab történetén és viszonyain belül maradván ún. „fantázia”-etűdöket is kipróbálhatunk.

Például: Kohlhaas és Lisbeth szerelmének születése – a „lánykérés”; Kohlhaas eligazítást tart „beosztottjainak”; igazságot tesz két, egymással

konfliktusba keveredett jobbágya között stb. Minden megmutatott etűd részletes megbeszélést igényel – ilyenkor a csoportvezetőnek érdemes nagyon pontosan és érthetően megfogalmaznia gondolatait, illetve kiemelni a történetekből azokat a momentumokat, gesztusokat, esetleg szavakat, kifejezéseket, melyek közelebb viszik a játsszót a vágyott szerepformálás felé.

→ A HELYSZÍN

Ha a játsszók „lovak”, mi lehet a helyszín?

Tasnádi színdarabjában: a sintértelep (afféle siralomház). Az útjuk végére ért, megkínzott, elgyötört beteg lovak *flashback* (visszatekintés) révén elevenitik fel saját maguk és gazdájuk történetét.

Ha a színhely a sintértelep, akkor az, ami meghatározhatja: az a kosz, a szalmahulladék, a szemét. Kötelek. Vizes vödörök itatáshoz, esetleg répa, alma.

Végiggondolandó, hogy mennyi játéklehetőséget kínál(hat)nak e környezet „kellékei-bútorai”. Avagy inkább stilizáljunk-e? Elrugaszkodhatunk-e a szöveg által kínált valóságtól?

A stilizáció (az absztrakció) mindig jót tesz az (iskolai) előadásoknak.

Tasnádi egyik sikerdarabja a *Fédra Fitness* volt – Phaidra klasszikus történetét egy edzőterembe helyezte.

Próbáljuk meg végiggondolni Kohlhaas történetét is egy edzőteremben!

Térszervezés: ezúttal legyen a tanterem üres! Ha az előző évben létrehozott osztályprodukció az életjáték volt, és annak meghatározó részei voltak a tanulóasztalok (iskolapadok), most legyen más. (Ha választhatunk több terem közül, akkor válasszunk egy dominánsan különböző teret, pl. a tornatermet.)

Ha kiürítettük a termet, a kisméretű (kb. 1,6 m) tornapadokkal osszuk egyenlő részekre a terem egyik oldalát. Négy paddal öt egyenlő részre – lehet ezen az oldalon a tanterem egyetlen bejárata is (ha szerencsénk van, ez az ajtó éppen középen lesz, ha nem, az sem baj). Ezek a kis térrészek alkalmasak lesznek a kisebb jelenetek elővezetésére. A padok és a „nézőtér” között egy teljesen szabad egybefüggő, hosszúkás sáv, térszelet pedig többszereplős nagyjelenetekhez is alkalmas lehet.

Fontos díszletelem a sorompó, amelyik lezárja a Kohlhaasenbrückből Lipcsébe vezető utat a tronckenburgi várnál. Elkerülhetetlen a megjelenítése. És ha már a testnevelés óra „kellékeit” kezdtük el használni, érdemes körülnézni

a tornaszertárban. Hátha akad ott a magasugráshoz használt léctartó rúd. Ha akadt, akkor azt két tornaszámoly vagy két hokedli közé fektetve alkalmazhatjuk sorompónak. Később ez a sorompó lehet az a karó, az a kínzó-eszköz, amihez hozzákötözik Kohlhaast a siralomházban. A gyónásnál pedig Kohlhaas ezzel a hátán fel is tud térdelni, fel is tud állni – ha a léctartó oszlop fejével lefelé van hozzákötve, akkor az oszlop kör alakú fém lába afféle „glóriát” képez a feje fölé, gondolatébresztő asszociációt keltve és ezzel párhuzamot állítva a Megváltó áldozathozatala és Kohlhaas „küldetése” között.

A sintértelep, a vágóhíd (a halál, az elmúlás terepe) a test pusztulásának tere, a fitnessterem (a tornaterem) éppen ellenkezőleg: a testépítés, a testkultusz közege – dinamikus feszültség teremtődik ez által a tartalom és a forma között. A mulandóság benne foglaltatik a testkultuszban. Az edzés küzdelem az elkerülhetetlen ellen, időnyerés, látszattmegoldás.

Az iskolai lehetőségek szem előtt tartásával tehát:

- a leendő előadás helyszíne egy tanterem – tornapadokkal karámokat kialakítva,
- ha már tornapadok – tornaeszközök felhasználása (irány a tornaszertár!),
- jelmez – tornaórai előírás szerint: fehér trikó, fekete nadrág, fiúknak, lányoknak egyaránt.

→ A LÁTVÁNY TERVEZÉSE

Általában neoncsövek biztosítják a világítást a tanteremben, de ezek több kapcsolóval működtethetőek. A neonok így „csoportosíthatóak” – a térszervezés részeként 3-4 kiemelt hely és ezek váltogatása / kiemelése a ritmus kialakítására használható. (Fesztiválokon sem érdemes bevilágítani a produkciót, ha korábban nem volt. Ilyenkor ún. munkafényt kell kérni a technikusoktól.)

Ezután felkérhetjük a résztvevőket, hogy hozzanak olyan ruhákat, kellékeket, melyek szerintük a szerepüket, feladatukat segítik. A látványvilág megtervezésénél törekedjünk egységes nyelv megteremtésére. Leghatékonyabb, ha a gyerekek által felsorakoztatott tárgyak alapján a vezető meghatároz egy irányt, és lehetőség szerint a továbbiakban efelé haladnak.

Ha az idő engedi, nagyon jó, ha a díszleten is közösen tudnak a játékosok dolgozni, akár képzőművész tanár irányítása mellett. Segítséget, véleményt kérhetünk a zenei, mozgásos elemeknél is, amennyiben szükségét érezzük.

Ezzel is azt mutatjuk meg, hogy csoportban a legjobb dolgozni, nem kell semmit egyedül csinálni. A közös cél érdekében felosztjuk és megosztjuk a munkát, mindenki azt és annyit tehet bele, amennyit tud és képes.

→ JELMEZ-TELENSÉG

Ha mindenkin tornaszerelés van, „egyenruha”, akkor ez maga a jelmez. A szerepváltások pedig megoldhatók ebben az esetben kiegészítők nélkül. Tasnádi szövege lehetőséget ad arra, hogy ne kelljen attribútumokat sem használni az egyes szereplők beazonosításához, hiszen minden jelenetben kiderül az adott szövegből, hogy ki az, aki beszél, és hogy kivel beszél éppen. Ha kell, dramaturgiai beavatkozással besegíthetünk – pl. a mégsem egyértelmű jelenetekbe beleírjuk a szükséges megszólításokat.

Nagyon fontos tanulási lehetőség, ha mindenfajta külsődleges segítség nélkül különböző figurákat kell teremteniük a játékosoknak. Ugyanaz a játékos az előadás alatt kell, hogy legyen Ló (Csődör vagy Kanca), Kohlhaas, Lisbeth, Luther Márton, vagy éppen Tronkai Vencel, Fejedelem, Herse stb. Egy szál trikóban kell – a nézők számára mégis követhetően – megmutatnia a megszólaltatott személyt.

A játék kerete – lovak mesélik el, mutatják fel a gazdájuk (Kohlhaas Mihály) történetét – lehetőséget ad arra, hogy az alakok megformálása a beleélés vagy éppen az illusztrálás különböző szintjein valósulhasson meg.

Kis segítségek azért előfordulhatnak. Herse, a szolga az első jelenetben megszólíttatik. Aztán megverik Vencelék – a szájába gyógyításképpen berakhatnak Kohlhaasék egy géztömést. Onnantól kezdve bárki játssza Hersét, ha behelyez a szájába egy ilyen tömést, megnevezés nélkül is tudjuk, ki beszél...

Kohlhaasnak és feleségének gyermekei vannak. Szövegük nincs, megjeleníteni őket nem szükséges. Ám annak érzékeltetéséhez, hogy mit áldoz fel Kohlhaas, igenis fontos valahogyan legalább az egyik gyermek megjelenése. Egy nagyméretű törülközőt, fürdőlepedőt összetekerve egy csecsemőt könyvedén megjeleníthetünk. Lisbeth karjába veszi, ringatja, énekel neki...

→ A JELENETEK ELŐKÉSZÍTÉSE

A szövegből és a közös gondolkodásból adódó asszociációs bázis feltérképezését és a jelenetekkel való munka előkészítését szolgálhatják az alábbi gondolatébresztő felvetések, gyakorlatok, ötletek:

- tablók készítése: a „király” és alattvalói – Kohlhaas korában (XVI. sz.) és ma
- „öregember”-casting: fiúk, lányok egyaránt – nem a történelmileg hiteles Luther Márton színpadra állítása a lényeg, hanem a bélbeteg idős emberé, aki „finggal űzi el az ördögöt” – kézremegés, a fogatlan öregség következményei, hatása a beszédre. Az eredmény egyszerre tragikus és mulatságos. Jól illik hozzá Tasnádi mondatai mellett Danyiiil Harmsz *Esetek* címen megjelent szövegeiből jó néhány. Érdemes kipróbálni.
- férfi-nő kapcsolat: férj-feleség; apa-anyja; felelősség a családeért; felelősség a világ megváltoztatásáért; lehet-e egyiket a másik alá / fölé rendelni?
- Meddig érdemes megalkudni, kompromisszumot kötni? Mikor lesz ebből elvtelenség, önfeladás? Hol vannak, ha egyáltalán vannak, a határok? Lehet-e bármikor is „jogos” a bosszúállás?
- az egyik játészó mesélje el saját szavaival Kohlhaas történetét – egyes szám első személyben is (mintha ő lenne Kohlhaas), aztán a megtanult sorokat – figyeljük meg az akusztikus különbséget: „saját” hang vagy „szavaló” hang?
- a fitneszteremben adekvát cselekvések (a konkrét fizikai feladatok) előhívják a „saját” hang használatát

→ A PRÓBÁK

Az első *olvasópróbán* ajánlott, hogy a csoportvezető olvassa fel a véglegesnek gondolt szöveget. Második alkalommal már a szerepek szerint váltakozva zajlik az összeolvasás. Fontos közölni, hogy nincs kőbe vésve semmi, rugalmasan kell kezelni az anyagot!

A hagyományos, felnőtt színházi helyzetben az olvasópróbát az *elemző*, ún. *asztali próbák* követik. Jelenetről jelenetre végigbeszélnek az alkotók a színdarabot a rendező és a dramaturg (ha van ilyen típusú gondolkodó társunk)

segítségével. Majd a *rendelkező próbák* következnek. A rendező ebben a szakaszban tulajdonképpen lediktálja a szereplők színpadi „közlekedését” – ki, mikor, mit csináljon, mikor szólaljon meg stb. Ezt követően pedig jönnek az *emlékpróbák*, amikor a színészek felelevenítik a rendelkező próbákon történeteket, illetve az egyes jelenetekben megmutatják azt is, ők hogyan képzelik az adott szereplőt (annak viselkedését) az adott szituációban.

A színjátszó foglalkozásokon természetesen ez másképp működik.

A próbák során a csoportvezető jelenetről jelenetre halad. Elemez, rendelkezik, és a játészók is esetleg javaslatokat tesznek, ötletelnek. Aztán, ha már mindent kipróbáltak, érdemes rögzíteni az adott jelenetet, hogy az később előhívható legyen. Készíthet róla a csoportvezető felvételt is.

A további foglalkozásokon újabb és újabb jelenetekkel bővíthetjük a készülő produkciót. A játészók minél jobban átlátják, tudják a szerepüket, a helyüket az egész produkcióban, a feladatukat az egyes jelenetekben, annál bátrabban hoznak majd saját ötleteket, az utolsó próbaszakaszban még mindig születhetnek új megoldások is. (Amikor egy jelenet értelmét már teljesen elsajátították, és idő is van még elegendő – biztassuk őket újra improvizálásra.)

A közös megbeszélésen essék szó arról is, az adott helyzetekben hogyan érhető el erősebb hatás? Mi az, ami kifejezőbbé tenné a jelenetet? Bátran cserélgessük a szerepeket – hiszen a „stafétázás” lehetővé teszi akár azt is, hogy a legjobbnak ítélt szereposztás maradjon a produkcióban. A nézőpontváltás, a szerepváltás segíti a játészókat önmaguk, egymás és a világ megismerésében is.

Ha egy adott jelenetet már eleget próbáltunk, kipróbáltuk az összes felmerülő ötletet, konszenzussal (természetesen a vezető állandó irányítása mellett) is megszülethet a döntés, hogy mik azok az elemek, amik maradnak, és mik azok, amiket ugyan kipróbáltunk, de nem hagyunk meg. A vezetőnek finoman kell egyensúlyozni a döntéseknél, hogy egyrészt csak olyan elemeket tartsanak meg, amik az előadás egészét szolgálják, fenntartják a résztvevők figyelmét és motivációját, másrészt beemeljék azokat a mélyről jövő, személyes érintettséget mutató motívumokat, amelyek segítenek az egyes játészóknak egy adott életesemény, érintettség megélésében, feldolgozásában.

A jelenetek folyamatosan alakulnak, így a kezdeti terveink is. Ha valamilyik résztvevő több szerephez jut az ötletek által, mint a tervezésnél, igyekezzünk a többiek felé mással kompenzálni azt. Nem szerencsés, ha a legtöbbit ötletelő, legnyíltabb, legbátrabb résztvevők erős dominanciát élveznek. A vezető feladata mindvégig külső szemlélőként érzékelni az egyenlőtlen

geket, és finoman, kreatív eszközökkel kiegyenlíteni azokat.

Az improvizációknál végeztessünk kiscsoportos, illetve csoportos munkát, legyen olyan is, ahol a nagyon aktív és a legvisszafogottabb gyerekek együtt dolgoznak. Kérdezzük meg a visszafogottabbakat, hogy elfogadnak-e segítséget? Ha igent mondanak, kérjük meg a domináns résztvevőt, hogy ötleteivel segítse társát. Lehet „kérdézz-felelek”-szerűen is: „Mit szólnál hozzá, ha te itt ezt vagy azt csinálnád? Ha ez és ez történne veled? Mit éreznél? Hogy mutatnád ezt meg?” Így az aktív sem elutasítva, visszafogva van, és a visszafogott résztvevő is előrébb léphet, megmutathatja magát.

Visszajelzéseinknél is ügyeljünk arra, hogy mi is a célunk – nem színészekkel, hanem gyerekekkel dolgozunk. A színház eszközeit használjuk arra, hogy megnyíljanak, megérintődjenek, és belső világuk alakulhasson. Ne használjunk semmi esetre sem minősítő jelzőket, csak kifejezetten támogató jellegűeket. A lényeg a résztvevők erőforrásainak feltárása, nem a negatívumok visszatükrözése. Az elakadásokból, illetve a csoport számára nehezítést jelentő működésekből olyan energiákat próbáljunk formálni, amelyek az előadás érdekeit szolgálják, illetve a résztvevőket segítik (mint előző példánkban a túlzott dominanciából segítő szerepbe kerülés). A pozitív megerősítés döntő fontosságú.

Amikor már az összes jelenet elnyerte végső formáját, újra rögzítsük azokat a szövegkönyvben, az ún. példányban is. Innentől a közösen kitalált megoldások és a praktikus feladatok (pl. járások, kellékhelyzetek) többszöri ismétlés útján történő begyakorlása következik.

Az első *összpróba* célja nem a remélt minőség elérése, hanem az aktuális állapot felmérése. Ki mire emlékszik a megbeszélésekből, a kipróbáltakból, a technikai feladatokból. A tanári gyakorlatból vett hasonlaltal élve: a témazáró dolgozat előtti összefoglaló óra a hiányok beazonosítása után a válaszok megkereséséről szól.

A készülő produkció megmutatása értő és baráti szemeknek szinte elkerülhetetlen. Utána a megbeszélés lényegesebb része nem szükséges, hogy a játzók előtt történjen – nem szerencsés a produkció vagy akár a csoportvezető megkérdőjeleződése a bemutató közelében. Érdemes ezt úgy időzíteni, hogy legyen még mód ún. *javító próbákat* tartani az ésszerű mértékű változtatások beépítésére.

9

AZ ELŐADÁS

Ha elérkezik a bemutató napja, a csoport kialakíthat valamilyen saját rituálét, ami az előadás megkezdése előtti néhány percben segít a fókuszált állapot elérésében. Ennek akkor van értelme, ha valóban közvetlenül a kezdés előtt történik, s így a produkció egészére ki tud hatni.

Előadás közben már ne instruáljunk a takarásból – hagyjuk a játzókát játszani. Ne vegyük el a játék örömeit; az önfelelt játék helyét ne vegye át a teljesítés kényszere.

A produkció végén ne legyen ún. tapsrend. Semmi szükség rá, hogy a profi színházakban megszokott, szerepek szerinti egyenkénti meghajlás legyen. Mindig együtt, egyszerre – és erre készítsük is fel a játzókát. Zenés tapsrend alkalmazása sem indokolt.

A nyilvános megmutatkozás kockázatokkal jár – nem mindig a várt vagy remélt hatást hozza. Ami a próbateremben működőképesnek bizonyult, nagyobb közönség előtt más arcát mutat(hat)ja. A visszajelzések közül igyekezzünk hasznosítani, amit lehet. Hiszen a csoporttal való közös munka a bemutatóval nem ér véget: folytatódhat egy következő vállalkozásban, vagy ha van mód az adott produkcióból további előadásokat tartani, építsük be a megszerzett tapasztalatokat. Mindig találjunk újabb és újabb apró feladatokat a játzókknak, mindig legyen próba két előadás között – és e próbák alkalmával se hagyjuk el a közös játékot, a bevezető rítusokat sem.

Az egyetlen, amit soha ne tévesszünk szem elől: a színjátszó foglalkozások alapvető célja mindig legyen az, hogy a résztvevőkről szóljon, azaz a játsszókról, az ő érdekükben, az ő személyiségük és képességeik kibontakoztatásáért történjék. Minden egyéb szempont fontos lehet, de csak másodlagos jelentőségű.

Ehhez kívánunk sok energiát és kísérletező kedvet!

AJÁNLOTT SZAKIRODALOM

- Cohen, Robert: *A színészmesterség alapjai*. Jelenkor, Pécs, 1998.
- Csehov, Mihail: *A színészhez – a színjátszás technikájáról*. Polgár, Budapest, 1997.
- Duró Győző, Nánay István (szerk.): *Dramaturgiai olvasókönyv*. Marczibányi Téri Művelődési Központ, Budapest, 1993.
- Gabnai Katalin: *Drámajátékok. Bevezetés a drámapedagógiába*. Helikon, Budapest, 2015.
- Hátszegi Katalin: *Színház az egész világ – A szerepjátékok pszichológiája*. <https://mindsetpszichologia.hu/2017/10/08/szinhaz-az-egesz-vilag-a-szerepjatekok-pszichologiaja/>
- Illés Klára, Eck Júlia, Kaposi József, Trencsényi László (szerk.): *Dráma-pedagógia-színház-nevelés*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2016.
- Jákfalvi Magdolna (szerk.): *Színészképzés. Neoavantgárd hagyomány*. Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest, 2013.
- John Balázs: „De csak játékból...” – *Hogyan hat és miben segít a mintha-helyzet?* https://pszichoblog.blog.hu/2014/11/30/de_csak_jatekbol_hogyan_hat_es_miben_segit_a_mintha-helyzet
- Johnstone, Keith: *Impro – improvizáció és a színház*. Közművelődés Háza, Tatabánya, 1993.
- Kaposi László: *Játékkönyv*. Kerekasztal Színházi Nevelési Központ, Budapest, 1993.

Kaposi László (szerk.): *Módszertani segédlet a bábjáték és a bábkészítés, valamint a dráma és színjáték tárgyak tanításához.*

http://ofi.hu/sites/default/files/ofipast/2013/11/szin_bab_modszertani_segedlet.pdf

Kaposi László (szerk.): *Thália szekere. Színdarabok, forgatókönyvek gyermekszínházszóknak.* Magyar Drámapedagógiai Társaság, Budapest, 1999.

Kovács Zoltán, Tarnói Gizella, Váradi Zsuzsa (szerk.): *A színház csak ürügy. Keleti István utolsó ajándéka.* Irodalom Kft. – Journal Art Alapítvány, Budapest, 1996.

Máté Gábor: *Első lépések.* Balassi-Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest, 2014.

Máté Lajos: *Rendezélmélet. Kézikönyv amatőr színjátszórendezők számára.* Múzsák, Budapest, 1984.

Máté Lajos: *Térszervezés a színpadon és a pódiumon.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1978.

Mezei Éva: *Játsszunk színházat!* Móra Könyvkiadó, Budapest, 1979.

Nánay István, Gabnai Katalin (vál., szerk.): *A színésznevelés breviáriuma.* Múzsák, Budapest, 1997.

Nánay István: *A színpadi rendezésről.* Magyar Drámapedagógiai Társaság, Budapest, 1999.

Perényi Balázs: *Improvizációs gyakorlatok. Kézikönyv amatőr színtársulatok részére.* Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2009.

Pinczésné dr. Palásthy Ildikó: *Dráma, pedagógia, pszichológia.* Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2003.

Trencsényi László: *Gyerekek színpadon, nézőtéren.* Fapadoskönyv, Budapest, 2012.

ÜNNEP AZ ISKOLÁBAN – KÖZÖSSÉGI ÉLMÉNY ÉS ALKOTÁS

KÖRÖMI GÁBOR
SOMFAI BARBARA

1

KÖSZÖNTŐ

Kedves Kollégánk!

Nagy örömünkre szolgál, hogy az iskolai ünnepekkel foglalkozó munkacsoportunk módszertani kiadványa eljutott Hozzád. Reméljük, találsz benne sok hasznos információt, bízunk abban, hogy újakat is, és természetesen olyanokat, melyek megerősítenek eddigi tudásodban és tapasztalataidban.

Elsősorban pedagógusoknak szántuk ezt az írást, de haszonnal forgathatják azok a további szakemberek is, akik gyerekekkel/fiatalokkal és az ünnepléssel kapcsolatba kerülnek: szabadidő-felelősök, programszervezők, állami, civil vagy vállalkozói szférában dolgozók, illetve mindazok, akik a pedagógusképzésben tanulnak és ezen a területen is szeretnének ismeretek birtokába jutni.

Úgy látjuk, hogy a pedagógusok ünnepléshez való viszonya ambivalens. Egyfelől az ünnepi műsor készítése többnyire csak részben önként vállalt feladat, amely osztályfőnökként, magyartanárként, esetleg drámapedagógusként talál meg bennünket, mégis igyekszünk ennek is szakmai tudásunk legjavát adva megfelelni. Másfelől nemzeti ünnepeink iskolai közvetítése, értelmezése nem választható le az éppen aktuális politikai üzenetekről, s a konszenzus hiánya egy-egy ünnep megítélésében megosztó lehet a tanári és a tanulói közösségen belül is.

Írásunk célja, hogy körbejárjuk az iskolai ünneplés, ezen belül az iskolai műsorok témakörét. Megnézzük, milyen előzményei vannak az ünneplésnek, majd arra keresünk válaszokat, hogyan lehet ma megközelíteni egy ilyen eseményt. A megközelítés után szeretnénk a bevonáshoz is segítséget adni –

hogyan lehet a kollégákat, a műsorkészítőket, illetve az egész iskolai közösséget bekapcsolni a folyamatba. Az iskolai ünneplést olyan folyamatként kívánjuk bemutatni, melybe az ünnepi műsorokkal foglalkozó pedagógus saját lehetőségeinek és a rendelkezésre álló időnek és erőforrásoknak megfelelően tud bekapcsolódni, s arra biztatunk mindenkit, hogy a program összeállításába, a szövegek kutatásába lehetőség szerint vonja be a tanítványokat is.

Nem szöveggyűjteményt vagy műsorgyűjteményt állítottunk tehát össze, hanem módszertani segédletet. Ennek az az oka, hogy sokféle korosztállyal és sokféle iskolatípusban ünnepelhetünk, de az intézmény jellege, a közönség összetétele is befolyásolja, hogy mi kerülhet be egy adott ünnepi műsorba, vagy milyen formai megoldásokkal kísérletezhetünk. Nagyon fontosak az adott oktatási-nevelési intézmény hagyományai, amiktől nem lehet radikálisan eltérni, főleg egy kezdő, tapasztalatlan kollégának. Ugyanakkor minden ünnepben lehet valami új, ami az iskolai ünnepélyen résztvevőket hozzásegíti az ünnep tartalmának megértéséhez és megéléséhez.

Módszertani segédletünk alapjául, hitelül elsősorban saját, közoktatásban megszerzett tapasztalataink szolgálnak. Nem szeretnénk azonban semmit kizárólagosan vagy dogmatikusan kijelenteni, hogy ezt vagy azt az ünnepet csak így vagy csak ezekkel az eszközökkel lehet megtartani. A mellékletekben található esettanulmányokat sem biztos megoldásként, hanem az inspirálódás kedvéért közöljük. Hisszük, hogy az iskolai élet is az alkalmazkodásról és a rugalmasságról szól, mint ahogy a világ is körülöttünk. Ami tíz évvel ezelőtt még érvényes és hatásos volt, az mára már elavultnak vagy hiteltelennek tűnhet, ezért igyekeztünk a MIT? kérdése helyett a HOGYAN? kérdésre keresni a válaszokat.

Az alábbiakban bemutatandó többretegű algoritmus azt ígéri, hogy végigkísér az ünneplés pedagógiai folyamatán a feladat elvállalásától a megvalósításon keresztül a lezárásig. Lehet ez valamelyik nemzeti ünnepünk, lehet az évkörhöz kapcsolódó ünnep vagy éppen az iskola saját hagyományos ünnepei. Bár az iskola életének fontos része, mégsem foglalkozunk az iskolaközösségen belüli kisebb közösségek (osztály, évfolyam) saját belső ünnepeivel, jóllehet az ünnep megélésének, az ünnepekre való felkészülésnek a legfontosabb színtere általában az osztályközösség. A mellékletek között felsoroljuk az iskola lehetséges ünnepi alkalmait évnitőtől évváróig, s a drámapedagógia eszköztárát felhasználva segítséget kínálunk az ünnep tartalmának jobb megértéséhez is.

Jó böngészést és felfedezést kívánunk!

2

ÜNNEP, ISKOLA, ÜNNEPI MŰSOR

AZ ISKOLAI ÜNNEPSÉGEK TÖRTÉNETE

Az *iskolai ünnepség* szó szerkezet általában kellemetlen asszociációkat kelt. Legtöbbször gerjedő mikrofonokat, ájuló gyerekeket, feszengő versmondókat és unalmas beszédeket idéz fel. Az iskolai ünnepek megtartása azonban kötelező. De miért? Miért kell bizonyos ünnepeket iskolai keretekben is megtartani? És egyáltalán mióta ünneplünk az iskolában?

Egy egész könyv szólhatna arról, mikor és hogyan fonódott egybe az iskola vagy még korábban a nevelés és az ünnep. Egészen a beavatási szertartásig vezethetők vissza a szálak, ebben az írásban azonban nem megyünk el az őskézdetekig, nagyjából az utolsó ezer évet nézzük végig nagy ugrásokkal. Fontos megjegyezni ezen kívül, hogy iskolai ünnepből is rengeteg van, most leginkább a politikai és a társadalmi ünnepeket vizsgáljuk, az évkör ünnepeit és a kisközösségek személyes ünnepeinek történetét nem taglaljuk. Valamint azt is, hogy ebben az ünneptörténeti kutakodásban leginkább a ma ismert ünnepi formák előképeit próbáljuk visszakeresni.

Mai értelemben vett európai iskoláról a VII. századtól beszélünk, ebben a korban és később még századokon át az iskolák az egyház fennhatósága alatt állnak. Úgy tűnik, már ezektől a legkorábbi évektől összefonódik az iskola és az ünnep: az egyházi ünnepnapok szervezik az iskola időbeosztását. Ezek adják a heti rendet – ezért lesz pihenőnap a vasárnap, és a szünetek rit-

musát is – ezért szünetel az iskola karácsonykor, húsvétkor és a többi fontos egyházi ünnepnapon. A karácsony, a húsvét és a farsang lesznek egyébként az első, iskolában is ünnepelt események, de a XI. század közepére kialakulnak sajátos diákünnepek is, pl. a fordított nap, később, a XIII. században elterjed a Gergely-nap és vele a Gergely-járás, ami már egyértelműen az iskolához kötődő hagyomány. Az egyházi ünnepnapokon ekkor egyébként alapvetően a zene dominál. A különböző énekes és zenei feladatokra az iskola tanulóinak készülniük kellett, kórusban, zenekarban és egyénileg is, ehhez kapcsolódott az iskolai ének- és zeneoktatás is.

Az ünnepeket dramatikusan is feldolgozták: az iskoladramákban. Alapvetően bibliai témákat jelenítettek meg ezekben, de történelmi és aktuális eseményeket feldolgozó drámák is voltak már ekkor. Cél volt, hogy a dramatikusan tevékenységbe minél több diákot be tudjanak vonni színészként, énekesként, táncosként, zenészként. Az iskoladramákat egy idő után nemcsak latinul, hanem magyarul is előadták, és az előadást nemcsak az iskolának, hanem a tágabb közönségnek is bemutatták.

A XVI–XVII. században a reformációval nőtt az oktatás jelentősége, a vallási önmeghatározás fontossá vált, ezzel párhuzamosan az iskolai ünnepek is egyre nagyobb szabásúvá váltak: egyre látványosabbak és hatásosabbak lettek protestáns és katolikus oldalon egyaránt. A reformáció idejére nyerte el az iskolai ünnep a ma is ismert összetett funkcióit. Elsődlegesen praktikus feladatokat látott el, az volt a célja, hogy a tanulók az iskolában is megélhessék az egyes ünnepeket, ezáltal erősítve az ott kialakult közösséget. Emellett egyfajta szolgálatná is vált az ünnepség elkészítése, legtöbbször az iskola adta az ünnepi rituálét az egész város számára, hiszen az iskola könnyen mozgósítható intézmény, jól tudta erősíteni az összpontosítást ahhoz, hogy ünnepeket szervezzen. Mindezek mellett pedig már akkor az örömteli játék lehetőségét is kínálta a diákoknak.

Az egyházi ünnepeket nemcsak külsőségeikben, hanem lélekben is igyekeztek megerősíteni, az iskola minden tagjának hozzájárulásával, elsősorban a kórus és a zenekar részvételével. A lelki gyakorlatok például az iskolaév kezdetén ugyanezt a célt szolgálták. A szünet idejéből átvezették a tanulókat az iskolai időbe, átismételve a szabályokat, egyfajta szelíd fegyelmezés is célja volt ezeknek az időszakoknak – a tanulók lelki épülése érdekében. Ennek nyomát máig megtalálhatjuk az iskolákban az év eleji „összerázós”, közösségi programokban gazdag iskolanapokban, vagy éppen a középiskolai gólyatáborok hagyományaiban.

A magyarországi iskolák sokáig csak az egyházi ünnepeknek adtak teret. Az első profán ünnepet az 1777-es Ratio Educationis rendelte el, nevezetesen azt, hogy az uralkodó születésnapján és névnapján ünnepséget és iskolai szünetet kell tartani. Ennek nyomán egészen 1950-ig ünnepelni kellett a mindenkori államfő névnapját. Ezek az ünnepségek tartalmukban hasonlítottak az egyházi ünnepekhez, de már hiányzott a lelki, szakrális tartalom, így egyre inkább formálissá, kiüresedetté váltak az iskolai ünneplések. Egyébként ugyanígy, a Ratio Educationisban rendelték el az évnyitó és évzáró ünnepségek megtartását is. De az állami iskolák megjelenésével továbbra is ünnepelték az egyházi ünnepeket.

A reformkor egyik fő célkitűzése a magyar nyelv ápolása és terjesztése volt. Ennek egyik fontos vívmánya, hogy bevezették az iskolákban a magyar nyelv és irodalom tantárgyat. Emellett a tanulóifjúságnak magyar irodalmi ünnepélyeket is szerveztek, ezekben a magyar nyelv ápolásának egyik lehetőségét látták. Az első ilyen nagyobb rendezvény az 1810-es években indult útjára. Ezeket az úgynevezett *Helikoni ünnepeket* Festetics György gróf rendezte Keszthelyen. Ezek az alkalmakon a híres költők verseinek elhangzásán kívül prózarészleteket, valamint a nyelv fontosságát taglaló beszédeket hallhattak az egybegyűltek. Az ilyen, irodalmi igénnyel összeállított műsorok a 20-as, 30-as években terjedtek el, ezek az előképei a mai iskolai ünnepségeknek az irodalmi igényesség tekintetében.

A forradalom leverése után lett jellemző az a – máig jól ismert – jelenség, hogy iskolai ünnepségek a hatalommal szembeni tiltakozással is válhatnak. Az 1850-es évektől forradalmi cselekedetnek számított, ha az irodalmi ünnepeken Petőfi- vagy Vörösmarty-verseket szavaltak a diákok. Valamint az ünnepi műsorok tekintetében mindenképp fontos megemlíteni, hogy egy ilyen alkalmával történt meg első ízben az, hogy az ünnepi műsort a *Himnusszal* kezdték és a *Szózattal* fejezték be, egészen pontosan Székesfehérváron 1862-ben.

Március 15. lett az első igazi nemzeti ünnepünk. Kezdetben, az 1880-as évektől spontánul, önként ünnepelt nap volt az iskolákban, de 1898-tól államilag szabályosan, vagyis szünnappal, istentisztelettel és ünnepéllyel kísért esemény lett. Ám ekkor kompromisszumként még ünnepelni kellett április 11-ét is, az áprilisi törvényeket, a magyar országrész demokratikus fejlődését biztosító törvénycsomagot, hogy ezzel adózzunk a „jóságos Habsburgok” emlékének. Ezzel mintegy elhomályosították március 15. emlékét. Április 11.

ünneplése a XX. század elejére kikopott az iskolákból, helyette október 6., az aradi vértanúk kivégzésének napja vált gyászünneppé.

A századforduló reformpedagógiai iskolái az ünneplés tekintetében megújítva és megőrizve folytatták az egyházi iskolai ünneplés hagyományait, kiegészítve számos dramatikus elemmel. A Waldorf-iskolákban kiemelkedő szerephez jutott a művészeti nevelés, ebbe beletartozott a hangszeres képzés és a kórus mellett a vizualitás, a dramatikus játék és a versmondás is. Ez megmutatkozott az iskolai műsorok változatosságában is. Az ünnepi alkalmakra készített műsorokban a gyerekek saját produkciókkal léptek fel, melyekben a művészeti nevelés minden elemét felhasználták a színháztól a zenén át a képzőművészetig.

A Jena Plan iskoláiban az iskolai idő tagolásában is megjelenik az ünneplés ideje mint művelődési alapforma, a beszélgetés, a játék, a munka és az ünnep négyesében. Az ünnep lehet a heti tevékenységet indító és záró ünnep, születésnap, karácsony, farsang, nyárünnep, az új tanulók felvételi ünnepe húsvétkor, felavatása az iskola alapításának napján. A reformiskolában az ünnepek formai megújítása mellett nagy hangsúlyt fektettek a tartalmi megújításra is, a közösség egészének bevonásával a szakrális ünneplés mellett a bensőséges és közösségi ünneplést helyezve előtérbe. A kiüresedő liturgia helyett a lélek ünnepe fontosabb, hogy ezzel érjenek el változást a tanulóiban.

A két világháború közötti időszakban aztán tovább színesedett az iskolai ünnepléslista. Ekkor vált szokássá, hogy az iskolák felvették valamely történelmi nagyság nevét, külön napon ünnepelték névadójukat, ekkortól lett iskolai zászló. Megalakult az 1910-es évektől a cserkészlet sajátos hagyományrendszerével, ezen kívül létrejöttek a sportkörök, ezek is számos ünnepélyt rendeztek iskolai kereteken belül. Ekkorra már igen hasonlatosak voltak a műsorok a ma ismertekhez; csakúgy, mint manapság, a beszéd-ének-szavaltat háromszögében zajlottak.

A második világháború utáni szocialista átalakulás aztán alaposan újrászervezte a kötelezően megtartandó ünnepek rendjét. A Magyar Kommunista Párt kiemelt figyelmet fordított az iskolákra, a tanárok átnevelésére, az új tananyagra, ennek szellemében vezették be az új, iskolában megrendezendő ünnepeket is. Az alapvető cél az volt, hogy az ünnepekkel is segítsék a tanulók helyes világnézetének kialakulását. Így a helytelennek számító egyházi ünnepeket cserélték le ideológiailag megfelelő szocialista ünnepekre. Ennek szellemében az első új kötelező ünnep május elseje, a munka ünnepe

volt. 1945 után ünnepelték egy ideig május 9-ét is, a háború befejezésének napját, de ezt 1950-tól felváltotta hazánk felszabadításának napja, április 4. kötelező országos ünnepe, amikor az elesett orosz katonákról is megemlékeztek. A harmadik szocialista ünnep pedig november 7. volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom emlékére. Az erőszakos ideológiai átnevelés ellenére megmaradt jó néhány keresztény ünnep is, hiszen a szocialista időkben is iskolai szünet volt a karácsony és a húsvét. A kezdeti, zűrzavaros időszakra jellemző, hogy voltak helyek, ahol még felszentelték az úttörőzászlókat, vagy ahol úttörőruhában mentek a körmenetre a gyerekek.

Az új ünnepekhez új rítusokra is szükség volt, lassan ezek is kialakultak. Ahogy évszázadokkal korábban az egyházi ünnepek a már létező pogány ünnepeket alakították át a saját igényeikre, úgy a szocialista ünnepekbe is igyekeztek beépíteni a naptárilag odaillo népi és egyházi hagyományokat. Például a május elsejei ünnepségek részévé vált a májusfa állítása és a majális, és hasonlóan zajlott az egyházilag ünnepelt Szent Miklós püspök ünnepének Mikulásból Téalapóvá alakítása, sőt, a karácsonyt helyettesítő Fenyőfa-ünnepély is ehhez kapcsolódó próbálkozás volt a szovjet minta alapján.

A korábbi nemzeti ünnepek egy részét megtartották, de alaposan átpolitizálták. 1949-től augusztus 20., Szent István napja is új értelmet kapott. A régi aratóünnepek kései örökösöként ezt a napot az új kenyér ünnepévé tették, valamint az újonnan életbe lépett Alkotmányt is ekkor ünnepelték.

Március 15. is áldozatul esett az új ideológiának. Bár mindvégig ünnep maradt, egészen a rendszerváltásig a legveszedelmesebbként tartották számon, és igyekeztek az ünneplés kereteit kordában tartani. 1948 volt a „fordulat éve”, innentől az iskolák pártjavaslatra újraértelmezve ünnepelték március 15-ét. Az iskolák igazgatói állították össze ünnepi beszédeiket, melyben azt kellett hangsúlyozniuk, hogy a szabadságharc örökösei a szocializmus építői, és hogy töretlen hűséggel a nagy Szovjetunióhoz, az MDP vezetésével kell küzdeni a békéért. Valamint külön az ifjúság számára fontos üzenet és tanulság, hogy a békeharcban a legfőbb feladat a jó tanulás. Elvárás volt az is, hogy a beszédben az igazgató Rákosi Mátyás, Farkas Mihály és Révai József elvtársak kongresszusi felszólalásaiból idézzen.

Ünnep maradt október 6., az aradi vértanúk kivégzésének gyásznapja is, főbűnösökként itt a Habsburg főnemességet és a klerikális kollaborációt neveztek meg az igazgatók, kötelezően kihangsúlyozva, hogy a 48-as bukás oka volt az is, hogy egyedül voltunk, ezzel szemben „most itt a Szovjetunió és a béketábor”.

Ünnepségeken látványelemként továbbra is zászlók szerepeltek, vörös és nemzeti színűek vegyesen. Nemzeti ünnepeken 60% nemzeti, 40% vörös zászló volt az előírt, szocialista ünnepeken fordítva. A magasban legtöbbször ott díszlett új szentháromságként Lenin, Sztálin és Rákosi nagyméretű arcképe, néha Marxé és Engelsé is. Ez azért is fontos volt, hogy a tanulók eszményképeivé váljanak a nagy vezetők.

A vezetők kultuszára a születésnapjaik is jó alkalmat adtak. Ahogy a Monarchiában Mária Terézia születésnapját, most Rákosi Mátyásét kellett ünnepelni március 9-én. Ezen a napon országsszerte ünnepségeket rendeztek. A pedagógusokat továbbképzésen oktatták arra, hogyan ünnepelhetik méltóképpen „népünk bölcs vezérét”. Rajgyűléseken meséltek hőstetteiről, kis kiállításokat rendeztek be Rákosi fotóival és a neki szóló versekkel. Kultusza 1952-ben érte el a csúcst a 60. születésnapján. Költők versekkel, képzőművészek szobrokkal, festményekkel köszöntötték. Ezeket aztán a tanulóifjúság is megtekinthette egy nagyszabású kiállításon. Sztálin születésnapja december 21-ére esett. Erre a napra felajánlásokkal készültek a tanulók, jobb tanulmányi eredményt vagy magaviseletet fogadtak, de volt, aki megígérte, hogy többet nem sűg órán.

Április 4. hazánk felszabadulásának napja abból a szempontból volt problémásabb a többinél, hogy még eleven volt a háború, a megszállás és az azt követő atrocitások emléke. Ennek ellenére lelkes ünneplés keretében kellett felidézni a felszabadító szovjet csapatok tevékenységét. Az iskolákban ekkor voltak az úttörőavatások is, mely rítus sok tekintetben az elsőáldozás szertartását idézte fel – a gyerekek ekkor tehettek újra bizonyosságot arról, hogy hasznos és erkölcsös tagjai lesznek a társadalomnak.

További iskolai ünnepek voltak még szeptember 29., a Néphadsereg Napja (később Honvédelmi Nap), ekkor a gyerekek kivételesen jól érezték magukat, harci játékokkal, célba lövéssel, célba dobással ünnepeltek. Ünnepelni kellett külön Budapest felszabadulását február 13-án és a Vörös Hadsereg napját február 23-án.

November 7. volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ünnepe, ahol szintén nagyszabású ünnepségeken éltették a nagy Szovjetuniót óvodától egyetemig. Miután a tanulóknak elmagyarázták a julián naptár segítségével, hogyan lett az októberi forradalomból nálunk novemberi, felidéztek az Auróra cirkálóról eldördülő lövés és a Téli Palota megrohamozásának legendáját, Lenin hősie harcait.

Valószínűleg az ötvenes években érték el az iskolai ünnepek az elviselhetetlenség maximumát, ekkor zajlottak a leghosszabb, leginkább főntről irányított, nyilvánvaló hazugságokkal átítatott ünnepek. Ezek az ünnepek az iskoláktól is rengeteg energiát vontak el, a gyerekek nemcsak ezeken a napokon álltak helyt, hanem a különböző díszvendégeket, élmunkásokat, pártbembereket is műsorokkal kellett köszönteniük. Ezekre a műsorokra a tanároknak társadalmi munkában kellett a gyerekeket felkészíteniük.

1956 után újragondolták a munkaszüneti napok listáját. Kormányrendelet alapján január 1., húsvéthétfő, április 4., május 1., augusztus 20., december 25-26. lettek munkaszüneti napok. Vagyis a kompromisszumokra hajló Kádár-rendszer a húsvétot és a karácsonyt beemelte az állami ünnepek sorába, a november 7-et viszont (bár piros betűs maradt) kihagyta. A konszolidációs folyamatok eredménye az is, hogy az ünnepeket – ahogy egyébként manapság is szoktuk – ha lehet, háromnaposra nyújtják a munkanapok cseréjével. Kis változás történik csak a következő három évtizedben, 1969-ben felkerül az ünnepek listájára a Tanácsköztársaság kikiáltásának a napja. Mivel ez március 21-ére esik, létre lehet hozni a Forradalmi Ifjúsági Napokat a három tavaszi ünnepből: március 15., március 21. és április 4. összevonásával. A Monarchia idejéből eltanult óvatos kádári megoldás ez arra, hogy március 15., a legveszélyesebbnek számító ünnep jelentőségét csökkentsék.

Az iskolai ünnepi műsorok is változnak a kompromisszumok jegyében. Lekerülnek a falakról a nagy vezérek képei, az ünnepek így kevésbé provokatívak, nem személyeket, hanem a pártot dicsőítik, aztán már azt sem. Az ünnepeket kipipálni kell, letudni. Általában ugyanolyan unalmasak, mint korábban, de nem olyan átpolitizáltak, és kevésbé hosszúak, a tanároknak és a diákokra rótt terhek is csökkennek. Előfordulhatott az is ebben az időszakban, hogy egy-egy rebellis iskolában a márciusi ifjakat külön megünnepelték, és erre az alkalomra is műsorral készültek az osztályok. Igazából helyi változatokban működtek az ünnepélyek, a vezetőség vagy az éppen felkért tanárok világnézeti hovatartozásán és ízlésén múlt, hogy hol milyen jellegű műsor készült. Itt is jellemző volt az, ami az egész Kádár-korszakban, hogy a vezetők és a résztvevők, ha tehették, összekacsintottak egy ünnep keretein belül is. Itt egy-egy kimondott szó, elhangzó vers titkos üzenetté, bátor kiállássá válhatott.

Sokak emlékezetében élnek még a '70–80-as évekből olyan meghatározó, valamely elemükben formabontó vagy meglepően bátor ünnepi műsorok,

amelyek kiemelkedtek az unalmas egyen-ünnepek sorából. Ezeknek a műsoroknak azonban sajnos nem sok írásos nyoma maradt, és ellentmondásos az alkotók, résztvevők viszonya is egy-egy meglepően formabontó vagy szívbe markoló november 7-ei, április 4-ei műsorhoz, ezért történeti feldolgozásuk is várat magára.

Az újonnan rehabilitált egyházi ünnepek szépen beépültek a mindennapokba, a karácsonyt is ünnepelték az iskolákban és a vállalatoknál, a húsvéti locsolkodásnak is lett egy sajátos szocialista változata. Az ünnepek szokott rendjét 1987-ben változtatta meg az enyhülés jegyében a Grósz-kormány. Ennek eredményeképp március 15. – ami mindig is a fiatalság és a fennálló rend összeütközésének forrása lehetett – állami ünneppé vált, bár nem nyilvánították munkaszüneti nappá. Valamint radikális lépés volt, hogy augusztus 20. is visszanyerte egyházi jellegét.

1989 nyarától felgyorsultak az események. Elkezdődött a rendszerváltás, az ünnepek listájáról még augusztusban lekerültek a szocialista ünnepek (március 21. és április 4.), 1989. október 23-án kikiáltották a harmadik Magyar Köztársaságot, és október 23. munkaszüneti nappá és nemzeti ünneppé vált.

A rendszerváltással bekövetkező ideológiai fordulat az ünneplés mikéntjében is nagy változást hozott. A megszűnő, újonnan létrejövő vagy átalakuló tartalmú ünnepek körül a rendszerváltás után újra tapasztalhattunk egy jól érzékelhető zavarodottságot. Bár idestova harminc év telt el azóta, az újraértelmezés folyamata, úgy tűnik, még ma is zajlik, lassan formálódnak a társadalmi tradíciók. Az sem segít, hogy az egyes ünnepek, történelmi események megítélésének hátterében általában nem történettudományi okok, hanem öngigazolást kereső pártideológiák húzódnak meg, s ezek mentén egy-egy eseményről mindig „mást kell gondolni”.

Ehhez mérten az ünnepi műsort készítő pedagógusnak sincs könnyű dolga, ha mindenkinek igyekszik megfelelni. A pártsemlegességet pedig nehéz számon kérni olyan ünnepek esetén, amelyek forradalmak emlékét idézik. Ebből a szempontból talán valamelyes konszenzus egyedül október 6. kapcsán van. A legnagyobb problémát ideológiai szempontból nyilván legújabb ünnepünk, október 23. jelenti, ráadásul időben olyan közeli eseményekre emlékezünk itt, amelyeknek vannak élő szemtanúi. Az ünnep készítőinek az is nehézséget okoz, hogy nincs még igazán kialakult tradíciója annak, hogyan lehet az 56-os eseményeket ünnepelni.

Nagyot változott az egyházi ünnepekhez való viszonyulásunk is. A húsvétot nemigen ünnepeljük az iskolákban, karácsonyi műsor és ehhez kapcsolódó ünnep azonban a legtöbb helyen van. Itt is eldöntetlen kérdés a nem egyházi iskolákban, hogy mennyire legyen klerikális az ünneplés. Vannak olyan állami iskolák, akiknél a karácsonyi műsor keretében az egész iskola templomba megy. Más iskolákban ez az osztályközösség ünnepe, és csak az ajándék és egy adventi koszorú utal a karácsonyra.

A rendszerváltás utáni ünnepek kapcsán meg kell említeni két újabb eseményt: a holokauszt emléknapot és a kommunizmus áldozatainak emléknapját. Ezek is fejlődést okozhatnak a megbízott tanárnak, nem egyforma ugyanis a társadalmi emlékezet velük kapcsolatban sem, és az emléknapok megtartásának sincs különösebb tradíciója.

Az ünnepek megtartása, amint láthatjuk, soha nem volt egyszerű, a változó világ mindig új elvárásokat támaszt az iskolákkal szemben. Hogy ez miért van így, arra talán némi magyarázatul szolgál az az elmélet, amely arról beszél, hogyan válhatnak az önmeghatározás alapjává a történetek.

A francia filozófus, Paul Ricoeur a narratív identitásról szóló elmélete szerint az ember mindig azzal a történettel azonos, amit elmond magáról. A narratív identitás az elbeszéléseken keresztül megértett önazonosságról beszél. A francia filozófus nem nemzetekről és ünnepekről, hanem az egyes emberről és az élettörténet fordulópontjairól ír, azonban az elmélet jól alkalmazható a nemzetek, az ünnepek és az általuk újramesélt történetek kapcsán is. Ricoeur a *Life: A Story in Search of a Narrator* [Élet: egy történet keres egy narrátort] című tanulmányában arról ír többek között, hogy az élet csupán biológiai jelenségek sorozata mindaddig, amíg nem értelmezzük azt egy nagyobb egység részeként, nem fűzzük össze ok-okozati láncolatként, vagyis amíg nem áll össze bennünk történetté a saját életünk, addig nem beszélhetünk énről.

Az új események tükrében más és más események válnak fontossá a múltból, egyesek előtérbe kerülnek, mások háttérbe szorulnak. Ugyanez vonatkozhat az egyes nemzetekre és az általuk az ünnepeiken keresztül elmesélt történetekre. Vagyis egy nemzet épp mindig azzal a történettel azonos, amit magáról mond, ezek pedig az éppen fontossá váló történelmi események és az azokhoz kapcsolódó szertartások.

Ha ezt vesszük alapul, máris érthető, miért fontos minden új rendszernek hozzányúlnia az ünnepek rendjéhez, megtartásuk mikéntjéhez. Így bár az

iskolát folyvást kihívások elé állítja a nemzeti emlékezet változása, az ünnepek megtartása azon kívül, hogy kötelező, jó esetben méltó és hasznos is lehet, hiszen ezek az évente ismétlődő események a résztvevők tudatába véshetik a közös múlt jelentőségét és értékeit, és egy jól végiggondolt, alaposan kimunkált iskolai ünnep a kollektív tudat rendszeres megerősítésének élményét is adhatja.

ÜNNEPLÉS ÉS PEDAGÓGIA

Minden iskolai vagy iskolán kívüli történés, amiben fiatalok és pedagógusok együtt részt vesznek, a nevelési folyamat egy-egy állomása lehet. Nincs ez másként az ünnepi műsorokkal sem. Biztosan állíthatjuk, hogy egy esemény megünneplése önmagában nem célunk az iskolában, sokkal fontosabb, hogy egy ilyen alkalmat mire használunk fel pedagógusként. Ennek előzményeit megvizsgálva láthattuk, hogy az iskolai ünnepek már a klasszikus egyházi iskolákban is az iskolai élet fontos része volt.

Ma is ezzel a céllal kellene tekintenünk az iskolai ünnepekre. A hagyományos keretek felhasználásával és újragondolásával, új pedagógiai eszközök bevonásával elérni, hogy az ünnep közösségteremtő jellege erősödjék meg. Az ünnepek megrendezésével nem csak a munkaterv egyes pontjainak kipipálása a cél, hanem annak megtanulása, hogy miként öltöztessük ünneplőbe a lelkünket.

Hogyan érzünk el változást a tanulók ünnepekhez való viszonyulásában? Mindenekelőtt a nevelőtestületnek, elsősorban az ünnepekért felelős pedagógusoknak kell átgondolniuk, hogy milyen nevelési célok lehetnek az ünneplésben. Az ismeretátadás és a hagyományápolás mellett fontos szempont a közösség tagjává való felavatás, beavatás az ünnepi események révén. A közösség lehet az iskolai közösség, de szűkebb társadalmi közösségünk (kerület, település) vagy tágabb, nemzeti közösségünk is.

A közösség újragondolása érdekében az iskolai események szervezésekor, előkészítésekor nagyon fontos szempont a személyesség. A régi vallásos nevelésben az ünnep célja, hogy a hétköznapiakat elválassa egymástól, egyfajta rendet teremtve az időben, az ünnepek egymás után következésében a keresztény vallás tanításai szerint. Hogyan találunk utat a rendből a rendkívüliségbe, a hétköznapiakból az ünnepi időbe? Régen ezt a tudást a családban,

a társadalmi közösségben (pl. faluközösség) vagy az egyházi közösségben meg tudta tanulni a fiatal, ma úgy látjuk, ez is az iskola feladatai közé tartozik. Ez a cél érvényes az iskolai időre is, vagyis célunk, hogy az ünnep emeljen ki a hétköznapjainkból, megteremtve renden kívüliségével egyfajta új, szakrális rendet.

Ehhez egyik fontos eszközünk lehet a történetek feldolgozása, amin keresztül új nézőpontból közelíthetünk egy-egy történelmi eseményhez, megemlékezéshez. Ha például a márciusi ifjak felidézésekor nem csak az emelvényen álló történelmi alakokat látjuk, láttatjuk idealizált példaképként, hanem a hazájuk sorsáért felelősséget vállaló hétköznapi, ugyanakkor hősként megjelenő alakokat is, akkor ez a megközelítés talán közelebb visz minket ehhez a nagyszerű ünnephez. Keressünk történeteket, melyek feldolgozása dramatikus és filmes eszközökkel segítheti az iskolai ünnepek újszerű és élményszerű megközelítését.

Így válhat az iskolai ünnepi műsor eseménye ismét nevelési helyzeté, amelyben az iskola által közvetíteni kívánt értékrendet új formai keretek között és új narratívákban adja át a nevelőtestület, az iskolai közösség részeként, a tanulóifjúságnak. A kiüresedett formális alkalmak helyett legyen igazi esemény az iskolai ünnep – ehhez kíván ez a tanulmány módszertani segítséget adni.

Gabnai Katalin *Drámajátékok* című könyvében megemlíti, hogy a dramatikus nevelési folyamatban szinte mindenhez lehet ünnepet kitalálni, így a hivatalos állami ünnepek mellett kialakíthatunk saját iskolai ünnepeket is. Az új ünnep megteremtésével hagyományt is teremthetünk, ugyanakkor átgondolhatjuk, mi az, ami számunkra fontos az ünneplésben, ezzel újraértelmezhetjük saját ünnepről alkotott belső képünket. Reményeink szerint ez nemcsak az iskolai közösséget fogja erősíteni, hanem visszahathat a hivatalos ünnepekre is. Ha egy iskolai közösség megteremti az udvaron álló hatalmas platánfa születésnap ünnepét, akkor elképzelhető, hogy ezzel az ünnepléssel megteremti a hagyományát az iskolában a színjátszásnak (Játsszunk el jeleket a fa életéből!) vagy a közös éneklésnek (Köszöntsük fel együtt a fát!), étkezésnek (Együnk az árnyékában!), esetleg a virrasztásnak (Töltsünk el alatta egy éjszakát!). Ilyen új hagyományteremtő belső ünnep lehet az iskola új tanulóinak befogadó vagy felavató ünnepe, illetve elbúcsúztatása mint záróünnep, lehet esemény vagy eseménysorozat (pl. színjátszó napok), vagy éppen a naptárhoz köthető események, mint például a napfordulók vagy a napéjegyenlőség megünneplése.

Ezek az ünnepek csak látszólag nem kapcsolódnak az oktatáshoz. Mint tanterven kívüli, extracurriculáris események fontos szerepet tölthetnek be az iskola életében, így a nevelési folyamat részét képezik. Ha az ünnepre úgy tekintünk, mint nevelési helyzetre, akkor ennek kapcsán sokféle történet és cselekvést össze tudunk kapcsolni az ünnepléssel. Így válhat az iskolai ünnepi élet részévé a hagyományos ünnepi műsoron kívül, illetve mellett egy irodalmi pályázat, kiállítás, sport- vagy művészeti esemény stb. Ezzel azt is szeretnénk hangsúlyozni, hogy nem csak az aktuális iskolai színjátszó csoport vagy kreatív magyartanár feladata lehet az ünnep előkészítése és lebonyolítása. Sok iskolában hagyomány, hogy mindig egy adott évfolyam kap egy adott ünnepet az éves programban. Így mindig az alsós negyedikesek emlékeznek meg október 6. mártírjairól, vagy mindig a hetedikeseké a március 15. és a nyolcadiké az október 23. Ez talán azért is hasznos, mert előbb-utóbb minden kolléga és minden iskolás gyermek találkozik az adott ünnepel. A helyzetbe került osztályfőnök pedig módszertani segítséget kérhet és kaphat a művészeti nevelésben jártas többi kollégától – illetve reményeink szerint ez a módszertani összefoglaló is segítségére lehet.

AZ ÜNNEPEK HELYE A NEMZETI ALAPTANTERVEK BEN

Az ünnepek helyzetét, helyét vizsgálva az iskolában érdemes megnéznünk, hogy a nemzeti alaptantervekben milyen nevelési helyzetekben és milyen hangsúllyal szerepel az ünneplés a rendszerváltás után 1995-től egészen napjainkig.

A közoktatásban 1995 előtt az *Ének-zene* órán (magyar és nemzetközi ünnepeink dalai), alsóban az *Olvasás* és a *Környezetismeret*, felsőben és középiskolában pedig a *Magyar irodalom*, illetve a *Történelem* tantárgyakban volt kiemelt szerepe az ünnepeknek.

Az 1995-ös első NAT-ban az *„Ember és társadalom”* témakörben a 4. évfolyam végén meghatározott követelményekben szerepelnek a gyerekek életkorának megfelelő, a magyarság történetéből vett példaértékű személyiségek, a nemzeti ünnepeinkhez kapcsolódó események, a nemzeti jelképek

és ünnepek. Ugyanebben a témakörben a 10. évfolyam végén az ünnep és a hagyomány van jelen, a „*Bizalom, remény, boldogság, ünnep, szépség*” témakörben.

A 4. évfolyam végén az *Ének-zene* tantárgyban megemlítődnek az ünnepek dalai, a *Tánc és dráma* tantárgyban pedig a téli és tavaszi ünnepkör játékaival, lakodalmas játékok, köszöntők az „*Ünnepi szertartások, rituális játékok*” témakörön belül, míg a 6. évfolyam végén ugyanebben a tárgyban a hagyományos népi ünnepeket és az esztendő jeles napjait említi a tanterv, elsősorban a szertartások és a népszokások felől megközelítve. A *Tárgy- és környezetkultúra* tantárgyban a 4. évfolyam végén a „*Befogadás, megismerés*” témakörben az ünnepi szokások tárgyainak forma- és funkcióvizsgálatában, a *Háztartásban* pedig a 10. évfolyam végén az emberi életszakaszokhoz kötődő ünnepi eseményeknél kerül elő az ünnep. Nyilvánvaló, hogy ez a tanterv kerüli az ideológiai megközelítést, és elsősorban a hagyományra és a mindennapi életben megtalálható ünnepekre koncentrálnak.

A 2003-as alaptanterv a helyi társadalom – mindennapi és „ünnepnap” – kultúrájának megemlékezésével utal az ünnepekre, az *Ének-zene* tantárgyon belül van „felkészítés az ünnepekre a hangszerrel tanuló diákok bevonásával is, emellett itt már jelen van a *Dráma és tánc* tantárgy, melyben a 7–12. évfolyamon tananyagként szerepelnek a szertartások, ünnepek, rituális játékok.

A 2007-es, kompetenciákra épülő Nemzeti Alaptanterv az ünnepi tartalmak vonatkozásában nem hozott változást a 2003-ashoz képest.

A 2012-es Nemzeti Alaptantervben már több konkrétum szerepel az ünnepekről. A *Történelem* tantárgyban 1–4. évfolyamon szerepelnek nemzeti ünnepeink, jelképeink. Az *Erkölcstan* tantárgy 1–4. évfolyamon az „*Értékek és normák*” témakörben foglalkozik a családi és országos ünnepekkel, beleértve más családok, települések, országok hagyományait, ünnepeit. Erre épülve a *Hon- és népismeret* (5–8.) tantárgy foglalkozik a hagyományos és népi (vallási) ünnepeink eredetével és szokásrendjével. *Környezetismeret* (1–4.) tantárgyban a „*Tér-idő*” témakörben szerepelnek az ünnepek, míg az *Ének-zene* (9–12.) tantárgyban már csak a „Jeles napok, ünnepi szokások” dallamai említődnek. A 2013-as zárófejezet a helyi tartalom résznél ismét megemlíti az iskolai környezet, a helyi társadalom mindennapi és „ünnepnap” kultúrájának megismerését és tantervi értelmezését.

Ha megvizsgáljuk a tervezet formájában nyilvánosságra hozott, 2018 augusztusában megjelent új Nemzeti alaptantervet, már az említések

számából is nyilvánvaló, hogy az alkotók nagyon fontos pedagógiai elemként tekintenek az ünnepekre és az ünneplésre. A célok között szereplő „Nemzeti és európai azonosságtudatra, hazaszeretetre és aktív állampolgárságra, demokráciára nevelés” témában hangsúlyozza a szöveg, hogy „az iskola közösségének feladata, hogy az iskola mikrovilágában létrehozott feltételekkel megteremtse azokat a lehetőségeket, melyek megtapasztalásával a tanuló fel tud készülni a felnőtt élet szerepeire. [...] A tanulóknak az iskolai programokon való részvétellel és a lakókörnyezet vagy a település kulturális, hagyományőrző, környezetvédő vagy karitatív tevékenységeibe való iskolai szintű bekapcsolódással lehetőségük nyílik megtapasztalni a közösségi élmények identitást alakító hatásait. A nemzeti ünnepek megünneplése és a klasszikus európai értékek hangsúlyozása olyan lenyomatokat képezhetnek a tanuló személyiségében, amelyek későbbi döntéseit értékesen befolyásolják.”

Nemcsak a tanulók nevelésével, de a pedagógusok ebben betöltött szerepével is foglalkozik a tervezet, miszerint: „a pedagógusok személyes példát mutatnak a demokratikus elvek alkalmazására, továbbá a nemzeti és európai identitás megélésére, valamint a nemzeti ünnepek és jelképek tisztelésére.” A kulturális emlékezethez és nemzeti hagyományhoz kapcsolódó szövegek tekintetében kiemeli, hogy a tanulók legyenek képesek a nemzeti ünnepeken elhangzó költemények részleteit, szerzőjüket megnevezni, ismerjék a jeles napokat, ünnepeket és az ehhez kapcsolódó szövegeket, zenei alapelemeket, szokásokat. Az életkoruknak megfelelően ismerjék az állami ünnepek jelentését, a hozzájuk kapcsolódó jelképeket. Többször kihangsúlyozza a szöveg az iskolai vagy helyi ünnepeken való aktív részvételt. Az iskola feladata az is, hogy kialakuljon egyfajta pozitív attitűd a nemzeti hagyományok, a nemzetiségi hagyományok és a nemzeti ünnepek iránt, így kerülve közelebb az ünneplés jelentőségének megértéséhez.

Megemlíti a vallási ünnepeket is a bibliai szövegekre támaszkodó történetek kapcsán, hozzátéve más vallások ünnepeit is. Egy vallási, állami vagy európai ünnepet, nemzeti vagy nemzetközi értéket projektalapú oktatásban feldolgozandó területként nevez meg, kihangsúlyozva az ünnepeken való művészi, aktív részvétel jelentőségét.

A projekt alapú oktatás hangsúlyos jelenléte a szövegtervezetben pedig csak megerősít minket abban, hogy a közösségépítés, a közösségteremtés egyik állomásaként is tekintsünk az iskolai ünnepekre. A megújuló iskolában a reformpedagógiai elemek, a drámapedagógia, a projektalapú oktatás, a

témahetek, témanapok bevezetése, a kooperáció kiemelése az iskolai és az osztályközösség megerősítését tűzik ki célul.

A tantárgyközi, multidiszciplináris témák bevezetése külön fejezetet kapott kiemelve többek között az alábbi célokat:

- a tanulói bevonódás, motiváció növelése
- differenciált csoportmunka és közös tevékenység
- közös tevékenységek tudás- és közösségformáló gyakorlata
- osztályon belüli és osztályközi együttműködés
- közös tevékenységek támogatása, együtttanulás és felnőttekkel való együttműködés
- a formális és a nem formális ismeretek együttes alkalmazása
- a tapasztalatokra támaszkodó tanulás
- a közösség és a társadalom javát szolgáló cselekvési minták elsajátítása
- a személyiségfejlesztésen belül a komplex szemlélet és az önálló tanulás támogatása.

Mindezen célok elérése érdekében az iskolai ünneplés, az ünnepségek előkészítése, lebonyolítása és lezárása kiemelt fontosságú terület lehet az iskola pedagógiai munkáján belül.

3

AZ ISKOLAI ÜNNEPLÉS MÓDSZERTANA

Az iskolai ünnepek sokfélék lehetnek; az ünnepi megemlékezés nem egyenlő a beszéddel vagy az alkalmi versösszeállítással. Az ünneplés ennél tágabb keretek között is történhet, ami az adott közösség, intézmény légkörének, szokásainak, működési rendjének figyelembe vételével elképzelhető, megalkotható.

Milyen formában gondolkozzunk? Lehet hagyományos megemlékezés, ünnepi műsor színjátékkal, verses összeállítással, játszóház, kiállítás, filmvetítés és még számtalan elem jöhet szóba. Rengeteg lehetőség közül válogathatunk, ha szeretnénk egyedi ünnepet készíteni, és van bennünk kísérletező kedv. Az alábbi összeállítás ehhez kíván támpontokat adni.

ÜNNEPLÉS ÉS MŰVÉSZETPEDAGÓGIA

KÉPZŐMŰVÉSZET

Kiállítás – készíthetünk az ünnepség kapcsán iskolai kiállítást. Erre általában a kisebb ünnepségek teremtenek lehetőséget. Itt az eseményekhez kapcsolódó fotókon, képzőművészeti alkotásokon kívül az iskola tanulóinak munkái is szerepelhetnek.

Kézműves foglalkozás – Ez inkább a tíz év alattiaknál lehet jó megoldás. Némi történelmi kitekintéssel elmélyült munka keretében lehet megemlé-

kezni egy eseményről, aminek ráadásul kézzelfogható eredménye lesz, és szép emlékké válhat.

További lehetőségek: *bábszínház, panoptikum, árnyszínház.*

MOZGÓKÉP ÉS MÉDIA

Történelmi film vetítése – Viszonylag egyszerű módja az ünneplésnek, ha egy történelmi filmet tekintünk meg közösen. Időnként jó lehet, de figyelniünk kell, hogy az adott korosztálynak megfelelő filmet válasszunk, és ez nem mindig lesz könnyű.

Filmforgatás – Erre elsősorban a középiskolásoknál nyílik lehetőség. Ha osztályonként tematikusan felosztjuk a feladatokat, esélyünk van rá, hogy megsokszorozódik az ünnep készítésével foglalatoskodó diákok száma. Filmet forgathatunk egy ünnep kapcsán a történelmi helyszínekről, az ünnephez való viszonyunkról, egy történelmi alak utóéletéről. Az ünnep része az is, hogy megtekintjük egymás munkáit.

Riportfilm – Ez szintén inkább a középiskolásoknak való feladat. Itt elsősorban azok az ünnepek jöhetnek szóba, amelyeknek még vannak élő szemtanúi, de egy-egy szakértővel is készíthetnek a diákok riportot.

Híradó-bejátszás – Az ünnep részét képezheti. Színesíti a műsort, ha hírműsorszerűen dolgozzuk fel a történelmi eseményeket.

További lehetőségek: *dokumentumfilm készítése, közösségi média felületek használata.*

ZENE

Természetes kiegészítője lehet minden ünnepnek a zene. Ez lehet élő hangszeres zene, szólóban vagy kamara csoporttal, iskolai kórus, de találhatunk egy kifejező zenei bejátszást a hangtárban vagy az interneten is, s ezt építjük be a műsorba. Mindenképpen éreznünk kell, hogy a szövegek mellett a zene nagyon sokat el tud mondani, ki tud fejezni a felidézendő kor hangulatából. A zenével találkozni mindig jó, s ha ez egy fiatal előadásában történik, akkor még a közösségen belül is meg tudjuk az illetőt erősíteni, ha pedig valamelyik tanártársunk vagy meghívott vendég az előadó, akkor pedig a művészi élmény ereje lehet hasznos kiegészítője az ünnepünknek.

Lehetőségek: *zenei bejátszás, kamarazenei koncert, aláfestő zene, önálló produkció beépítése.*

TÁNC, MOZGÁSMŰVÉSZET

Ezt a műfajt is felhasználhatjuk az ünnepeknél: egy hatásos mozgásházai koreográfia beépítése, a helyi néptánc csoport rövid műsora, vagy akár az egész közösséget megmozgató táncos villámcsődület (*flashmob*) az iskola udvarán. Nemcsak látványos, de aktivizálhatja is a résztvevőket, hiszen egy-egy mozdulat erejéig akár mindenki bekapcsolódhat a közös koreográfiába.

DRÁMAPEDAGÓGIA

A következőkben arról igyekszünk meggyőzni a leendő ünnepkészítőket, hogy a felmerülő nehézségek ellenére érdemes drámás eszközöket alkalmazniuk. Ha úgy döntünk, túllépünk a „szavaltat – ének – események felsorolása” háromszögön, és olyan ünnepséget készítünk, amelyben dramatizált eseményekre is sor kerül, nagy terheket veszünk a nyakunkba. Mégis érdemes belevágni, hiszen a dráma eszközeivel hatványozódhat az a jelentőség, amit egy ünnep a közösség számára betölthet.

Ha az ünnepek kapcsán a történetek újraalkotásáról beszélünk, akkor jó eséllyel eljutunk a drámás eszközökhöz. Ahogy a drámajáték alkalmazott módszerként be tud épülni az idegen nyelvek, a történelem, az irodalom, az ének-zene, az etika, a hittan, de ha jól belegondolunk, talán az összes tantárgy tanításába, ugyanúgy tud segítséget adni az ünnepek elkészítésében. A történetek feldolgozása, újraértelmezése egy olyan közös alkotássá válik, amiben a csoport a színjáték felől indulva igyekszik közelebb kerülni az ünnep belső lényegéhez.

Az ünnepségek készítése során erős hatások érik a műsor készítőit, a szereplőket. A megfeszített közös munka, a kreatív erők aktivizálása, egy másfajta együttléti lehetősége olyan élményt jelenthet a számukra, ami meghatározhatja későbbi iskolai életüket is. Mindezekon felül egy jól végiggondolt műsor előkészítése közben a saját ügyükké válnak az elmondott események. Nem kívülről és távolról jövő „tananyagról” kapnak tudást, hanem belülről átélte élményeik lesznek egy adott történelmi esemény kapcsán. Az így létrejövő személyességen keresztül az ünnep a közösség számára is megfoghatóbbá és átélhetőbbé válik, hiszen az „itt és most” varázsát élhetik meg a nézők is.

KOMPLEX PROJEKT

Nem véletlen, hogy a projekt módszer már az eddig elmondottakban is hangsúlyosan jelent meg. Úgy gondoljuk, hogy az ünnepi műsorok és az iskolai ünneplés (újra)tervezésénél érdemes használni a projekt módszer eszközeit, figyelembe venni a használatuk mellett szóló reformpedagógiai érveket.

A projekt módszer sokrétű hasznossága abban rejlik, hogy a tanulók együttműködve, belső indíttatástól vezérelve végeznek valamilyen gyakorlati tevékenységet, eközben fókuszálva valamilyen, a mindennapi élethez kötődő problémára, és mindezt egy közös produktum létrehozása érdekében teszik.

Az önálló helytörténeti kutatás például mindig egy személyes és izgalmas szeletét mutatja meg a bemutatásra kerülő eseményeknek. A közvetlen lakókörnyezet, a jól ismert helyek ilyenkor szerencsés esetben új jelentésekkel itatódnak át.

Az igényes ünnepi műsor segíthet egy közösségnek abban is, hogy identitása könnyebben meghatározható legyen. A nemzeti ünnepekkel a nagyobb egészbe tartozásunkhoz juthatunk közelebb, a sajátos iskolai ünnepekkel egy kisebb közösségen belül helyezhetjük el magunkat.

A jó iskolai ünnep mindezekon felül büszkeséggel töltheti el mindazokat, akik részt vettek rajta. Azt az érzést adhatja, hogy jó ebbe az iskolába járni, jó egy ilyen közösséghez tartozni.

ÜNNEPLÉSTÍPUSOK LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE

Az alábbiakban összegyűjtöttük azokat a lehetőségeket, melyek rendelkezésünkre állnak egy ünnepség megtervezésekor. A biztonsággal megvalósítható, hagyományos iskolai megemlékezésekből indulunk ki, és eljutunk a nagyon komoly kreatív és szervező munkát igénylő közösségi programokig. Minden lépésnél kiemeljük, hogy milyen előnyei és milyen hátrányai vannak az adott típus megvalósításának. Nem titkoljuk, hogy előre haladva van különbség a befektetendő energiák és a szükséges erőforrások tekintetében, de ezzel párhuzamosan minden bizonnyal az ünneplés pedagógiai hatása is növekedni fog.

A páratlan számú típusok inkább a nézők passzív befogadására építenek, a páros számúak pedig inkább számítanak a nézők aktivitására, bevonódására:

- 1. Hagományos megemlékezés az iskolában:** Himnusz, zászló, ünnepi beszéd, Szózat
- 2. Hagományos megemlékezés az iskolán kívül:** koszorúzás, felvonulás, fáklyás menet
- 3. Társművészetek bekapcsolása külső eszközökkel:** az adott korszakból való művek megszólaltatása felvételtől
- 4. Társművészetek bekapcsolása élőben:** az adott korszakból való művek megszólaltatása élőben
- 5. Az adott korszakot megidéző műalkotások megtekintése:** filmvetítés, színház, kiállítás (lehetőség szerint feldolgozó beszélgetéssel)
- 6. Művészeti projekt:** az ünnep előkészületeit és az ünneplést is magába foglaló egyéni vagy csoportos projekt munka, valamint az eredmények bemutatása
- 7. Szerkesztett műsor:** irodalmi, zenei, filmes, táncos művekből, műrészletekből összeállított iskolai színpadi produkció
- 8. Játékos foglalkozás:** tematikus játszótér, akadályverseny stb.
- 9. Színház:** drámai alapanyag vagy saját improvizációk alapján színpadra állított iskolai színpadi produkció
- 10. Színházi nevelési program:** a téma feldolgozásához valós interakciókat kínáló drámafoglalkozás vagy nevelési színházi produkció

1. HAGYOMÁNYOS MEGEMLEKEZÉS AZ ISKOLÁBAN

Előnye: hagyományos, biztonságos, a keretek mindenki számára ismerősek. Itt is lehet nevelési célokat kitűzni, például az osztályok elhelyezkedésével, a helyszínnel vagy a bevonulás módjának átgondolásával (zene, szertartásszerű koreográfia). Ehhez a szinthez hozzátartozik az ünnepi viselet – ami lehet iskolai egyenruha vagy csak ünneplő, esetleg egy kendő, egy szín – pl. karácsonyra öltözzék mindenki pirosba vagy fehérbe... Az ünnepi beszéd célratörő: elmondja az ünnep lényegét, azt, hogy mit ünneplünk, és ez miért fontos. Ha külsős a beszédmondó, akkor az is esemény-számba mehet. Cél lehet, hogy mindenki énekeljen – erre az utóbbi években nagyon sok intézmény törekszik.

Hátránya: hagyományos, formális, nem tudja meglepni az iskolai közönséget. A beszéd csak az eszünkre hat, a szívünkre alig. Fegyelmezetten állunk és (jó esetben) figyelünk, aztán megyünk tovább, mintha mi sem történt volna.

2. HAGYOMÁNYOS MEGEMLÉKEZÉS AZ ISKOLÁN KÍVÜL („C” MELLÉKLET)

Előnye: kilépünk a hagyományos iskolai ünneplő térből – a mozgás felso-
rakozást, mozgó tömeget jelent, amely vonulásával erőtt mutat(hat). Ha van
mit koszorúzni, akkor érdemes odamenni, ezzel a megemlékezést cselek-
vésbe fordítjuk. A menet lehet nappal, de még jobb este, ami emlékezetes
lesz mindenkinek. A fáklyák fénye mutatja, mennyire sokan vagyunk, és a
letett koszorú azt jelzi a külső szemlélőknek is: az iskola itt volt, nyomot
hagyott, jelen van.

Hátránya: bizony ez is egy megszokott forma, ugyanakkor néha a hagy-
omány megújítható úgy, ha tudatosítjuk a résztvevőkben a cselekvés jelentő-
ségét. Ha az iskola kilép a saját belső környezetéből, akkor ezzel megmutat-
kozik a település előtt. Az iskolai tömeg mozgatása szervezési feladatokat
is jelent – útvonalengedély, lezárás, az utcai átkelés biztosítása – egy-egy
fegyelmezetlenebb osztály kockázatot is jelenthet. Fáklyát pedig csak annak
adjunk a kezébe, aki tudja is használni.

3. TÁRSMŰVÉSZETEK BEKAPCSOLÁSA KÜLSŐ ESZKÖZÖKKEL

Előnye: az ünnep lényegéhez közelebb vihet, ha olyan műalkotásokat
tudunk felvételről lejátszani (pl. az iskolarádióban), amelyek autentikus for-
mában közvetítik a hozzá kapcsolódó gondolati és érzelmi tartalmakat.

Hátránya: a konzerv felvételek sohasem jelentenek olyan élményt, mint
az élő szereplők. Ügyelni kell a technikára is: a rossz minőségű eszközök
használata tönkretelheti a műsort.

4. TÁRSMŰVÉSZETEK BEKAPCSOLÁSA ÉLŐBEN

Előnye: a vers vagy prózarészlet, a zene mindig fontos része volt az
ünneplésnek, már az egyházi iskolákban is. Ha van olyan kollégánk, diákunk,
esetleg a szomszédos zeneiskola növendéke, akkor érdemes bekapcsolni őket
az eseménybe. Ez megerősíti az intézmények közötti kapcsolatot, és a hang-
szeres fellépő példát is mutathat a résztvevőknek.

Hátránya: ügyeljünk a produkció szakmai színvonalára, nincs nehezebb
helyzet, mint amikor azzal szembesülünk, hogy a fellépőnek még gyakorolnia
kellett volna. Ehhez kapcsolódik a hangosítás problémája is: illúzióromboló
lehet a rosszul beállított, sípoló vagy meg sem szólaló mikrofon.

5. AZ ADOTT KORSZAKOT MEGIDÉZŐ MŰALKOTÁSOK MEGTEKINTÉSE

Előnye: mindenképpen rendhagyó és izgalmas, ha egy művészeti alkotás
befogadása készíti elő az ünneplést. Egy jól megválasztott film, színházi elő-
adás vagy kiállítás, amit értő és értelmező beszélgetés követ, sokkal mara-
dandóbb élményt jelenthet az iskolai közösségnek, mint adott esetben egy
átlagos verses összeállítás.

Hátránya: ez bizony időigényes, és nem biztos, hogy mindenki egyfor-
mán türelmes a hosszabb film vagy a színházi előadás közben, illetve az
sem biztos, hogy mindenkit megérint egy kiállítás. Technikailag is kihívást
jelent, és szervezést is igényel, ha az egész iskolát akarjuk egy ilyen prog-
ramba bevonni. Az értelmező beszélgetés is felkészülést igényel, főleg, ha ez
a befogadók szempontjából nem egy könnyen értelmezhető alkotás. A fiatalok
hamar kihátrálnak a helyzetből, ha csupán passzív szerepben vannak.

6. MŰVÉSZETI PROJEKT („D” MELLÉKLET)

Előnye: minden műsorkészítés egyfajta projektszerű alkotói folyamat,
melynek produktuma maga a műsor. Ebben a formában nem csak az ünnepi
műsort készítő csapattal dolgozhatunk, hanem be lehet vonni az egész ünneplő
közösséget a folyamatba. Lehet ez egy egész hónapon át tartó esemény-

sorozat, kutatás, gyűjtés, melynek a végeredményét nemcsak műsorban tudják megmutatni az osztályok, hanem kiállításban, filmen, beszámolóban is.

Hátránya: minél hosszabb, minél többféle tevékenységet felölelő és minél több résztvevőt bevonni kívánó a folyamat, annál nagyobb a munka- és idő-igény. Ugyanakkor számolnunk kell azzal is, hogy lesznek olyan osztályok, illetve kollégák, akik nem lesznek elég lelkesek attól, hogy többet kell dolgozniuk, ahelyett, hogy végighallgatnának egy átlagos ünnepi műsort.

7. SZERKESZTETT MŰSOR

Előnye: ha a szerkesztett műsort választjuk, érdemes szélesre tárni a lehetőségek kapuját, bevonva ebbe a társművészeteket és a tanulók digitális kompetenciáit is. Minél inkább összművészeti az alkotás, annál nagyobb hatást tud kifejteni a nézőkre. Egy jól elhelyezett mondat, idézet emlékezetes pillanatokot szerezhet a nézőtéren és a játszóban egyaránt. Teret adhatunk a nézők megszólításának is, így interaktívva tehető a műsor.

Hátránya: bizony egy jól szerkesztett műsorról munka van. Nem elég levenni a polcra vagy kikeresni a világhálóról egy forgatókönyvet, azt még bizony adaptálni kell az adott szituációra és alkotói csoportra. De a szerkesztés után maga a színpadra állítás is időigényes lehet, ha nem elégszünk meg a sablonos beállításokkal.

8. JÁTÉKOS FOGLALKOZÁS („E” MELLÉKLET)

Előnye: a közösség igényeihez és tudásához alkalmazkodó, interaktív, mindenképpen bevonódnak a résztvevők, sok információt át lehet adni a feladatokkal, emlékezetes lehet egy-egy feladat megoldása, amit rögzíteni is lehet, és a későbbiekben felhasználható.

Hátránya: nincs ünnepi műsor, legföljebb szertartás az elején és a végén, amivel elindítjuk és lezárjuk a játszótérrel. Így ez a forma kevésbé ünnepélyes, inkább játékos és szórakoztató.

9. SZÍNJÁTÉK („F” MELLÉKLET)

Előnye: a színház mindig izgalmas játék. Nagyszerű érzés azt látni, ahogy saját iskolatársaink szerepet játszanak, jelmezöltönek, mást mutatnak magukból. Az improvizációs gyakorlatok során a diákok megfogalmazhatják saját szavaikkal az ünnep lényegét. Ha pedig bármilyen véletlen hiba történik a színpadon műsor közben, az improvizációhoz szoktatott csapat az ilyen helyzeteket nagyszerűen meg tudja oldani. Sok iskolai színjátszó csoport indult így – egyszer volt egy jól sikerült ünnepség, és az azon szereplők úgy gondolták, tovább is együtt akarnak maradni.

Hátránya: sok esetben a drámai alapanyag nem kötődik eléggé az ünnephez, ezért érdemes keretjátékkal vagy saját improvizációval kiegészíteni az irodalmi anyagot. Az improvizált szöveget rögzíteni kell, mert a legjobb improvizáció is megakadhat az izgalomtól a bemutató ünnepi pillanatában. Az ünnepi műsorban már nincs helye a spontán rögtönzésnek, ezt hagyjuk meg a próbákra. Végül az is kiderülhet, hogy az elkészült műsor nem elég hangsúlyosan szól magáról az ünnepről, sokkal inkább egy színjátszó bemutató.

10. SZÍNHÁZI NEVELÉSI PROGRAM

Előnye: kifejezetten az adott téma dramatikus feldolgozásának céljával létrehozott produkció, amelynek során a résztvevőknek lehetőségük nyílik a fikció valóságán belül – akár személyre/osztályra szabott módon – közvetlenül reagálni és reflektálni az eseményekre. A színházi nevelési előadások nemcsak a megemlékezésben, de a történelmi helyzetek megértésében, elemzésében is nagy segítséget adhatnak az adott iskolai közösségnek.

Hátránya: A nézőket bevonó interaktív foglalkozások általában több órát vesznek igénybe, egyszerre csak egy osztály lehet jelen, s mivel ehhez külső drámatanárok vagy színházi nevelési társulat bevonására van szükség, ennek költségvonzata is lehet.

4

AZ ISKOLAI ÜNNEPEK SZERVEZÉSÉNEK KISKÁTÉJA

Az ünnepek megtervezéséhez, lebonyolításához és lezárásához az alábbi kérdéssorokon keresztül szeretnénk módszertani segítséget adni. Tudjuk, hogy minden megválaszolt kérdés újabb kérdéseket szül, így ezek a válaszok is csak kiindulási pontokul szolgálnak ahhoz, hogy a résztvevők visszajelzései és saját tapasztalataink alapján végig tudjuk őket gondolni.

KÉRDÉSEK ÉS FELELETEK AZ ELŐKÉSZÍTÉSRŐL

- *Mit tegyünk, ha mi kaptuk a következő iskolai ünnep feladatát?*
- *Hogyan kell belekezdeni a munkába?*
- *Mi az ünnep tárgya?*
- *Mi az ünneplés célja?*
- *Kiknek készítjük az ünnepet?*
- *Miként ünnepeljünk?*
- *Milyen hagyományok kötődnek az ünnephez?*
- *Mit is jelent ez az ünnep ma?*
- *Mit is jelent ez az ünnep itt és most?*
- *Van-e az ünnepnek központi gondolata?*
- *Vannak-e olyan jelképeink, melyek segítenek az ünneplésben?*
- *Mi az ünnep ideje, időtartama?*

- *Mi az ünnep tere, helyszíne?*
- *Kikre számíthatunk az ünnep kivitelezésében?*
- *Milyen technikai eszközökre számíthatunk?*
- *Mi kerüljön bele a műsorba?*
- *Mennyi idő kell egy műsor összeállítására?*
- *Milyen hosszú legyen?*

Mit tegyünk, ha mi kaptuk a következő iskolai ünnep feladatát?

Először is: nem kell kétségbe esnünk. Nem baj, ha először utánanézzünk az iskola hagyományainak, hogyan ünnepelték eddig, milyen tapasztalatok vannak az iskolában az ünnepléssel kapcsolatban. Nézzük meg, milyen lehetőségeink vannak, mihez vagy kihez tudunk fordulni segítségért. Azt mondják, hogy ünnepi műsort mindenki tud rendezni – nos, rossz ünnepi műsort, ünnepséget bizonyára, de most az a cél, hogy jó műsort állítsunk össze. Nem azért, hogy aztán elterjedjen rólunk, hogy mi ehhez értünk, és örök időkre megkapjuk az összes iskolai nagy ünnepet, hanem leginkább azért, hogy pedagógusként megpróbáljuk elsősorban tanítványainkat (a szereplőket és a közönséget), valamint kollégáinkat az ünnep közelébe vinni. Ez vállalásnak egyszerre sok is és kevés is lehet. Számos hagyományos forma segíthet, de a megszokás épp meg is nehezítheti a dolgunk. Olyan műsort, mint amilyen tavaly volt, lehetőleg ne csináljunk, hacsak nem ez az elvárás az adott intézményben. Ha túlságosan sokat újítunk, elképzelhető, hogy botrányt okozunk az iskolában, a fenntartónál, a szülőknél, ez biztosan nem lehet célunk. Az ünnep közelébe kerülni ugyanakkor azt is jelenti, hogy lépünk ki a saját komfortzónánkból, keressünk új megoldásokat, vonjunk be új partnereket a műsorkészítésbe.

Mindenekelőtt hasznos lesz, ha megkeressük a saját ünnep-értelmezésünket – nekünk mit jelent az ünnep, számunkra mi a fontos benne? Ha ezt a kérdést tesszük fel tanítványainknak, fontos, hogy nekünk is legyen rá érvényes válaszunk.

Hogyan kell belekezdeni a munkába?

Az első lépések a legnehezebbek – mit kell először tenni, kihez forduljak? Kezdő pedagógusként hamar kap ilyen feladatot az ember, ismeretlen kollégaként egyfajta bemutatkozási lehetőség is egy ilyen műsor megrendezése az iskolaközösség előtt. Vegyük számba, hogy kivel tudunk együtt dolgozni,

kik lehetnek segítségünkre a munkában. Fontos, hogy minderre mennyi időnk van – nekünk és azoknak, akikkel készítjük a műsort.

Mi az ünnep tárgya?

Mit ünneplünk? Mi az ünnep lényege? Milyen típusú ünnep? Évforduló, iskolai ünnep, vallási ünnep, nemzetközi vagy nemzeti ünnep? Életkor és iskola-típus szerint is sokféle ünnepet, megemlékezést, hagyományt tarthatunk az iskolában, de mindig fontos tisztázni az alapot: hogy *miről szól az ünnep?*

Mi az ünneplés célja?

Miért ünneplünk? Célunk lehet a közösség erősítése, az iskolai hagyományok ápolása, egy új ünnep bevezetése, kiragadni magunkat a hétköznapokból, megemlékezhetünk példaképeinkről, alapítóinkról. A lényegét elég egy fontos mondatban megfogalmazni, ez lehet a tanár feladata, de lehet közös kiindulási pontunk is.

Kiknek készítjük az ünnepet?

Vagyis kik ünnepelnek? Nagyon fontos tényező, hogy a tervezett ünnep az egész iskolai közösségnek szól vagy csak egy részének. Egy tagozatnak, egy évfolyamnak vagy éppen egy osztálynak, az iskola első vagy utolsó évfolyamának, külön a tanári közösségnek vagy külön a tanulói közösségnek. Más kell a középiskolás korosztálynak, és másra van szüksége az ünnep megéléséhez egy alsósokból álló tagozatnak. Hibák sorához vezethet, ha nem jól határozzuk meg a célközönséget.

Miként ünnepeljünk?

Számos lehetőséget említettünk korábban a Himnusz–beszéd–Szózatnál egészen az interaktív színházi nevelési előadásig. Fontos megjegyezni, hogy a különböző formák felsorolása nem hierarchikus, inkább a befektetendő munka és a feladatvállalás mértéke tekintetében próbál segítséget nyújtani a jó döntések meghozásához.

Milyen hagyományok kötődnek az ünnephez?

Jó dolog azzal is tisztában lenni, hogy milyen előzmények után vágunk bele a műsorkészítésbe. Új emberként sok fölös energiát elvesz, amíg kitapasztaljuk, hogy miként ünnepeltek eddig az iskolában.

Mit is jelent ez az ünnep ma?

Történelmi háttértudás megszerzése mellett fontos a saját viszonyulásunkat is meghatározni az ünneppel kapcsolatban.

Mit is jelent ez az ünnep itt és most?

Mi közünk lehet hozzá az iskolában az adott korosztályú gyerekekkel? Hogyan legyen közük hozzá, hogy váljon eseménnyé a csoportnak és a közösségnek? Alkalmazkodjunk az iskola (mint az ünnepi műsor elsődleges megrendelője) igényeihez, szellemi alapjaihoz, a korosztályhoz, de próbáljuk meg a saját szemléletünket, ünnepről, ünneplésről kialakult felfogásunkat is közvetíteni.

Van-e az ünnepnek központi gondolata?

Ha nincs is kimondva, vagy csak utólag lesz tisztázva, akkor is fontosnak tartjuk ezt a kérdést. Ha a megemlékezésből, műsorból, játszótérből, fáklyás menetből nem jön át egy világos mondatban megfogalmazható gondolat, akkor érdemes a következő évben újragondolnunk a tervezési folyamatot.

Vannak-e olyan jelképeink, melyek segítenek az ünneplésben?

Minden ünnep a belső folyamatokat, az adott emlékezést valamilyen külsődleges jellel vezeti be, erősíti meg. Egy idő múlva maga a jel az ünnep szimbólumává válik, jelzi, hogy most ennek vagy annak az ünnepnek van itt az ideje. Ilyen lehet a lukas zászló, az adventi koszorú, a karácsonyfa vagy a kokárda a hagyományosabb ünnepeknél, de nagyon fontos, hogy találjunk ilyen elemeket a többi ünnepben is.

Mi az ünnep ideje, időtartama?

Mikor és meddig – így lehetne összefoglalni még jobban. Lehet egész napos ünneplés, ünnepi hét, ünnepi év, hónap, vagy éppen a rövidített órák utáni ünneplés ideje. Ehhez hozzátartozhat a felkészülés az ünnepre, maga az ünneplés, az ünnepély és végül az ünnep lezárása, a visszavezetés a hétköznapokba.

Mi az ünnep tere, helyszíne?

Hol van lehetőségünk az ünneplésre? Vagy van az iskolán belül belső vagy külső tér, aula, udvar, közösségi tér, színpad, színházterem, tornaterem, vagy ki kell mennünk az ünnephez külső helyszínt (pl. emléktábla, szobor) vagy más

belső teret használva (pl. művelődési ház, sportcsarnok). Mindegyik lehetőség megannyi szervezési kérdést vet fel, de ezt csak az adott helyszínen lehet összegyűjteni, illetve általános tanácsunk talán az lehet, hogy egy új helyszín kipróbálása esetén nagyon fontos az ünnepség végén a visszajelzés és az értékelés, hogy a következő alkalommal még jobban sikerüljön minden.

Kikre számíthatunk az ünnep kivitelezésében?

Kik lesznek a partnereink az ünneplésben – egy osztály, egy drámacsoport, egy tanári közösség? Mindenképpen jó meghatározni, eldönteni, hogy milyen kört szeretnénk bevonni az ünnep szereplőinek sorába. Kellene szövetségesek, és ez azt feltételezi, hogy partnerként tekintünk rájuk, legyenek diákok, pedagógusok, vagy éppen iskolán kívüli személyek.

Milyen technikai eszközökre számíthatunk?

Fontos, hogy tisztában legyünk a saját intézményünk technikai lehetőségeivel. Vegyük számba mindazokat az eszközöket, melyeket fel tudunk használni az ünnepléshez. Ez nemcsak a mikrofont és a hangosítást jelenti, hanem például a paravánokat is, melyekre a tablóinkat fel tudjuk tenni. Ha ez nem lenne elég, akkor érdemes elsősorban saját vagy a műsorkészítők kapcsolatrendszerét igénybe venni. Számítsunk azonban arra, hogy az a biztos eszköz, ami ott van az iskolában, és kipróbáltuk, és működik. Az összes többi csak ígélet és lehetőség. Mennyi műsor bukott el azon, hogy a megígért segítség nem érkezett meg időben. Legyünk realisták, és próbáljunk meg ilyen esetre tartalék technikai forgatókönyvet is kidolgozni. Ha mi vagyunk a felelősök, akkor nem állhatunk ki a közösség elé azzal, hogy kérem, ez most azért nem működött, mert Kovács apuka nem hozta be a lemezjátszóját. Figyelembe kell vennünk, hogy hányan lesznek az ünnepségen, mekkora terem áll a rendelkezésünkre, vannak-e a technikához anyagi, illetve emberi erőforrásaink, amelyekre támaszkodhatunk.

Mi kerüljön bele a műsorba?

Érdemes többet gyűjteni, hogy aztán legyen miből válogatni. Még ha a saját régi műsorunkat vesszük is elő, akkor is érdemes az új közösségre adaptálni a régi anyagot. Nem biztos, hogy minden úgy és ott működik, mint négy, nyolc, tizenkét, tizenhat stb. évvel ezelőtt. Fontos, hogy ne csak irodalmi anyagokat gyűjtsünk – legyen dokumentum is, ha valaki nincs tisztá-

ban a tényekkel a műsor készítői közül, akkor tudjon utánaolvasni. Ne abból induljunk ki, hogy mindenki mindent tud 1848-ról vagy 1956-ról, de higgyünk abban, hogy a műsorkészítés jó alkalom lesz arra, hogy a lehető legtöbb dolgot megtanulja.

Mennyi idő kell egy műsor összeállítására?

Ez az egyik legfontosabb kérdés. Mert lehet, hogy gyönyörű, amit elterveztünk, csak éppen nincs rá két és fél hónapunk, hogy kitaláljuk és begyakoroljuk. Ilyenkor jön minden pedagógus legfontosabb kompetenciája, a rugalmasság. Meg kell nézni, milyen peremfeltételeink vannak a műsor elkészítéséhez, és ezekhez kell igazítani a terveinket.

Milyen hosszú legyen?

Kell, hogy egy megemlékezés embert (diákot, tanárt) próbáló esemény legyen? Nem. Az állóképesség nemcsak azt jelenti, hogy ne dőljenek ki a sorból a gyöngébbek, hanem hogy mindvégig oda is tudjanak figyelni a műsorunkra a nézőtéren. Gyakran érezzük túl hosszúnak az ünnepi műsorokat, így általános hibának mondható, hogy a képzelt elvárások miatt nem merünk rövidíteni.

KÉRDÉSEK ÉS FELELETEK A MEGVALÓSÍTÁSRÓL

- *Hogyan talállok szövetségeseket?*
- *Hogyan lehet elérni, hogy a résztvevőknek közül legyen az ünnephez?*
- *Hogyan lehet elérni, hogy a nézőknek közül legyen az ünnephez?*
- *Milyen gyerekeket keressek szereplőnek?*
- *Vannak-e kész szövegek könyvek?*
- *Milyen anyagokat válasszunk?*
- *Hogyan lehet színpadra állítani egy forgatókönyvet?*
- *Miről kell még gondoskodni?*
- *Mit kell begyakorolni?*
- *Mi a csoportvezető szerepe a bemutató alatt?*

Hogyan találók szövetségeket?

Természetesen a műsorkészítés is kollektív munka, nemcsak a gyerekeket kell bevonni és motiválni, de a saját kollégáinkat is. A belső partnerek mellett érdemes a saját kapcsolatrendszerünk felhasználásával külső segítőt is keresni a sikeres ünnepség érdekében. A külső erőforrás lehet egy helyi múzeum, helytörténeti gyűjtemény, önkormányzat, nyugdíjsház, cég, vállalkozó szülő, ráérő kismama, bárki, aki a cél érdekében segíthet munkájával, ötleteivel, kapcsolataival. Így lehet Csepel teherautót szerezni egy október 23-ai megemlékezésre, vagy lovas huszárokat március 15-ére. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy ez nem veszi le a terhet a vállunkról, a műsor felelősségét nem tudjuk átadni, és nem is szabad másra fogni esetleges ügyetlenségünket a szervezésben, koordinálásban.

Hogyan lehet elérni, hogy a résztvevőknek közük legyen az ünnephez?

Úgy, hogy nem egy kész szövegkönyvet nyomunk a kezükbe, hanem minél korábban bevonjuk őket a műsorkészítés folyamatába. Ha első lépésként felmérjük, mit tudnak ők az ünnepről, és hogy viszonyulnak hozzá, ez inspirálhat minket is a további munkára. Ha partnerként fordulunk hozzájuk, minden tőlük jövő megvalósult ötlet sokszorozza a bevonódásukat. Vegyük figyelembe és lehetőség szerint fogadjuk el hozzászólásaikat a kezdetektől egész a megvalósulásig.

Hogyan lehet elérni, hogy a nézőknek közük legyen az ünnephez?

Ha a szereplőket sikerült bevonni, ha sajátjuknak érzik az ünnepet, félig nyert ügyünk van a nézőkkel is, mert a résztvevők lelkesültsége átragad a nézőtérre is. Ha érzelmileg is megérinti a műsor, ha érti az elhangzó szövegeket, ha bármilyen módon szerepet kap, szinte minden esetben be is vonódik az ünneplésbe, sajátjának fogja érezni az ünnepet. Ehhez kell jó érzékkel kiválogatni az odailő szövegeket, történeteket.

Milyen gyerekeket keressek szereplőnek?

Ha ez a kérdés felmerül, csak drámapedagógiai választ tudunk rá adni. Mindenki használható valamire, és nagyon fontos az önkéntesség és a partnerség elve. Hiába a legjobb szándék, ha az a gyerek nem akar szerepelni, akkor tönkre tudja tenni a műsort egy elhúzott szájjal vagy egy meg nem tanult verssel. Ezért érdemes mindenkinek olyan feladatot találnunk, amit

biztosan meg fog tudni csinálni. Így lesz, aki csak a technikában segít, s lesz, aki a műsor összeállításában is hasznunkra válhat.

Vannak-e kész szövegkönyvek?

A világháló teli van kész szövegkönyvekkel, előbb-utóbb mi is közzétesszük a saját szerkesztéseinket, vagy elkérjük tőlünk egy-egy sikerültebb műsor tervét. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy minden ünnep egy kicsit más. Nem tudunk semmit egy az egyben használni, hiszen mi is mások vagyunk, mint az eredeti szövegkönyv alkotója, és a gyerekek is mások, akikkel mi csináljuk a műsort. Ezért keressünk bátran, osszunk meg bátran, és nyúljunk hozzá bátran a kész anyagokhoz. Saját anyagainkat pedig a pedagógusminősítéshez is nagyon jól fogjuk tudni használni...

Milyen anyagokat válasszunk?

A műsor összeállításánál természetesen figyelembe kell vennünk az életkori sajátosságokat és a résztvevő szereplők előadói képességeit. Ezek figyelembevételével próbáljuk meg a gyerekekkel együttműködve összeállítani a műsort, és ne csak kiosztani a szövegeket. Fontos és legtöbbször időigényes folyamat, hiszen a kiválasztott anyagok adják majd az ünnep tartalmi keretét.

Hogyan lehet színpadra állítani egy forgatókönyvet?

A forgatókönyv nem egyenlő az ünnepi műsorral. Ahhoz, hogy megtaláljuk a legjobb színpadi formát, mindenképpen szükséges próbálnunk. A próbákra szánt idő nem lehet egyenlő

- a fegyelmezett állodgálással,
- az olvasni tanulással,
- a saját rendezői kísérletezésünkkel,
- a résztvevők élő díszletként való használatával.

Hasznos segítség lehet ilyenkor egy kolléga, aki már tapasztaltabb, hogy miként mozgassuk a gyerekeket; vagy megnézni, hogy ki mikor szólal meg, s ehhez alakítani a szereplők mozgását, elhelyezkedését. Számos esetben ezeket korlátozhatják a tér sajátosságai vagy a mikrofonok hatósugara, azonban ennek koordinálása is a próbák feladata. Alapesetben két mikrofonnal dolgozunk, a megszólalás sorrendjében állnak felváltva a gyerekek a mikrofonhoz, mindig ugyanabban a sorrendben következnek egymás után, így csak egy

társukra kell nagyon figyelniük. Ezt lehet bonyolítani, de kezdő csoport és rendező esetén hasznos így indítani.

Miről kell még gondoskodni?

Ha már van műsorunk, van csoport, akikkel dolgozunk, vannak szövetségeseink, akiket sikerült magunk mellé állítanunk, akkor érdemes elgondolkodni azon, hogy mi az, ami még belefér a kapacitásunkba és érdemes beépíteni a műsorba. Nem kell nagy dolgokra gondolni, elég, ha a március 15-ei műsor előtt minden osztály feladatként azt kapja, hogy készítsen egy saját zászlót, amit be kell hoznia az ünnepségre, vagy mindenkitől azt kérjük, hogy jöjjön a karácsonyi műsorra valami pirosban. Ezek a kiegészítő feladatok segítenek a közönség motiválásában, másrészt az ünnep előtti cselekvéssel épp az ünnepi pillanatokat készítik elő.

Ha már a kiegészítő feladatoknál tartunk, ide tartozhat az is, hogy megkérjük a takarító nényt, hogy a főpróba után mosson fel, vagy éppen az a feladat, hogy a műsor közben elszórt szórólapokat a végén a csoporttal össze is kell, hogy szedjük. Az ünnepi műsorban részt vevő tanulók kiemelt szerepet kaptak az adott ünnepben, így nekünk is így kell bánni velük. Apró ajándékkal, édességgel mindenképpen köszönjük meg a részvételüket és az előző hetek, hónapok befektetett munkáját, ahogy az igazgatói dicséret is fontos elismerés lehet. Főképp azoknál a tanulóknál, akiknél ez az első pozitív bejegyzés a Tájékoztatóban...

Mit kell begyakorolni?

Láttunk már példát arra, hogy egy műsort annyit gyakoroltak, hogy az a maradék lelkesedés is kiveszett a csoportból, ami az elején még érezhető volt. Ezt hívjuk túlpróbálásnak. Érdemes és hasznos az ismétléseknél minden próbát egy kicsit feldobni valamivel. Lehet ez egy játék, de kötődhet magához a műsorhoz is. A gyakorlás nemcsak technikai gyakorlást jelent, hanem tanulást is. Szövegértelmezést, szövegtanulást, artikulációt, színpadi kiállást, együttműködést, egymásra figyelést. Sok esetben csak rossz tapasztalataik vannak a gyerekeknek a nyilvános szereplésről, holott egy jó ünnepi műsor olyan kollektív élményt jelenthet, mint egy színházi előadás.

Mi a csoportvezető szerepe a bemutató alatt?

Tipikus helyzet, amikor a rendező az előadás előtt fél perccel is próbál, igyekszik az előző hetek elmaradásait bepótolni az utolsó pillanatban. Termé-

szetesen adódhat olyan szituáció, amikor valakinek be kell ugrania, és ezért át kell rendeznünk a műsort, de erre valók a próbák, hogy megtanuljunk egymáshoz alkalmazkodni és akár módosítani a műsoron, ha kell.

Ha mi félünk az előadástól, akkor a részt vevő gyerekek is félni fognak. Ha mi idegesek vagyunk, ez rájuk is hamar átragadhat. Így előfordulhat, hogy csak a töredékét tudják megmutatni annak a műsornak, amit gyakoroltunk. Ne legyünk maximalisták. Most, ebben a helyzetben, ennyi idő alatt, ilyen képességű rendezővel ez most így sikerült. Legyünk büszkék a gyerekekre, ne őket okoljuk az esetleges hibákért, és főleg ne akarjuk utólag javítani a megtörténteket.

Amikor megy a műsor, ne akarjuk eljátszani a gyerekek helyett! El kell készülni március 14-ére – ez az a bemutató, amit nem lehet elhalasztani. Tanuljunk meg együtt élni az érzéssel, hogy amit rendezőként megtehetünk, azt megtettük. A többi már a játszó és a nézők dolga.

KÉRDÉSEK ÉS FELELETEK A MŰSOR UTÁN

- *Mitől rossz egy műsor?*
- *Mikor jó egy műsor?*
- *Hogyan tudom archiválni az összegyűjtött anyagot?*
- *Hogyan lehet később újra színpadra állítani ezt a forgatókönyvet?*
- *Milyen teendők vannak, miután „lement” a műsor?*
- *Hogyan kaphatunk konkrét visszajelzést a műsorról?*

Mitől rossz egy műsor?

Leginkább talán attól, ha nem köti le a figyelmet, és egy iskolányi gyereket kárhoztatunk fegyelmezett unatkozásra. De ezen kívül is széles tárháza van a rossz műsoroknak, kérünk mindenkit, hogy tekintsen vissza az emlékeiben, és próbálja meg felidézni azokat a pillanatokat, amikor egy rossz műsor résztvevője, készítője, elszenvetője volt. Érdemes listázni, mik azok a hibák, amiket semmiképp nem szeretnénk többet átélni vagy elkövetni.

Mikor jó egy műsor?

Érvényes válaszokat tudunk adni, lehetőség szerint mindenki válasszon közülük.

Akkor jó valószínűleg,

- ha az egész iskola csendben végig üli a műsort, és úgy tűnik, figyelnek is,
- ha az igazgató megdicsér minket a végén,
- ha a kollégák nem kezdenek el kioktatni a végén,
- ha a műsorban részt vevő gyerekek közösségi élményként élik meg a szereplést,
- ha jövőre is megkapjuk ezt a feladatot,
- ha olyan kollégák is megköszönik, akikkel korábban alig beszélgettünk,
- ha a következő évi települési ünnepség szervezésével is megbíznak,
- ha a csoport úgy dönt, szeretne még ilyen munkában velünk részt venni, és nyaggat minket, hogy szervezzünk színjátszó csoportot.

Hogyan tudom archiválni az összegyűjtött anyagot?

Az elkészült ünnepi műsort mindenképp érdemes dokumentálni: filmfelvételt készíteni, feltölteni, menteni a műsortervet a megfelelő mappába. Erről gyakran elfeledkezünk a jól elvégzett munka után, pedig sok energiát spórolhatunk vele. Ezen kívül érdemes egy mindenki által elérhető helyen összegyűjteni azokat a problémákat, amelyekbe ütköztünk, és sikerrel megoldottuk, vagy azokat, amelyekre legközelebb mindenképp figyelniük kell. Jó, ha a fáradtságosan elkészített és a későbbiekben is használható jelmezeket, díszleteket egy biztonságos helyen raktározzuk.

Hogyan lehet később újra színpadra állítani ezt a forgatókönyvet?

Az alapelv az lehet, hogy minden műsor más egy kicsit, s ezért ne akarjuk azt a régit reprodukálni, sokkal inkább lehet az újraalkotás a célunk. Ha saját forgatókönyvünket használjuk, akkor is érdemes mindig úgy bánni vele, hogy az adott csoport és az adott iskolai közösség szempontjait vesszük figyelembe. Ha például az idei évben több a nyüzsgő gyerek az iskolában, akkor ne akarjuk őket egy hosszú filmrészlet bejátszásával mindenképp megismertetni az isaszegi csata titkaival, vagy hiába tervezünk bábuégetést farsangkor, ha a fenntartó az újként átadott iskolaudvaron semmiképp sem szeretne ilyesmit.

Milyen teendők vannak, miután „lement” a műsor?

Ne feledkezzünk meg a terem visszarendezéséről, a kölcsönkért kellékek és jelmezek visszajuttatásáról stb.!

Ha a műsor sikeres volt, arassuk le a babérokat, de a résztvevőkkel együtt!

Mindenképp értékeljük a folyamatot, lehetőség szerint a folyamat résztvevőivel közösen, és vonjuk le a tanulságokat a jövőre nézve!

Hogyan kaphatunk konkrét visszajelzést a műsorról?

A spontán visszajelzésekből és vállveregetésekből, az igazgató hangsúlyából vagy gratulációjából következően általában mindenki értékelné tudja a saját műsorát. Ugyanakkor, ha pedagógiai folyamatként tekintünk az ünnepi műsorra, akkor bizony a fellépő, szereplő, részt vevő csoport mindenképp megérdemel egy értékelő beszélgetést. De emellett érdemes a kollégák és a közönség véleményét is meghallgatni, amennyiben van rá lehetőségünk. A hagyományos visszajelzések helyett ilyenkor jobb megkérni a saját osztályunkat vagy a fellépőket, hogy gyűjtsenek szóbeli vagy írásbeli visszajelzéseket az iskolából, hiszen egymáshoz sokkal őszintébbek tudnak lenni a gyerekek. Fontos ez a következő műsor megtervezésénél, vagy amikor saját magunk számára összefoglaljuk az általunk szervezett esemény tapasztalatait.

Mert egy dolog biztos: jövőre (vagy hamarosan) ismét meg fog találni a feladat!

És akkor ugorjunk a kérdések elejére...!

5

ZÁRSZÓ – AZ ÜNNEP ÉRTELME

Az ünnepek miéértjét, mikéntjének okait kutatva mindenképp eljutunk addig a kérdésig, miért olyan fontos minden társadalom számára, hogy kijelölje eredete kezdőpontját és történelmének főbb mérföldköveit. Valamint, hogy miért támad igény arra, hogy ezeknek a fontos eseményeknek a történeteit újra és újra elmondják, sőt, gyakran újrátsszák őket. És végül, hogy miért változik ezeknek az ünnepeknek a módja időről-időre.

Talán segít, ha az egyénből indulunk ki: azt látjuk, hogy a saját magunkról alkotott történetek elmondásánál is fontos kijelölni valamiféle kezdőpontot, és a saját életünk főbb fordulópontjait is számon tartjuk és ünnepljük, gyakran felidézük önmeghatározásképp. Az is belátható, hogy a magunkról mondott történet sem állandó. Az ember az élet előrehaladtával az új események, fontos döntések ismeretében helyesbíti, újraértelmezi saját élettörténetét. Ahogy a művészetekben végső értelmét minden mű a végén, az egész ismeretében nyeri el, úgy az egyes ember élete is a végső állapot ismeretében, annak tükrében teljes.

Úgy tűnik, a társadalmak hasonlóan működnek, mint az egyes emberek. Az identitásuk meghatározásának alapvető része az a történet, amelyben elmondják, a múlt milyen eseményein keresztül jutottak el a jelenig. Ezt hívjuk történelemnek. A nemzeti identitásunkat ilyen hosszan mesélt történetek alapján igyekszünk meghatározni. Megnézzük, melyek voltak azok a nagy fordulópontok, jó vagy rossz döntések, kik azok a nemzeti hősök, akik a maig

vezettek. Nagy fordulópontok környékén, rendszerváltásokkor újra kell fogalmazni azt a történetet, mely a jelen helyzethez vezetett, gyakorlatilag újra kell írni a történelmet, hiszen a régi narratíva érvényét veszti. Ilyenkor az ünneplés módjában is zavart élhetnek át egész nemzetek, hiszen épp a múlt újraértelmezése, az új nemzeti identitás kialakítása zajlik. Ekkor változik az ünnepek listája és ünneplésüknek módja is.

Társadalmak általában egy dátummal is kijelölik eredetük pillanatát, a születésüket, valamint meghatározzák azt, mik voltak a jelen szempontjából a legfontosabb események. Ezekre az eseményekre oly módon emlékeznek és emlékeztetnek, hogy az átlagostól eltérően viselkednek, vagyis ünnepelnek. Felidézik a múlt eseményeit szóban, vagy újrátsszák eseményeit, ezáltal pontosítva folyamatosan az önmagukról kialakított képet.

Az iskolai ünneplés a következő nemzedék létfontosságú identitásképző eszköze lehet. Ebben az identitásképzésben, az örökség átadásában pedagógusként akkor tudunk hatékonyan részt venni, ha tisztában vagyunk a művészeti nevelés módszertani lehetőségeivel. Módszertanunkkal arra tesszük kísérletet, hogy az iskolai ünnepek, az iskolai ünneplés témáját végig gondolva válaszokat keressünk arra a kérdésre, hogy milyen segítséget, milyen kiindulási pontokat tud adni a művészeti nevelés az általános iskolák és középiskolák iskolai ünnepekkel foglalkozó pedagógusainak.

Ahogy egy több évtizeddel korábbi alkotás befogadásához már magyarázat szükséges, úgy a saját, ünnepről alkotott véleményünket, képünket is mindig át kell gondolnunk. Alkalmazkodva az új nemzedékek igényeihez, ugyanakkor nem elfelejtve saját múltunkat és pedagógiai céljainkat. Az iskolai műsorok elsősorban a hagyományokról és azok megőrzéséről szólnak. A közösségteremtés folyamatán belül kívánjuk, hogy mindenki találja meg azokat a lehetőségeket, melyekkel érvényes és élményalapú iskolai megemlékezést, ünnepet tud rendezni a ma diákjainak, a jövő felnőtt közösségének.

MELLÉKLETEK

A

ISKOLAI ÜNNEPI ALKALMAK LISTÁJA

- SZEPTEMBER 1.** ÉVNYITÓ
BEAVATÓ
GÓLYAÁVATÓ
ÖREGDIÁKOK TALÁLKOZÓJA
SZÜRETI MULATSÁG
- SZEPTEMBER 30.** NÉPMESE NAPJA
- OKTÓBER 6.** AZ ARADI VÉRTANÚK EMLÉKNAPJA
- OKTÓBER 23.** NEMZETI ÜNNEP – az 1956. évi forradalom kitörésének és a Magyar Köztársaság kikiáltásának évfordulója
- OKTÓBER 31.** HALLOWEEN
- OKTÓBERTŐL
JANUÁRIG** SZALAGAVATÓ
- NOVEMBER 11.** MÁRTON NAP
- NOVEMBER 30.** ANDRÁS NAP
- DECEMBER 6.** MIKULÁS
- DECEMBER 13.** LUCA-NAP

KARÁCSONY ELŐTTI HETEK

ADVENT
KARÁCSONY
BETLEHEMES

JANUÁR 22.

MAGYAR KULTÚRA NAPJA
FARSANG
HAMVAZÓ SZERDA

FEBRUÁR 2. FEBRUÁR 25.

MACKÓ NAP
A KOMMUNISTA DIKTATÚRÁK ÁLDOZATAINAK
EMLÉKNAPJA
PURIM
KÖNYVTÁR NAP

MÁRCIUS 8. MÁRCIUS 15.

NŐNAP
NEMZETI ÜNNEP – az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kezdetének, a modern parlamentáris Magyarország megszületésének napja

MÁRCIUS 22. MÁRCIUS 27.

VÍZ VILÁGNAPJA
SZÍNHÁZI VILÁGNAP

ÁPRILIS 1. ÁPRILIS 11. ÁPRILIS 16. ÁPRILIS 22.

BOLONDOK NAPJA
KÖLTÉSZET NAPJA
A HOLOKAUSZT ÁLDOZATAINAK EMLÉKNAPJA
FÖLD NAPJA
HÚSVÉT

MÁJUS ELSŐ VASÁRNAPJA MÁJUS 10.

ANYÁK NAPJA
MADARAK ÉS FÁK NAPJA
TAVASZKÖSZÖNTŐ ÜNNEP
BALLAGÁS

MÁJUS UTOLSÓ SZERDÁJA MÁJUS UTOLSÓ VASÁRNAPJA

KIHÍVÁS NAPJA
GYEREKNAP

**JÚNIUS ELSŐ
VASÁRNAPJA
JÚNIUS 4.**

PEDAGÓGUSNAP

A NEMZETI ÖSSZETARTOZÁS NAPJA
ÉVZÁRÓ
TÁBORNYYITÓ, TÁBORZÁRÓ

**TOVÁBBI
LEHETŐSÉGEK:**

AZ ISKOLA NÉVADÓJÁNAK ÜNNEPE
CSALÁDI NAP
DIÁKIGAZGATÓ VÁLASZTÁS
DIÁKNAP
FORDÍTOTT NAP
KI MIT TUD
MŰVÉSZETI BEMUTATÓ
SPORTÜNNEP
TUDÁSPRÓBA

B

AZ ÜNNEPRE VALÓ FELKÉSZÜLÉS SORÁN ALKALMAZHATÓ DRÁMAPEDAGÓGIAI TECHNIKÁK

Jonathan Neelands a tanítási dráma eszköztárában felsorol olyan drámászínházi technikákat, munkaformákat, melyeket a téma felvezetése, kibontása, mélyítése és feldolgozása érdekében lehet alkalmazni a drámaórán. Ezeket a technikákat *konvencióknak* nevezi, s többségük nemcsak a drámatanári munkában, de akár az ünnepek előkészítésében, a műsorok összeállításában, lebonyolításában vagy a visszajelzések kérésében is hasznosítható. Az alábbi gyűjtemény nem tartalmazza valamennyi neelandsi konvenciót, elsősorban azokat válogattuk ki, melyeket nemcsak drámatanárok tudnak alkalmazni.

Négyféle típusról beszélhetünk, de az egyes technikákban több típus is megjelenhet, vagyis többféle célból is lehet őket használni. A szituáció felvezetéséhez használható technikák a KONTEXTUSÉPÍTŐ, a téma kibontására, az ismeretek átadására szolgáló elemek a NARRATÍV, a témához közelebb kerülés, az érzelmi bevonódás, mélyítés eszközei a MÉLYÍTŐ, a visszajelző, értékelő formák pedig a REFLEKTÍV nevet kapták.

KONVENCIÓ NEVE	KONVENCIÓ TÍPUSA	PÉLDA A KONVENCIÓ ALKALMAZÁSÁRA – MÁRCIUS 15. KONTEXTUSÁBAN
ÁLLÓKÉP	<i>kontextusépítő, narratív, mélyítő, reflektív</i>	<p>a) Készítsetek állóképeket 1848. március 15. napi történéseiből. A kiscsoportban készített képeket egészítsétek ki egész csoportos állóképekké. Mindenki találja meg a helyét a képekben, legyen kifejező a testtartása, legyen középpontja a képnek.</p> <p>b) A képeknek címet is lehet adni, mely ahogy az újságban a képaláírás, többletjelentést hordozhat.</p>
KISCSOPORTOS IMPROVIZÁCIÓ / PÁROS JELENET	<i>kontextusépítő, narratív, reflektív</i>	<p>a) Hétköznapi beszélgetés két ember között a Pilvaxban – egy olyan mondattal, melyet a tanár ad a szereplőknek, ezt kell beépíteniük a beszélgetésbe.</p> <p>b) Táncsics beszélget egy barátjával és elmeséli, hogyan szabadult ki a börtönből.</p> <p>c) Petőfi és felesége, Júlia beszélgetése a nagy nap előtt.</p> <p>d) Lehet ez egy véletlenül kihallgatott beszélgetés is, mondjuk két titkosrendőr között...</p>
GYŰLÉS, ÉRTEKEZLET	<i>narratív, reflektív</i>	<p>a) Gyűlés a Pilvaxban</p> <p>b) Közbiztonsági értekezéslet a városházán a zúgolódó pesti fiatalság elhallgattatása végett.</p>
INTERJÚ EGY SZEREPLŐVEL	<i>narratív, kontextusépítő</i>	<p>a) Korabeli interjú az események egyik főszereplőjével</p> <p>b) Egy vidéki ember megszólaltatása, aki az események tanúja volt</p>

KONVENCIÓ NEVE	KONVENCIÓ TÍPUSA	PÉLDA A KONVENCIÓ ALKALMAZÁSÁRA – MÁRCIUS 15. KONTEXTUSÁBAN
„SZORÍTÓ KÖRÜLMÉNY”	<i>narratív</i>	<p>Ez egy olyan eszköz, mely egy adott szituációt gyorsabbá tud tenni.</p> <p>a) A Pilvaxba érkeznek az információk a bécsi forradalomról</p> <p>b) A városházán gyűlnek a hírek a pesti történésekről.</p> <p>Valamit gyorsan tennünk kell, nem szabad várni...</p>
FÓRUM SZÍNHÁZ	<i>mélyítő, reflektív</i>	<p>Egy adott történelmi helyzetben két ember vitája/beszélgetése, melybe a többiek is bezállhatnak – lecserélve a szereplőket, vagy a szereplőknek súgva érveket. Lehet igazi szereplő, de lehet két eszme összeütközése is:</p> <p>a) Ágyban, párnák közt vagy csatában halni jobb?</p> <p>b) Forradalmi tempó vagy fontolva haladás?</p> <p>c) Le kell tenni a fegyvert a túlerő előtt, vagy küzdeni a végsőkig?</p>
MÍMES JÁTÉK	<i>mélyítő</i>	<p>a) Készítsetek némajátékot Petőfi Sándor életének legfontosabb állomásairól.</p> <p>b) Némajátékban játsszátok el a <i>Bánk bán</i> legfontosabb jeleneteit.</p>
SZERTARTÁS, ÜNNEP	<i>kontextusépítő, mélyítő</i>	<p>a) 1858-ban hogyan emlékeztek meg a leverett forradalomról?</p> <p>b) Hogyan ünnepeltek 1988-ban a Batthyány-örökmécsesnél?</p> <p>c) Hogyan ünnepelnek majd 100 év múlva?</p>

KONVENCIÓ NEVE	KONVENCIÓ TÍPUSA	PÉLDA A KONVENCIÓ ALKALMAZÁSÁRA – MÁRCIUS 15. KONTEXTUSÁBAN
ÚJRAJÁTSZÁS	<i>mélyítő, reflektív</i>	<p>a) Minden ünnep egyfajta ismétlése a régmúlt eseményeinek, így természetes kerete lehet a megemlékezésnek.</p> <p>b) Az események újrajátszása új értelmezésekre is vezethet minket. Gondoljuk át, nekünk mit jelent az ünnep, illetve apáinknak, nagyapáinknak mit jelentett.</p>
A LEGFONTOSABB PILLANAT	<i>reflektív</i>	<p>a) Az ünnepi műsor legfontosabb (kulcs-) pillanatának kiválasztása – előre, vagy éppen visszanézve.</p> <p>b) Melyek voltak a mai foglalkozás legfontosabb pillanatai?</p> <p>c) Melyik pillanat volt számodra a próba-folyamatból a legemlékezetesebb?</p>
GONDOLAT-KÖVETÉS / BELSŐ HANGOK	<i>narratív, mélyítő, reflektív</i>	<p>a) Petőfi barátaival elindult a nyomda felé. Mit gondol magában?</p> <p>b) Nézzük meg, hogy ki mire gondolhat a <i>12 pontot</i> vagy a <i>Nemzeti dalt</i> olvasva? A tömegben nem a bekiabálásokat, hanem a belső hangokat halljuk, vagy esetleg mindkettőt.</p> <p>c) Az aradi vértanúk utolsó gondolatai.</p>
MASZKOS JÁTÉK	<i>mélyítő, reflektív</i>	<p>a) A hatalom és a forradalmi ifjúság szembe-találkozása, ahol a hatalmat maszkos szereplők jelenítik meg.</p> <p>b) A maszkok segítenek egy-egy történelmi szituáció jobb megértésében – képviselhetnek egy-egy személyt vagy akár eszmerendszert is.</p>

KONVENCIÓ NEVE	KONVENCIÓ TÍPUSA	PÉLDA A KONVENCIÓ ALKALMAZÁSÁRA – MÁRCIUS 15. KONTEXTUSÁBAN
AZ ÉLET EGY NAPJA	<i>narratív, mélyítő,</i>	<p>Hogyan éltek, milyen hétköznapjaik voltak a korabeli embereknek?</p> <p>a) Hogyan élt egy jobbágy 1848-ban?</p> <p>b) Milyen hétköznapjai voltak egy pesti polgárnak?</p> <p>c) Hogyan élhette hétköznapjait Kossuth?</p>
SZEREP A FALON	<i>kontextusépítő, reflektív</i>	<p>a) Egy fontos történelmi szereplő tulajdonságainak összegyűjtése egy nagy papírra.</p> <p>b) Egy valós vagy kitalált mellékszereplő tulajdonságainak összegyűjtése egy nagy papírra.</p>
JELMEZ- ÉS KELLÉK-HASZNÁLAT	<i>kontextusépítő</i>	<p>a) A jelmezek és kellékek segítenek a színházi körülmények kialakításában.</p> <p>b) Egy korabeli jelmez vagy jelzésértékű tárgy segíti a korabeli szituációba való behelyezkedést.</p>
TÉRMEGHATÁROZÁS	<i>kontextusépítő</i>	<p>a) A termünket / a színpadot berendezhetjük egy történelmi színtérre – lehet az a Pilvax, lehet egy börtön, lehet az országgyűlés.</p> <p>b) Tekinthejtük az iskolát is ilyen területnek, és az egyes épületrészek lehetnek az ünnep külön helyszínei.</p>
NAPLÓK, LEVELEK, ÚJSÁGOK, ÜZENETEK	<i>kontextusépítő, narratív, mélyítő, reflektív</i>	<p>a) A dokumentumok segítenek a felfedező munkában. Sokkal közelebb kerülnek a műsorhoz a fiatalok, ha maguk is részt vehetnek a kutatómunkában.</p> <p>b) Ilyen dokumentumokat maguk is írhatnak, ilyenkor lesz a mélyítő és a reflektív funkció az erősebb.</p>

KONVENCIÓ NEVE	KONVENCIÓ TÍPUSA	PÉLDA A KONVENCIÓ ALKALMAZÁSÁRA – MÁRCIUS 15. KONTEXTUSÁBAN
BEFEJEZETLEN ANYAGOK	<i>kontextusépítő, narratív, reflektív</i>	Ha a dokumentumok csak hiányosan kerülnek be a foglalkozásba, akkor a feladat lehet ezek kiegészítése, az utánajárás, a hiányzó részek megkeresése vagy kitalálása.
VIZUÁLIS KONVENCIÓK (közös rajzolás és térképek, ábrák készítése)	<i>kontextusépítő, narratív, mélyítő, reflektív</i>	Egy zászló, térkép, ábra, rajz közös elkészítése a színpad dekorálásában is hasznossá válhat. Ugyanakkor a közösségi alkotással a csoportot is erősíti.
A SZAKÉRTŐ KÖNTÖSÉBEN	<i>narratív, reflektív</i>	A szakértő köntösében azt jelenti, hogy szakértői feladatot adunk a csoportnak. Ez a módszer elsősorban a nagyobbaknál (felsősök, középiskolások) lehet hasznunkra. <ul style="list-style-type: none"> a) Legyenek ők az 1848-cal foglalkozó tudós társaság. b) Legyenek oknyomozó újságírók, akik tudósítanak a korabeli eseményekről c) Legyenek olyan iskolások, akik a saját korosztályuknak (vagy a kisebbeknek) igyekeznek elmagyarázni, megértetni 1848–49 lényegét.
ANALÓGIA	<i>narratív, mélyítő, reflektív</i>	Ez az eszköz arra jó, hogy a szituáció jobb megértése érdekében egy hozzánk közelebb álló, érthetőbb, analóg helyzetet vázolunk fel. Mondjuk Petőfiék szabadságvágyát a diákok szabadságvágyával párhuzamba állítani.
STÍLUSVÁLTÁS	<i>mélyítő</i>	Egy-egy történetrészlet feldolgozása különböző színházi stílusokban: híradó bejátszás, népszínmű, mese, vásári képmutogatás stb.

C

ESETTANULMÁNY 1.

MÁRCIUS 15-EI FÁKLYÁS FELVONULÁS A TÁNCICS MIHÁLY GIMNÁZIUMBAN

(LOVRITY ANDREA)

Tekintve, hogy egykori gimnáziumunk, az azóta a Budai Középfiskolába olvadt Táncsics Mihály Gimnázium a 48-as forradalom egyik hősről kapta a nevét, a diáknapot hagyományosan március 14-én tartottuk. Ennek a napnak az eseményeit zárta le az 1971-től évente megtartott fáklyás felvonulás, mely a Kiss János altábornagy utcától a Várban található Táncsics Mihály utcáig tartott.

Az esemény alapos szervezést igényelt, hiszen körülbelül 400 tanár és diák útvonalát kellett biztosítani. Ehhez a rendőrséggel is kellett egyeztetni, a felvonulók előtt és mögött is rendőrautó haladt, valamint az autós közlekedést is le kellett állítani a megmozdulás idejére a forgalmas Attila úton, amíg a diákok keresztezték azt. A másik előkészíteni való a hangosítás volt, a Táncsics Mihály utcában, a „Táncsics-börtönnél” ugyanis mindig elhangzott egy beszéd és egy vers, ez volt az ünnepi műsor. Ehhez az amerikai nagykövetségtől kellett áramot és hangszórót kérni. Az idők során az ünnepség részévé vált az emlékhelyen egy koszorúzás is. Ehhez évről-évre koszorút kellett készíttetni.

Az esemény mindig este hatkor kezdődött. A diákok és a tanárok háromnegyed hattól gyülekeztek, gyertyát vagy fáklyát hoztak magukkal, illetve osztottak is nekik, ha kevés volt. Az ünnepet a kabátra tűzött kokárda is jelezte. Az útvonal még a sok diákkal is bejárható volt fél-háromnegyed óra alatt: a Kiss János altábornagy utca 15-ből indulva a Győri úton, Mikó utcán keresztül fölértünk a szélesebb Gránit lépcsőn a Várba, a Szentháromság térről a Táncsics utcába érkeztünk.

Az igazgató rövid beszédet mondott, valóban 2-3 perceset, majd következett egy vers, általában Petőfitől. Ezután elhelyeztük a koszorút, és a Várból kifelé menet, a Bécsi kapu előtt még megálltunk a Táncsics-szobornál. Ott le lehetett tenni egy szál virágot, elköszönni az osztályfőnöktől, és elindulni haza.

Általában osztályonként vonultunk, de a rend nem volt szigorú, hiszen maga a megemlékezés is oldott hangulatban zajlott, talán leginkább megidézte a „márciusi ifjak” lelkesedését, annak a márciusi napnak a hangulatát. Az ünnepség így élményszerű volt, a diákok szívesen vettek részt rajta, hiszen nem csak kívülálló nézőként voltak jelen, hanem aktív részesei voltak az eseménynek.

D

ESETTANULMÁNY 2.

MÁRCIUS 15-EI SÉTA SZORGALMATOSON

(DANCS KATALIN)

A hagyományok ápolása, tisztelete mindannyiunk közös feladata. Ezzel a nem hagyományos keretek között megvalósított ünnepvel az volt a célunk, hogy a Szorgalmatosi Deák Ferenc Általános Iskolában tanuló gyermekek – az első osztálytól kezdve a nyolcadikig – ne csupán tétlen hallgatói, jobb esetben befogadói legyenek az ünnepi műsornak, hanem átélői, cselekvői és megvalósítói.

A főszereplők a 8. osztályosok voltak, a többiek a tömeget alkották, akik aktívan részt vettek a jelenetekben. A szövegkönyvet a szereplők, résztvevők korábban megismerték, és több összpróba előzte meg az ünnepi műsort. A településen előre előkészített, jelképesen berendezett helyszíneken vonultak végig a résztvevők. Az eseménybe bevontuk a község lakóit, civil szervezeteit is (tanárok, szülők, óvónők, könyvtárosok, polgárőrök, polgármester), az ő közreműködésük, együttes tevékenységük tette élvezetessé, meghitté és feledhetetlenné ezt a napot.

ELŐHANG

Az iskola minden dolgozója, tanulója hallgatja, és ennek hatására indul meg a mozgolódás.

Batsányi János: A franciaországi változásokra

A PILVAX ELŐTT

XY Figyeljete, polgártársak, ma egész Európa mozog! Egy gondolat rezgi át, hogy a létező állapot tovább nem maradhat! Úgy gondolom, nincs többé idő hosszas tanácskozásra. Az eszmék megértek, az élet szüksége követeli azokat. Sok időn át aludtunk és sínylődünk a nyomor posványában.

SOKAN Úgy van, igaz! Nem érünk rá várakozni! Szaporán, ma jókor van, holnap késő lesz talán!

PILVAX

Az iskola aulájában

JÓKAI Testvéreim! (*bejön a tömeg*) E pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket! Egész Európa tengere forr és a népek újjászületésének meg kell történni.

VASVÁRI Jaj a nemzetnek, mely még most is közönnyel tekint a nagyszerű világeseményekre!

JÓKAI Követeljük jogainkat, melyeket eddig tőlünk elvontak!

IFJAK Így igaz, honfitársam, nekünk is jogunk van, hisz tudjuk, mit kíván a magyar nemzet! Lássuk a jogainkat!

TÖMEG Helyes! Akarjuk!

(*Összetódul a tömeg, mintha írnának egy papírra.*)

VASVÁRI Most menjünk az egyetemhez, oda, ahol az ifjú tűz van!

PETŐFI Éljen a szabadság! Előre!

EGYETEM

A községi óvoda épülete az egyetem kijelölt épülete, ezt egy felirat jelzi. Forradalmi dalok éneklése közben idevonul a több mint 200 főnyi tanuló és helybéli lakó sereglete. A dalok sorrendje (5-6 dal) adott, ezek ismétlődnek. Az óvónénik, óvodások az egyetemisták, akik fogadják a márciusi ifjakat.

PETŐFI Értetek jöttünk ifjú barátaink! Jöjjetek velünk kivívni a szabadságot!

PROFESSZOR Urak! A törvény nevében...

EGYETEMISTA Nem törvény ez, hanem zsarnokság! Barátaim! Itt a szabadság órája! Nem kell ilyen törvény!

VASVÁRI Esküszöm, a szabadság istenére, hogy addig nem fogunk nyugodni, míg a zsarnokság fenéjét ki nem irtottuk! A követelés mezejére lépett az ifjúság, mi már össze is írtuk a követéseinket. Éljen a reform!

EGYETEMISTA Menjünk a cenzorhoz, és vele írassuk alá, hogy mit kíván a magyar nemzet!

PETŐFI Cenzorhoz nem megyünk! Nem ismerünk többé semmiféle cenzort! Induljunk hát el egyenesen a nyomdába! Életünk a hazáé!!! Rabok legyünk vagy szabadok? Ez a kérdés, válaszokat!

IFJAK A magyarok istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

LANDERER ÉS HECKENAST NYOMDÁJA

Ezt követően a könyvtárhoz menetelt a tömeg, ahol a helyi könyvtáros a nyomdász szerepében enged a nyomásnak, beengedi a követséget, és kihozzák a már előre elkészített 12 pontot.

LANDERER Hová tódul a nép? Mit akar e nemzet?

JÓKAI Kívánja-e kényszerítés nélkül a 12 pontot és Petőfi versét kinyomtatni? (*elveszi tőle a papírt*)

LANDERER (*fejéhez kap*) Ez érthetetlen, nincs rajta engedélyezés!

(*odahajol Jókaihoz, súg neki valamit*)

VIDÁCS Ezt a gépet a nép nevében lefoglalom! E pillanattól fogva a korlátok, melyeket a nép és a sajtó közé emeltek, többé nem léteznek.

LANDERER Tudják-e Uraim, milyen nagy felelősséget vállaltak Önök magukra? A szilárd akaratnak hódolni fogok! Hol a tömeg akar, ott engedni kell!

IRINYI Ma megszületett a magyar szabadság, ma leesett a sajtóról a bilincs. Az igazság és a testvériség adjon bátorságot dacolni

VASVÁRI

minden veszéllyel, mely a hazánkat, szabadságunkat fenyegetné! *(szembefordul a néppel)* Szabad a sajtó!

(Zuhog az eső és ez jó jel.) Párizsban, Bécsben (is) esett, mikor a nép a jogait követelte. Legyen borulva a mi egünk is, és csak akkor tisztuljon ki a láthatár, mikor nemzeti jogainkat kivívtuk! Előre! A városházára!

PESTI VÁROSHÁZA

A tömeg (az előző helyszínekről is folyamatosan csatlakoznak) a Polgármesteri Hivatal elé vonul. „Foglyul ejtik” a hivatali embereket (a polgármester be van avatva), majd felolvassák a 12 pontot.

PETŐFI

Megérkeztünk, honfitársaim! Itt az idő, hogy nyomatékot szerezzünk követeléseinknek!

VASVÁRI

Az eszme magában semmi, ha nem jár kézen fogva a tettel!

JÓKAI

Követeljük tehát jogainkat, melyeket tőlünk eddig elvontak!

VASVÁRI

Mit zengve hoz a márciusi szél, vele dobban szívünkben a vér!

IFJAK

Halljuk, halljuk! Mit kíván a magyar nemzet?

(Elhangzik a 12 pont. Az ablakból kinéz a polgármester, majd ki is lép.)

IRINYI

Itt az alkalom kivívni a magyar szabadságot!

TÖMEG

Igen! Úgy van! Ki kell vívni!

PETŐFI

Az Úristen kegyelmezzon tinektek, ha a nép követelésének ellenvettek! *(papírt a magasba emelve, lobogtatva)*

(Bemennek a városházára, majd Petőfi kijön, és felemeli az aláírt papírt:)

PETŐFI

Szent szabadság, újabb megváltója

A másodszer súlyedt embereknek,

Drága élted miljom s miljom ója,

Ne félj, téged nem feszítenek meg! (Petőfi Sándor: 1848)

(Tömeg az ablakra néz, és a polgármester kiinteget.)

NEMZETI MÚZEUM

Kicsivel odébb vonulunk – a Nemzeti Múzeum lépcsőjét a községi park emelvénye jelképezi. Az egyik beavatott osztály esernyőkkel áll a lépcsősor előtt, hitelesen emlékeztetve arra az esős napra, és így hallgatják Petőfi szavalatát. Majd egy néptáncbetét jön táncosok előadásában.

IRINYI

Polgártársak! Február 23-án Párizsban százezer ember kelt fel a gyűlölt király, Lajos Fülöp százezer katonája ellen. Február 26-án kikiáltották a köztársaságot. Párizs győzedelmes forradalma hírül adta, vége az önkényuralom korszakának!

VASVÁRI

Kossuth a pozsonyi országgyűlésen azt kiáltotta: „Vessen az önkényuralom!” Most kell megragadni az alkalmat, most leverhetjük a béklyót, amelyet Bécs rakott a nemzet testére. Tudtátok-e testvéreim, hogy tegnapelőtt Bécsben is kitört a forradalom? És most lásd, megszólalt nálunk is a nép szava. Le az esernyőkkel Uraim, mert aki a kalapját félti, az félti az életét is. Aki a ruháját félti, az félti a bőrét is! A mennydörgés azt mondja, le térdeidre, ember, az Isten beszél! A nép szava megdördült és mondá: föl térdeidről, rabszolga, a nép beszél! Legyen béke, szabadság és egyetértés!

IFJAK

Egyenlőség, szabadság, testvériség!

(lecsukódnak az ernyők, és jön Petőfi a Nemzeti dallal)

JÓKAI

Tartsátok tiszteletben e napot, melyen a nép szava először megszólalt! Március 15-e van. Ezt írjátok föl szívetekbe, és soha el ne felejtsetek! *(közben kokárdákat osztogatnak)*

VASVÁRI

Menjünk Budára! Nyitassuk meg Stancsics börtönét!

IFJAK ÉS

Budára! Budára!

A TÖMEG**BUDAI VÁR, TÁNCICS BÖRTÖNE**

Elsétálnak zászlót lengetve, énekelve a Polgárórség épülete elé, ahol a polgárőrök a börtönőrök a tanulók mellett. A költőt és feleségét is helyi lakosok testesítik meg.

TÁNCICS**FELESÉGE****PETŐFI**

Büszke vagyok a férjemre, aki a nép embere! Éljen a sajtószabadság! Éljen a szabadság, egyenlőség!

Felszólítottuk a helytartótanácsot, hogy azonnal mondja ki a sajtó szabadságát és a cenzúra eltörlését! Ellenvetés nélkül megtették. Kérjük, Stancsics Mihály államfogyot azonnal bocsájtassák szabadon!

IRINYI Nyitassanak hát ki a börtön ajtajai!
VASVÁRI Kérjük továbbá, hogy a katonaság semmi szín alatt be ne avatkozzon az ügy lefolyásába!
IFJAK ÉS A TÖMEG Engedjék szabadon! Engedjék szabadon!
BÖRTÖNŐR 1 Mutassák meg a helytartótanács engedélyét Stancsics szabadon bocsátásáról!
BÖRTÖNŐR 2 Lássuk azt az engedélyt, Uraim!
BÖRTÖN-PARANCSNOK Az engedély rendben van, a helytartótanács aláírása és pecsétje hiteles, nyitassék meg Stancsics börtönének ajtaja! *(megnyitják a kapukat, Táncsics kilép)*
TÁNCICS Nem érdemlem én ezt, szegény parasztember, hisz nekem igen csekély érdemem van. Míg a börtönben ültem, három gyermekem temették el. Nevem Stancsicsról Táncsicsra változtatom e nap nemes emlékére, és mivel egyik gyermekem mindig így ejtette ki.
IFJAK ÉS A TÖMEG Éljen! Éljen!
VASVÁRI A kiszabadultnak szüksége van nyugalomra. Kísérjétek őt családi körbe.
(kísérik a hintóra, a tömeg körbeveszi, majd arra indulnak vissza, hogy:
PETŐFI Ébren légy magyar! Őrt ki fog állni, ha nem te a hazáért!

PESTI MAGYAR SZÍNHÁZ

Forradalmi dalokat énekelve vonulunk vissza a kiindulási helyre, az iskola aulájába, amely most egy nagy függönnyel jelképesen a Pesti Nemzeti Színháznak van berendezve. A Bánk bán című előadásból (projektoros vetítés) hallatszik ki Tiborc panasza. A tömeg beözönlik.

XY Éljen a szabadság! Éljen a szabadság! Híreket hoztunk Budáról!
IRINYI *(belép)* Ma bemutattuk a 12 pontot, melyek kívánságainkat tartalmazzák. Semmi kifogást nem tettek. A polgárság nevében a polgármester aláírta, és az alatt álló sokaságnak az ablakból bemutatták. Óriási volt a lelkesedés!

VASVÁRI Dicsőség e büszke népnek, mely jogait egy csepp vér elfolyása nélkül ki tudta vívni.
JÓKAI Szavaimnak hitelt adhattok! 1848. március 15-e nemcsak a magyar, hanem minden népek történetében fénypontként fog sugározni! A mi győzelmünk nem volt az erőszak győzelme, hanem a jognak fényes diadala.
PETŐFI Ó, szabadságunk! Légy hosszú életű e földön! Éljen addig, míg csak él egy magyar! Legyen mindig férfierőd a vészesen diadal-maskodni!
(Laborfalvi Róza feltűzi a kokárdát Jókai felöltőjére, majd felcsendül a Hazám, hazám...)
IFJAK ÉS A TÖMEG Éljen a magyar szabadság!

UTÓHANG

Petőfi Sándor: Európa csendes, újra csendes...

E

ESETTANULMÁNY 3.

15-DIK MÁRCIUS, 1848

(KÖRÖMI GÁBOR)

Az alábbi minta a Nagy Imre Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola 2014-es iskolai ünnepségének forgatókönyvét használta fel. A program időpontja: 2014.03.14. péntek (előtte rövidített órák) 11.10-től 13.00-ig.

A játszótér bármilyen más, a korszakhoz, a történetekhez és a tanári karhoz köthető feladatokkal kibővíthető.

BEUGRÓ FELADAT

1-3. osztályig: zászlókészítés – mindenki hozzon egy nemzetiszínű, vagy 48-as zászlót, melyekből osztályonként hármat leteszünk a megemlékezés végén.

4-8. osztályig: felkészülnek **Petőfi Sándor: 15-DIK MÁRCIUS, 1848 c. költeményének 2-2 versszakából.** Ezt kell **elmondaniuk** a megemlékezés végén. Mondja az egész osztály.

PROGRAM

- 11.10-től 11.20-ig – Gyülekező az aulában (Himnusz – hangosítás)
- 11.20-11.30 – Játékismertetés, szabályok, helyszínek
- 11.30-12.50 – Játék (közben az 1-3. osztályosok beiktathatnak egy ebéd-szünetet és utána kapcsolódnak vissza a játékba)
- 12.50-13.00 – Zárás, közös versmondás és dalolás

Osztályonként – összesen 18 csoport – minden osztály külön csapat, a 8. osztályosok egy csoportban, mert a többség az állomásokon várja az osztályokat (+egy felnőtt tanár). A menetlevelet egy nappal előtte megkapják, kidíszítik.

A csapatok tetszőleges sorrendben keresik fel a március 15-ét felidéző helyszíneket. Az iskolarádiónál bemondjuk, hogy melyik helyszín üres éppen.

Minden alsós csapatnak legalább 5 helyszínt fel kell keresnie, a többieknek legalább 8-at.

A kisebbeknek könnyebb feladatokkal, a nagyobbaknak nehezebbekkel készülünk minden állomáson. Ahol az olvasástudomány szükséges, ott azt külön jelezzük.

A csapatok menetlevelet kapnak, ebbe kell gyűjteni a feladatok megoldásáért kapott matricákat (T).

Minden állomáson 0-tól 3 matricáig kaphatnak, nemcsak a feladat jó megoldása számít, hanem az együttműködés, egymás segítése is.

Vége: 12.50-kor véget ér az utolsó játék is. Gyülekezünk az udvaron, ahol elmondjuk a versszakokat egymás után, meghallgatjuk a *Nemzeti dalt*, énekelünk, és befejezzük az ünnepséget.

HELYSZÍNEK

Kisterem, Galéria, Rajzterem, Tanári előtti folyosó, Tükrös terem, Felső folyosó, Művészeti iskola (Stúdió), Könyvtár, Színházterem, Égigérő aula, Hátsó aula, Nagyaula, C-s folyosó, Iskolarádió.

1. PILVAX KÁVÉHÁZ

Tevékenység: 3 csoportban 1-1 állókép készítése megadott címre (A kávéház berendezése székekkel, asztalokkal.) Kihúzott címre készített állókép. Mindenkinek szerepelnie kell. (1. álmos kávéházi reggel, 2. megérkeznek a márciusi ifjak, 3. Petőfi felolvassa a versét, 4. forradalmi hangulat)

Értékelés: Aki részt vett, az egy T, aki szuperül együttdolgozott, az kap hat max. 3 T-t

Eszközök: Székek, asztalok, cédulák, fényképezőgép

2. EGYETEMEK

Tevékenység: Információátadás Sorverseny. Négy sorba áll az osztály, a sorok elején az első játékos kap egy információhalmazt márc. 15-éről, amit a következőnek elmond, az továbbadja, majd tovább, tovább, s a végén a sorvégi ember lejegyzeteli. Ki mennyi információt tud meg a társaitól?

Értékelés: Ha van olyan csoport, aki mindegyik információt tudta, akkor 3 T, ha igyekeztek, akkor 2 T, ha csak részt vettek, de nem voltak különösebben aktívak: 1 T – kicsiknél szavakat kapnak, ebből kell minél többet végigsúgni.

Eszközök: Információs lapocskák, jegyzetpapír, íróeszköz, szigetelőszalag

3. LANDERER ÉS HECKENAST NYOMDÁJA

Tevékenység: Nyomdászinasok! Kiborultak a szavak a formából. Összekeveredtek a szavak, ki kellene rakni belőle a 12 pontot. (Félcsoportban esetleg lehetne 12 pont és *Nemzeti dal* összerakása, így már csak 12-en lennének egy asztal körül, vagy 4 asztal, 4 csoport, ugyanaz a feladat, ki kell rakni. Tudják egymás munkáját segíteni, és így mindenki hozzáfér. Kisebkeknek a *Nemzeti dal* szavait kell végigrakni...)

Értékelés: Ha valamelyik csoportnak sikerül: 2 T, ha mindegyik csoportnak sikerül: 3 T.

Eszközök: 12 pont szavakba vágva, *Nemzeti dal* első két versszaka soronként vágva, 4 db asztal

4. NEMZETI MÚZEUM

Tevékenység: Mit kíván a magyar gyermek? Állítsunk össze fontossági sorrendet, hogy melyek azok az értékek, amelyeket a legfontosabbnak tartunk, és melyek azok, melyeket kevésbé fontosnak. Értékek: szabadság, egyenlőség, önállóság, szeretet, biztonság, figyelem, fegyelem, pontosság, jószívűség, kedvesség. Ebből egyet, a legfontosabbat mondjátok be a rádióba! Vagy írjátok meg a saját 12 pontotokat!

Értékelés: Az osztály minél jobban dolgozott együtt, annál több matricát érdemel.

Eszközök: Nagypapírok, tábla, íróeszköz (filctoll)

5. PESTI VÁROSHÁZA, HELYTARTÓTANÁCS BUDÁN

Tevékenység: Találj utat a korabeli Pest-Budán! Vakvezetős játékkal találj el a megadott helyszínre – a többiek vezethetnek szavakkal. A karikákban lévő feliratot kell megtalálni.

Értékelés: 4 próbálkozás. Ha mind a négy gyerek célba talál: 3 T, ha csak 2: 2 T, ha egyik sem, akkor 1 T.

Eszközök: Szembekötő kendő, karikák, felirat

6. VÁSÁR 1.

Tevékenység: Ismerjete fel vakon minél több terményt a piacról! Figyelem, nemcsak korabeli termények lehetnek, hanem modernnek is!!! Kicsik: zöldség-gyümölcs, nagyok: magok is. Az első benyúl a zsákba, kikapiz valamit, felismeri, kihúzza – jön a következő, ő is benyúl, tapiz, felismeri, kihúzza, és így sorra kihúzzák az összes terményt. A magok zoknikban, belenyúl, tapintás alapján kitalálja.

Értékelés: Ha mind a 10-et eltalálták, akkor 3 T, ha a felénél többet, akkor 2 T, ha a felénél kevesebbet, akkor 1 T.

Eszközök: Asztal, zsák, tapintható zöldségek és termények, magok + zoknik (legalább 12-féle)

7. TÁNCICS MIHÁLY BÖRTÖNE

Tevékenység: Lopjuk el együtt a börtön kulcsát! – kulcslopós együttműködési játék, ahol egy kulcsot kell az osztálynak megszerezni, de ha az ő visszafordul, mozdulatlanul meg kell állni. Ha észreveszi valakinél a kulcsot, akkor visszaveszi, és a játék újraindul (nem kell visszamenni, csak azoknak, akik mozognak).

Értékelés: Ha 3-szor végig tudjuk játszani jól a játékot, és sikerül elvinniük a kulcsot, akkor 3 T. Ha ennél kevesebbszer, akkor 2 T. Ha egyszer sem, de próbálkoztak, akkor 1 T.

Eszközök: Egy kulcs

8. NEMZETI SZÍNHÁZ, DÍSZELŐADÁS: KATONA JÓZSEF BÁNK BÁNJA

Tevékenység: Memóriajáték – egy levetített filmrészletből kell minél több dologra emlékezni. (Az operafilmnek kellene megszerezni, és abból kiválasztani egy részletet.)

Értékelés: Utána kérdéssorra kell válaszolni (hány szereplő volt, mit mondott, merre fordult, hány gombja volt). A kérdéssor 10 kérdésének jó megválaszolása 3 T, felének megválaszolása 2 T, ennél kevesebb jó válasz esetén 1 T.

Eszközök: Projektor, film, kérdéssor

9. POZSONY: ORSZÁGGYŰLÉS

Tevékenység: Ne engedd leülni az új képviselőt! Mindig el kell foglalni a helyét. Az akadémiai székfoglaló játék '48-as változata.

Értékelés: Ha kiválóan játszottak, 3 T, ha ment a játék, akkor 2 T, ha épp csak megtanulták, akkor 1 T.

Eszközök: Székek

10. BÉCS: ORSZÁGGYŰLÉSI KÜLDÖTTSEG

Tevékenység: Tánctanulás – a bécsi bálon. Tanuljuk meg a keringő alaplépéseit, álljunk párba, és próbáljunk meg legalább egy kört tenni.

Értékelés: Ha kiválóan működött együtt az osztály, akkor 3 T, ha a többségnek ment a tánc, 2 T, ha legalább megpróbálták, akkor 1 T.

Eszközök: Magnó, keringőzene

11. VÁSÁR 2.

Tevékenység: Célba dobás a vásári forgatagban.

Értékelés: Ha mindet leverik, akkor 3 T, ha ügyel-bajjal találják el, akkor csak 1 T. Differenciálás a tanár feladata, kisebbek közelebb állhatnak. Lehetőleg mindenki dobjon (akár több kockáról, párhuzamosan).

Eszközök: Konzervdobozok (papírhengerek), kislabdák, kockák, esetleg a bohócos paravánok kerítésnek

12. KÉPTÁR

Tevékenység: Képpösszerakó – korabeli festményeket, rajzokat, plakátokat kell összerakni (puzzle) kiscsoportokban.

Értékelés: Ha mindet sikerült megadott időre, akkor 3 T, ha alig, akkor a T is csak alig jár.

Eszközök: Képek összevágva (előtte laminálni), kisasztalok (5 db)

13. AKADÉMIA

Tevékenység: Reformkori szavak, nyelvújítások magyarázatokkal – a feladat, hogy keressd meg a szavak jelentését. Mértékegységek + régi magyar szavak jelentése.

Értékelés: Ha mindet sikerült, akkor 3 T.

Eszközök: Három asztal, szavak, jelentések – laminálva

14. PESTI HÍRLAP

Tevékenység: Riport a forradalmárokkal. Ez a Nemzeti Múzeum feladat folytatása, közben a játék koordinálása, tehát tartalék helyszín.

Értékelés: Együttműködés alapján.

Eszközök: Rádiómikrofon

F

ESETTANULMÁNY 4.

A BÁNK BÁN PRÓBÁJA A NEMZETI SZÍNHÁZBAN MÁRCIUS 15-ÉN

(SOMFAI BARBARA)

2018-ban az én osztályom feladata volt elkészíteni a március 15-ei ünnepi műsort. A Nemes Nagy Ágnes Művészeti Szakgimnázium 10. évfolyamos gyakorlatos színész tagozatosaiként már második éve vettek részt drámás képzésben. A szövegkönyv megírását egy hosszú, több hónapon át tartó folyamat előzte meg, melynek során a gyerekekkel együtt kísérleteztünk és gyűjtöttünk anyagot.

A munkát drámatanár kollégámmal, Eck Attilával osztottuk meg. Az ő javaslatára egyetlen helyszínre fókuszáltunk: a Nemzeti Színházra. Ez a hely a forradalom egyik fontos állomása volt, és elég sok dokumentum őrzi a hozzá kapcsolódó események emlékét. Ezeket alapul véve készült a szövegkönyv és a műsor. Nekünk speciálisan azért is volt érdekes az ezzel való munka, mert egy drámás osztály próbálhatta ki az ünnepi műsor keretein belül, milyen lehetett egy 170 évvel korábbi forradalmi hevülettel átítatott nap, amikor az események hatására egy délután alatt kellett a Nemzeti Színház alkotóinak bepróbálniuk a *Bánk bánt*.

A műsor kerete tehát valós eseményeken alapult, a színészek neve, a rendező, a színházigazgató, zeneszerző személye valós, de a párbeszéd és az események egy része a mi képzeletünk szüleménye volt. A munkába több kollégát is sikerült bevonni. A kreatív zenét tanító kolléga az énekelt részek betanításában segített. A műsor részét képezték a forradalmi érzület kiváltására alkalmas hajdani dalok (*Meghalt a cselszövő...; Marseillaise; Fel-fel vitézek*) és a mai kor forradalmi hevületű, szabadságot megéneklő slágerei is (Aretha Franklin, George Michael, Pharrell Williams). A mozgástanár kollégánk egy olyan jelenetnél segített, amelyben a *Bánk bánt* gyorstalpalón elsajátító színészek állóképeit fűztük össze egy gyors váltásokkal dolgozó koreográfiával.

A helyzetünk ebből a szempontból szerencsésnek és kivételezettnek is mondható, hogy ilyen jól képzett fiatalokkal és lelkes kollégákkal dolgoztunk együtt. Nehézséget jelentett viszont az, hogy az ünnepségen az osztály minden tagjának szerepelnie kellett, ezért a szövegkönyv megírásánál fiktív szereplők sorát kellett életre hívni. Szerencsére a színházi helyzet bőven kínál lehetőségeket, a műsorban szerepet kaphatott színházi ügyelő, kellékes, fodrász, jegyszedő, a műszak, valamint a műsor közepén betóduló forradalmi ifjúság is kínált legalább egy-egy villanásnyi szereplehetőséget.

Még a jelmez érdemel említést mindenképp: egy iparművész anyuka sprével lefűjt összeragasztott szemeteszsákokból készített a hajdani divatot idéző ruhakölteményeket, frakkokat, felstuccolt szoknyákat. Így idéztük meg mai köntösben a korabeli divatot.

A műsort a Nemzeti Színházba invitáló plakátok kirakása előzte meg, ezen a plakáton az eredetileg tervezett előadás címe, a *Két anya gyermeke* szerepelt. Ezekre a plakátokra aztán rákerült az ünnepség napján a „MŰSOR-VÁLTOZÁS – BÁNK BÁN” felirat, és néhány nappal az ünnepség előtt színházjegyet is kapott mindenki az iskolában; akik tehát megérkeztek az ünnepségre, szintén szerepbe léphettek, a korabeli néző szerepbe.

SZEREPLŐK

Konferáló

Bartay Endre, színházigazgató

Egressy Gábor, rendező

Füredi Mihály, színész

Terike, asszisztens

Laborfalvi Róza, színész

Komlóssy Ida, színész
Bajza József, színházigazgató
Szathmáryné, színész
Éder Lujza, színész
Erkel Ferenc, zeneszerző
Súgó
Műszak
Jelmezes
Ügyelő
A betóduló forradalmárok
Jókai Mór, forradalmár író

ELŐJÁTÉK

Beülnek a nézők, akiket a Két anya gyermeke című előadásra hívtunk, erre korábban jegyeket kaptak. Nézőtéri ügyelők ültetnek, jegyszedők jegyeket néznek. Lemegy a nézőtéri fény. Kijön a Konferáló.

KONFERÁLÓ Szép estét kívánok mindenkinek! Bizonyára tudják, hogy a mai események miatt színházunk élt a műsorváltoztatás jogával, és a Két anya gyermeke című francia komédia helyett egy igen kevesek által ismert szerző, Katona József egyik ambiciózus, de még annyira nem ismert drámáját, a Bánk bánt játsszuk. Bár ez a mű '45-ben már műsoron volt, a cenzúra betiltotta. Mikor a fővárosban hírül ment, hogy a márciusi ifjak mily csodát vittek véghez, az egész társulat teljes egyetértésben úgy határozott, hogy újra elvesszük, hogy egy állhatatos, fegyelmezett, de megfeszített próbanap után önökkel együtt ünnepelhessünk...

ELSŐ JELENET – KÉT ANYA GYERMEKE

Flashback. Fénnyel, zenével visszapörgetjük az időt. Hátrafelé mozogva bejön mindenki, a rendezői balról bevonul Erkel, Bajza, Egressy Gábor (Rendező), leülnek oldalra, a rendező a rendezői székre a közönségbe, jegyzeteket, kottákat vesznek elő. Közben a színpad két szélén: az 5 színész (Laborfalvi Róza, Komlóssy Ida, Éder Lujza, Szathmáryné és Füredi Mihály)

öltöztetik, sminkelik, mindez állóképbe merevedve, súgók, szövegek, hátul a műszak pakol...

Hátul mai ruhában a dobogón a forradalmárok. Kékes fény fentről. Ének: Fel, fel vitézek a csatára! – lalázva. Majd kifutnak lelkesen.

A Rendező megszólalásával feloldódik az állókép. Próba előtti molyolások, beszélgetések, melyből kihallatszanak a „forradalom, Petőfi, Nemzeti Múzeum, Pilvax, Vasvári” stb. szavak. Egressy megköszörüli a tor-kát, mire a színészek nagy pátosszal elfoglalják helyüket a színpadon.

RENDEZŐ Jó, kezdünk lassan. Minden megvan? Súgópéldány rendben? Sikerült összeszerelni? Rendben. A műszak lassan vonuljon le a színpadról! ... Akkor nézzük a Két anya gyermeke zárójelenetét. Csendet kérek... Kifelé mindenki, kezdjük már! Oda a vicomte, a madame, köszönöm Rozika, oda meg a mademoiselle és a lánya. Igen, úgy, megtörtebben. Köszönöm. Hagyja már a haját! Na, végre. Kezdjük!

Zenei tus. Elkezdődik a jelenet. Szerepek: Laborvalvi – Mademoiselle; Komlóssy – Madame; Füredi – Vicomte; Éder – Gyerek; Szathmáryné – Jean. A színészek a XIX. század stílusában deklamálva, pózokba merevedve játszanak.

VICOMTE Madame és mademoiselle! A vicomte meghallgatta ügyeteket, de ama kérdésben nem jutottunk dűlőre, melyikötök e gyermek anyja. Nemesemberi kötelességemnek érzem, hogy megsegítsem ügyeteket, ezért egy utolsó próbát eszeltem ki. Jean, ragadj egy szénceruzát!

Ragad.

És nosza, firkants egy karikát a padlóra!

Firkant, de iszonyú körülményesen.

RENDEZŐ Gyerünk már! Gyorsabban!

VICOMTE A gyermek álljon annak közepére. Madame és mademoiselle, álljatok mindketten a gyerek mellé. Azé lesz, ki elébb magához rántja.

Rángatás, Madame a földön, a gyermek a Mademoiselle-nél.

MADAME Bántsam azt, kit én neveltem?

VICOMTE A vicomte ezennel megállapítja, ki a valódi anya. Ó! Aki nem bántaná a gyermeket! A másik pedig nyilván gonosz, nem érdemli meg azt.

MADMOISELLE Én úgy gondolom, gondolkozzon el döntésén még egy kicsikét!

VICOMTE Ugyan miért?
MADemoiselle Majd meglátja, csacsi!
Laborfalvi odatípeg Füredihez, megfogja a kezét és előre, középre húzza. Zenés, táncos betét következik (Mária főhadnagy, részlet):
MADemoiselle (*dalbetét*)
A betét végén Bajza feláll, és elragadtatva tapsolni kezd.
RENDEZŐ Bravó! Csodálatos volt, Rozikám!
Komlóssy zavartan jelentkezik, majd közbeszól.
KOMLÓSSY Nem akarom megzavarni a Laborfalvi művésznő jogos méltatását, de némiképp tanácsstalannak érzem magamat ebben a jelenetben. Mit csináljak?
RENDEZŐ Hogyhogy mit csinálj?
KOMLÓSSY Most már törvényesen is enyém a gyermek, erre valahogy reagálnom kell.
ÉDER Ez mondjuk igaz. A sok hányattatás után végre egy család lehetünk. Valaminek történnie kéne köztünk, amíg a Rozika elől prezentálja a művészetét.
LABORFALVI (*ingerülten Komlóssynak*) Maga most kekeckedik velem?
ÉDER Távol álljon tőlem. Csak instrukcióra lenne szükségünk.
SZATHMÁRYNÉ Még instrukció kell neki! (*Édernek*) Drágám én egy néma nadrágszerepben szerencsétlenkedem itt bal hátul, és meg se nyikkanok, hanem méltósággal túrom a színpadi kitesztottságot és a kis szerep átkát.
ÉDER Kis szerep nem létezik, csak kisszerű...
SZATHMÁRYNÉ Be ne fejezze!
LABORFALVI (*Éderre*) Ez mondjuk igaz.
Veszekedés.
KOMLÓSSY (*túl akarja kiabálni*) Én csak tanácsot akartam kérni!
FÜREDI (*ügyetlenül békítene*) Hölgyeim, hölgyeim...
Füredi kap egy eltévedt pofont, egyből a földre kerül.
RENDEZŐ (*rendet tesz*) ELÉÉG! Mi ez a vircsaft? Nem ezt szoktam meg maguktól. Mi történt magukkal?
Büntudatos csend. Majd Laborfalvi bátortalanul felteszi a kezét. Füredi közben kiült a színpad szélére, az arcát fájlalja.
ÉDER Ha szabadna megjegyeznem. Mindnyájan hallottuk a szóbeszédet, hogy mi megy ma a városban. Érzelmileg kicsit

felfokozott mindenkit. Ez a nagy felpezsdülés, ami az utcákon történik...
Kintről Aretha Franklin: Freedom
RENDEZŐ Én is hallottam ezt-azt, de milyen felpezsdülésre gondol, Lujzikám?
SZATHMÁRYNÉ Hát a Petőfiék kinyomtatták...
RENDEZŐ Valami Sándor nevezetű népies költő pár cimborájával erősen bekavézott a Pilvaxban, aztán kimentek az utcára, hogy verseket szavaljanak. Ami itt pezseg, az a túl sok koffein, semmi más...
LABORFALVI Csak megnéznénk, ha esetleg elrendelne egy rövidebb szünetet...
FÜREDI (*közbeszól*) Mondjuk egy kétórásat...
KOMLÓSSY (*folytatja*) Jót tenne nekünk egy kis friss levegő...
ÉDER Meg aztán... A kíváncsiságunkat is kielégíthetnénk. Csak hogy valami bizonyosságot nyerjünk, mert hát ez nagyon izgalmas, nem?
SZATHMÁRYNÉ Izgalmasabb, mint ez a két anya...
Rendezőn kívül mindenki helyesel, kint forradalmárok hangja. „Menjünk a Nemzeti Múzeumhoz!”
LABORFALVI Valami történik odakint, mi meg ide be vagyunk zárva!
RENDEZŐ És ha rajtam múlik, ez így is marad! Nem megy senki sehova. Este premierünk lesz, maguk ennek az előadásnak színészei én meg a rendezője vagyok, vagyis azt csinálják, amit én mondok, punktum! Na, ehhez mit szólnak?
Kintről beszűrődik a tömeg hangja, mindenki odakapja a fejét.
TÖMEG (*kintről*) A magyarok istenére / Esküszünk, / Esküszünk, hogy rabok tovább / Nem leszünk!
Odarohannak az ablakhoz.
ÉDER Jaj, az ott nem Petőfi?
KOMLÓSSY Dehogy, Petőfi sokkal magasabb! Ez legfeljebb a Tompa Mihály!
ÉDER Rendező úr, legyen szíve, hadd menjünk! Éppen most esküsznek a magyarok istenére!
RENDEZŐ Mi meg itt próbálunk. Vissza mindenki a helyére! Ne kelljen még egyszer mondanom.

Mindenki vissza.

Szathmáryné, mozogjon már!

SZATHMÁRYNÉ Márpedig én nem fogok itt szerencsétlenkedni. Hát azért hagyjam ki az évszázad eseményét, hogy Jean lehessek? Egy néma szolgál? Egy férfi? Valami franckóros, klisés operett-utánpótlóban?

RENDEZŐ Mit csinál? Álljon meg, hallja?

Szathmáryné foga közt szitkozódva kicsörtet. Közben durrog: „Sehonnai bitang ember..., kinek drágább rongy élete, ...lomhaságból elmarad...” Kintről a hangja: „Rabok voltunk mostanáig. Esküszünk.” Hallani, hogy csatlakozik a tömeghez.

Kínos csönd

KOMLÓSSY Most mi lesz?

RENDEZŐ Hát az eszem megáll, az biztos. Nincs Jeanunk.

SMINKES Ha szabad megjegyezmem, én tudom a szövegét.

ÉDER Nem is volt szövege.

SMINKES Ja, ja, azért mondom.

LABORFALVI Hát, nem tudom. Ez a sminkes mint Jean?!

ÉDER És ki fog sminkelni?

SMINKES Megcsinálom azt is.

LABORFALVI Haj?

(összefogja gyorsan)

KOMLÓSSY Szoknya?

(leveszi gyorsan)

ÉDER Bajusz?

(bajuszt rajzol)

LABORFALVI Végül is, elmegy.

RENDEZŐ Nem bánom, legyen, csak csináljuk, mert este be-mu-ta-tó.

KOMLÓSSY Akkor talán mondhatna is valamit.

RENDEZŐ Micsoda?

KOMLÓSSY Mit csináljak a gyerekekkel? Tudja: instrukció...

RENDEZŐ Oh, hát persze... Ööö... Hát... nem tudom... csak *(meggyőződés nélkül)*... Nyújts feléje védő kart...

Erkel megihletődik: tátott szájjal, lázas és merev tekintettel a rendezőre néz. Elfelejt levegőt venni. Felpattan.

RENDEZŐ Jól vagy, Ferikém? Minden rendben?

ERKEL Csitt... csitt... Nyújts feléje védő kart... Ez zseniális.

FÜREDI *(malíciával, még mindig az arcát fogja)* Nnna! Az Erkel művész úrnak már megint ihlete támadt!

ERKEL Van valahol egy ilyen vers... De mi lenne, ha... Olyan ismerős... *Ráveti magát a kottáira, veszettül írja a hangjegyeket, komponál. A többiek az örült zseniknek kijáró ignorációra váltanak.*

KOMLÓSSY *(megcsinálja az instrukciót)* Így gondolta, rendező úr?

RENDEZŐ Igen, pont így! Menjünk újra a zenei betét kezdetétől!

A színészek beállnak a megadott helyre, Komlóssy nyújtja Édernek a védő kart, zenei tus, aztán... Beront Bartay Endre, színigazgató.

MÁSODIK JELENET – BÁNK BÁN

IGAZGATÓ Leállunk!

RENDEZŐ Mi történt igazgató úr? Valami baj van?

IGAZGATÓ Hát, ahogy vesszük. Csak azért jöttem Gáborkám, mert műsorváltás van. Nem ez a Két gyermek anyja lesz...

RENDEZŐ *(tagolva)* Két anya gyermeke...

IGAZGATÓ Pláne. Műsorváltás. Ezt a két anyát elsodorta az utcákon forrongó, hatalmas tömeg. A Habsburg rendfenntartó erők tehetetlenek, a jelek szerint megszületőben van az új magyar kormány. Pesten már nagy a ribillió.

Kintről: Budára, Budára, a helytartótanácsához!

SZILÁGYI Mindjárt Budán is!

Kintről: Nyittassuk meg Tánccsics börtönét!

KOMLÓSSY Tánccsicsot kiszabadítják!

LABORFALVI Bölcs döntés, hogy most elhalasztjuk a premiert.

ÉDER Akkor menjünk, és ünnepeljünk mi is!

Lázasan, vidáman szedelőzködnek.

SMINKES *(Szoknya le, haj vissza)* Pedig majdnem összejött.

IGAZGATÓ Lassan a testtel. Nem marad el az előadás, csak műsorváltás lesz. Ezt a Tánccsicsot meg meghívjuk az esti előadásra. Megyek, átíratom a plakátokat. Gáborkám, majd megemészted, na, próbálgatók!

RENDEZŐ De mit?

IGAZGATÓ *(kimegy, kiabál)* Józsi!
Bajza bejön. Mindenki odavan.

SMINKES A prózai tagozat vezetője!

ÉDER A Bajza!

KOMLÓSI A művész úr!

LABORFALVI Józsi!

FÜREDI Ajj!

BAJZA Amint azt az igazgató úr is mondta, az előadás nem elmarad, csak műsorváltozás lesz, és tekintettel a mai nap történelmi jelentőségére, a rendezés feladatát magamra vállalom. Van még kérdés?

RENDEZŐ Van. Akkor én most mit csináljak?

BAJZA Egy kávé igazán jól esne, Gáborkám.

RENDEZŐ Értem.

Kiviharzik, papírokat eldobja. Kis bizonytalanság. Csend.

BAJZA Szedje össze, Annácska!

FÜREDI Tehát ma este is játszunk... És mit, ha szabad kérdezmem.

BAJZA Terike!

Terike (fiatal lány) egy kis kocsit húz be, rajta egy nagy stóc szöveggönyv. Bajza egy gesztussal jelzi, hogy vegyen mindenki magának egy példányt a szöveggönyvekből. Azok megteszik. Mindenki a maga vérmérséklete szerint reagál. Félrevonulnak, nézegetik.

KOMLÓSSY *(fennhangon)* Katona József: Bánk bán!

BAJZA A szereposztást ott olvashatják a színlapon.

ÉDER Biztos valami modern darab, még sose hallottam róla...

FÜREDI József! Ne haragudjon, de ezt nem gondolhatja komolyan... Ezt már bemutattuk '45-ben, és sürgősen le is vettük... Arról nem is beszélve, hogy egy társalgási vígjátékhoz vagyunk előkészülve. Hogy csinálunk egy szalonból estére középkori tróntermet?

MŰSZAK Óh, semmi gond. Csak belógatjuk a Lohengrin festett hátterét, és már meg is vagyunk.

KOMLÓSSY És mi lesz a jelmezekkel?

JELMEZES *(Bajzának)* Mikor is írta ezt a darabot?

BAJZA '19-ben.

JELMEZES Azóta nem sokat változott a sikk! Még szerencsénk, hogy a mai színházi divat nem historizáló, és a keletkezés időpontját vesszük alapul a jelmezeknél. Ahogy a Füredi művész úr öltözik, akár ebben a ruhájában is játszhat!

FÜREDI Ezt nem mondhatja komolyan!

BAJZA De, komolyan mondja!

LABORFALVI Józsikám! Bár vagyunk itt páran, akik oly' szerencsések, hogy ismerhetik a művet, de egyeseknek ez egy ismeretlen darab...

SZILÁGYI *(közbevág)* Egy igazi színész úgy is tud játszani, hogy nem ismeri a darabot!

KOMLÓSSY De hamar belejött valaki! A néma-vak komornyikot talán még zavarná is, ha tudja, miben játszik...

SZILÁGYI Nekem csak ne szájajlon egy olyan trampli, aki még csak nem is ismeri az utolsó bécsi divatot!

KOMLÓSSY A bécsit? Azt ismerni egyenlő a hazaárulással!

SZILÁGYI Te ne hazaárulózzál!

KOMLÓSSY De hazaárulózom!

SZILÁGYI Ne hazaárulózzál!

KOMLÓSSY De hazaárulózom!

SZILÁGYI Ne hazaárulózzál!

KOMLÓSSY De hazaárulózom!

BAJZA *(közbevág)* Csodás! A beszédtechnikai bemelegítéssel már meg is volnánk!

LABORFALVI De még mindig nem ismeri mindenki a darabot, és egy elemző próbához kevés az idő!

A forradalmárok belökik az ablakot, ordibálják a 12 pontot. Papírrepülőkön bedobálják. Színészek odafutnak, nézegetik a nyomtatványokat.

FÜREDI Mi lenne, ha most elrendelnénk úgy másfél óra szünetet, és mindenki magában elolvasná, és addig ki is mehetnénk innen, hogy mi újság az utcákon.

BAJZA Annyi időnk nincs!

TERIKE *(angol akcentussal)* Well... eh... ha szabad megjegyyezni!

LABORFALVI Te meg ki az ördög vagy, csillagom?

TERIKE Miss Terike.

BAJZA Oh, persze! Miss Terike, az új asszisztensem.

KOMLÓSSY És miért beszél ilyen hülyén?

TERIKE Oh... ööö... sorry a kiejtésem miatt. Tudják sokat dolgoztam in külföld, és a magyar megkopott.

KOMLÓSSY Azt látom. Mit akartál megjegyezni?

TERIKE Oh, of course! Sokat dolgoztam kint Károly mellett...

ÉDER Milyen Károly? Róbert?

LABORFALVI Ááá, ahhoz túl fiatal!

TERIKE Dickens. Dickens Károly. A Charles.

MINDENKI Ó.

TERIKE Neki volt módszer, angol színvetési method for lazy actors, hogy mondta nekik, hogy csináljanak magukból sok állókép, de nem ám össze-vissza! Károly mondta in the line, sorba főbb action-öket a sztorból, és mindenki úgy beállt.

FÜREDI Ez a beállás tetszik...

HARMADIK JELENET – PRÓBA

BAJZA Az csodálatos! Én akkor mondom sorba a dráma eseményeit, ti meg ezeket lemozogjátok szépen, ahogy Terike mondta.

FÜREDI Kicsit kevesen vagyunk ehhez a darabhoz, nem?

LABORFALVI Mert az igazi férfiak az utcán vannak.

SÚGÓ Én emlékszem nagyjából a darabra, itt voltam '45-ben is. És innen a színpadról könnyebben is sűgok.

ÜGYELŐ Hát, ha beengedem a nézőket, akkor be tudok állni én is.

BAJZA Rendben!

LABORFALVI Ez nekik színház!

BAJZA Megvettem. Kezdhethük.

Mindenki a maga vérmérséklete szerint reagál a helyzetre, de megtörténik a dolog. Az öltöztetők, fodrászok, díszítők szintén beállnak. Bajza mondja a főbb eseményeket. Minden mondat után beállnak egy pózba, a következő mondatra váltanak. Állóképek pörögnek.

BAJZA
Gertrudis királyné a király távollétében mulatságot tart.
A németek örülnek, a magyarok szomorúak.

Bánk bán titokban hazatér küldetéséről egy aggályos levél miatt, amit barátja, Petur küldött, a jelszó: Melinda, Bánk feleségének a neve.
Bánk nézelődik a palotában.
Bánk találkozik a szegény Tiborccal.
Bánk zajt hall, elbűjik, majd fűltanúja lesz, hogy Ottó, a királyné öccse udvarol Melindának.
Bánk nem ért semmit.
Ottó kábító főzetet ad Melindának.
Bánk elmegy Peturhoz, az összeesküvőkhez, ahol azt tervezik, megölik Gertrudist.
Bánk lehűti az összeesküvőket.
Bánk felhevül, mikor megtudja, hogy Melinda odaadta magát Ottónak.
Bánk ellöki magától az asszonyát.
Bánk megöli Gertrudist. Összeszurdalja.

TERIKE És akkor itt lehetne énekelni, hogy freedooooom!
ÉDER Ez meg miről beszél?
BAJZA Miss Terike, ha szabad kérnem, inkább most hallgasson...
TERIKE De mikor ez díszelőadás for the pesti freedom fighterek, miért ne lehetne énekelni freedom?
BAJZA Csend legyen!
FÜREDI Hát ez a Bánk bán?
BAJZA Nem tetszik valami?
FÜREDI Gyűlölöm.
LABORFALVI Micsoda meglepetés.
BAJZA *(Hápgogva)* De... de... ? Neked meg mi bajod ezzel a drámával?
Füredi a monológja alatt le is játssza a jelenet idevágó részeit, és színész-társait taszigálja a színpadon.
FÜREDI Hogy mi a bajom ezzel a drámával? Megmondom! Itt van Bánk bán. Ez egy tutyi-mutyi, szerencsétlen, férfiatlan, szibarita váz! Jóézésű ember nem így viselkedik.
JELMEZES Mert?
FÜREDI Elmagyarázom. Itt van ez a Bánk bán. Magyarország nagyura, ez eddig tiszta sor. Küldetésben jár. Jön egy hírnök, hogy bajban van a haza és a jelszó Melinda.
MŰSZAKIS Melinda?

FÜREDI Az. A felesége neve, akit nagyon szeret. Elvileg. Hazajön – és most kezdődik, jól figyeljetelek! – hazajön inkognitóban.

ÉDER Az valami korabeli szekér típus?

TERIKE No, no... Top secret.

FÜREDI Hazajön titokban.

A következő eseményeket a többieket berángatva illusztrálja.

Senkinek se mondja el, hogy itthon van. A bajok már itt kezdődnek, mert kötelessége lett volna nagy csinnadrattával jelentkezni a trónteremben, hogy hoci ide a jogart, meg a palástot, mert a király távollétében én kormányzom ezt a kócerájt. Ehelyett mit csinál? Settenkedik. Lopakodik. Spion módjára sunyul, nehogy valaki megtudja, hogy megjött a legnagyobb politikai erő... De folytassuk! Fel van dűlva, hogy mi lehet az asszonnyal. Halvány, néma árnyékként suhan át a palota termein, AZTÁN... Aztán zajt hall. Erre mit csinál? Elbújik. Egy akkora pallos lóg az oldalán, mint egy petrencésrúd, és mikor zajt hall, bekuckózza magát egy falikárpit mögé! És jól figyeljetelek, mert most jön a lényeg! A zajt a felesége csapta, akit elvileg nagyon szeret. Hát nem oda kéne mennie hozzá, hogy megölelje? De a mi Bánk bánunk ennél jóval titokzatosabb és kiszámíthatatlanabb! Ott marad a kárpit mögött, végighallgatja, ahogy Otto, a királyné öccse csapja a szelet az asszonynak, de ő még ekkor se lép közbe, nem csapja szét a germán kutya veséjét. HANEM? Hanem megvárja, míg a kis évődés véget ér, azok ketten elmennek, ez meg? Ez meg ekkor és csakis ekkor jön elő vérben forgó szemekkel és meztelen pengével, de még ekkor se megy a kis görény után, hogy levágja, mint egy malacot. Nem. Megáll, és nem érti az egészet.

ÉDER Lehet, hogy tetszett neki a kárpit mintája.

KOMLÓSSY Vagy fázott. Gondolj bele, nem úgy hangzik, mintha ez az inkognitó fűthető lenne.

FÜREDI Ez a Bánk bán vagy ostoba, vagy tutyimutyi, vagy inkompetens, vagy nem szereti igazán a feleségét. De az is lehet, hogy mind-egyik egyszerre. Akármelyik is, ez a szerencsétlen viselkedés kivesz minden feszültséget a drámából. Ebben a darabban minden úgy rossz, ahogy van!

LABORFALVI Azám, azám...

KOMLÓSSY De minden?

BAJZA Nem!

Erkelnek újra ihlete támad...

ERKEL Azám... azám... de minden... nem. Majdnem jó, majdnem jó (ránéz az eddig komponált kottára – Himnusz) Hm... Ezt még megírom egyszer (lázasan hangjegyeket ír)

Lassan mindenki felülemelkedik Erkel intermezzóján, Bajza tér észhez elsőnek. Az alábbi elemző szövegek alatt – mintegy játékként – meg-meg-jelennek az adott jelenetek.

BAJZA (Füredinek) Hagyjuk már! Kákán is csomót...! Te mégis mit csinálnál a helyében? Ő egy államférfi, aki hűséges a királyhoz, a nemesek meg arra akarják rávenni, hogy segédkezzen a királyné ellen tervezett merényletben. Két tűz közé került: ha segít Peturéknek, akkor felségárulást követ el, ha nem segít nekik, akkor hazaáruló lesz...

SÚGÓ Na, de Melinda!

BAJZA Persze, könnyű számon kérni rajta, hogy nem szerette eléggé a feleségét. De mit tehetne? Ha leszúrja Ottót, akkor még jobban szorongatják majd a magyarokat. Ha meg politikusként cselekszik, és feljelenti a kis görényt a királynénál? Az öccse! ... Szerinted kinek hinnének? Gertrudis hivatalnokai szétcincálnák!

FÜREDI Egyébként ez a másik bajom! Mit kell azon tépelődni, hogy a Királyné rossz vagy sem? A saját talpnyalóit hozta ide a mi magyar hazánkba, elvette a magyar nemesektől a hivatalokat és a germánjainak adta. Ez azért több mint inkorrekt.

BAJZA Tudjátok mit? Teljesen meg tudom érteni Gertrudist, hogy olyan emberekkel akarja körülvenni magát, akik hallgatnak rá. Nincs is annál idegőrlőbb, ha egy vezetőnek azokkal kell együtt dolgoznia, akik mindig ellentmondanak neki, és felülbírálják minden döntését!

LABORFALVI Maga most rólunk beszél?

BAJZA Neeem! Csak folytatom az elemzést, amit a Füredi művész úr kezdeményezett.

A Súcó közben olvassa a szövegkönyvet... hangosan felnevet

BAJZA Örülök, hogy valaki ennyire jól érzi magát.

SÚGÓ Ne haragudjon, de ebben a drámában nagyon izgalmas mondatok és írói instrukciók találhatóak.

SZILÁGYI Úgy mint?

ÜGYELŐ Prósit, a fölöstököm! Hát ez óriási!

Röhögnek, ismételtetik. Bajza mérges, próbálja magyarázni.

BAJZA Az csak egy köszöntés! Annyit jelent, hogy egészségedre a reggelit.

ÜGYELŐ Hát a prósit lehet, de a fölöstök az egész más.

Röhögnek, elszabadul a pokol lassan.

SÚGÓ Ez meg egy instrukció: fejét a földhöz nyomva görgeti. Kinek a fejét? Hova görgeti?

FÜREDI Várjál, mutatom!

Leteperi Komlóssyt, és a fejét görgeti a padlón.

BAJZA Jaj, már! Hát a saját fejét görgeti Bánk bán bánatában!

Szakadnak, „a saját fejét görgeti!” Megcsinálja, kitörő jókedv. Innentől kezdve sorra találják meg a nehezen érthető mondatokat, és valaki mindig kísérletet tesz arra, hogy meg is jelenítse. Improvizációs etap...

MŰSZAKIS „Biberach, megjíedve vonja egy szegletbe magát, és alighogy Petur elvégzé beszédét – hamarébb kisuhan.” Érted, így vonja a szegletbe magát. *(mutatja)*

ÉDER Itt meg Bánk bán eléjön a rejtek-ajtóból meztelen fegyverrel, magán kívül sok ideig tipeg-topog.

LABORFALVI Biberach öklét összeráncosított homlokához nyomván, igen mély, de rövid gondolkozás után. A szerelme féltő Bánk bán *(kacag)* Tüdő, hazudsz! hazudsz!

Nevetésbe fulladó káosz. Egyszer csak Füredi kiválik a tömegből.

ÉDER Ne hagyjuk, hogy bezárjanak minket!

LABORFALVI Csináljunk színházi forradalmat!

FÜREDI Gyerünk az utcára!

KOMLÓSSY Csatlakozzunk a forradalomhoz!

MINDENKI *(skandálva)* Itt az idő, most vagy soha!

Erkel elszörnyedve feláll, megragadja a kottáit és a színészekhez vágja. Üvölt.

ERKEL Elég!

Döbbsent csend.

ERKEL Ez a baj, látjátok! A színházat csak önmagáért valónak tudjátok

értelmezni. Persze, igazatok van, szükségünk van feszültségre, következetességre, dramaturgiai végiggondoltságra... Ezek mind önmagukban egy előadás értékeit képviselik. De van olyan, hogy valami azért értékes, mert túlmutat önmagán. Gesztussá válik. Ti színészek vagytok! Hosszú-hosszú évek óta ez a szakmátok és a hivatásotok. Most ott kint az utcán éppen a magyar demokrácia születését ünneplik... Ennyire nehéz megtenni azt a gesztust, hogy az egyetlen, tematikájában valamennyire is idevágó drámánkat ezen a jeles napon színpadra állítsuk? Ennyire nehéz önzetlenül ajándékot adni?

(Színészek elcsendesednek, szedegetik össze a papírokat)

LABORFALVI Nem.

BAJZA Akkor dolgozzunk. Mindjárt itt a közönség.

Mindenki a dolgára megy. Zene. Sötét.

NEGYEDIK JELENET – DÍSZELŐADÁS

Fény fel. Bejön a Konferáló

KONFERÁLÓ Szép estét kívánok mindenkinek! Bizonyára tudják, hogy a mai események miatt színházunk élt a műsorváltoztatás jogával, és a Két anya gyermeke című francia komédia helyett egy igen kevesek által ismert szerző, Katona József egyik ambiciózus, de még annyira se ismert drámáját, a Bánk bánt játsszuk. Bár ez a mű '45-ben már műsoron volt, de a cenzúra betiltotta. Mikor a fővárosban hírül ment, hogy a márciusi ifjak mily csodát vittek véghez, az egész társulat teljes egyetértésben úgy határozott, hogy újra elővesszük, hogy egy állhatatos, fegyelmezett, de megfeszített próbanap után önökkel együtt ünnepelhessünk...

Sötét. Az előadás zenei nyitánya. Fény. Két színész érkezik.

OTTÓ *(örömmel vonja be Biberachot)*

Ah Biberach! Örvendj! bizonynal az
Enyim fog ő – az a szemérmes angyal –
Enyim fog ő lenni, kiért sokat
Oly nyughatatlan szívvel éjtszakáztam!
Oh Biberach, enyim bizonynal ő!

BIBERACH OTTÓ Hm, hm, ugyan bizon! Melinda? jó!
Oh, mely hideg! – mit is beszélek én
Ezen megúnt fagyos személy üres
Szívének, aki eddig sem tudá azt,
Hogy mit tegyen *forróan érzeni*.

Dörömbölés.
A terembe betódnak a forradalmárok a hátsó ajtón keresztül. Általános ujjongás: „Győzött a forradalom! Éljen a szabadság, éljen a haza!” stb.

BIBERACH Már elnézést, de itt éppen egy előadás zajlik!
FORRADALMÁR Tudjuk, azért jöttünk!
BIBERACH De...
FORRADALMÁR2 Úgy hallottuk, hogy nekünk játszanak. Így van, vagy nem így van?
OTTÓ Igen, de...
FORRADALMÁR3 Úgy hallottuk, hogy itt most a forradalmat ünneplik. Így van, vagy nem így van?
OTTÓ ÉS BIBERACH Igen, de...
FORRADALMÁR4 Hát akkor ünnepeljünk rendesen! Így van, vagy nem így van?
FORRADALMÁR5 ÍGY VAN!
IGAZGATÓ (*forradalmároknak*) Jó estét! Ne haragudjanak, de úgy tudjuk, hogy ma délután kiszabadult Táncsics Mihály. Melyikük az? Ő lenne a díszvendég...
FORRADALMÁR5 Táncsicsot tényleg kiszabadítottuk.
FORRADALMÁR6 Mikor rátaláltunk a cellájában, szegény alig volt magánál!
FORRADALMÁR7 Csupa csont és bőr...
FORRADALMÁR8 Igen, az arca meg kék-zöld folt volt, mert úgy elagyusztálták szegénykémet.
IGAZGATÓ Köszönöm a részletes leírást, így már könnyebben fel fogom ismerni.
FORRADALMÁR9 De hisz nincs itt!
FORRADALMÁR10 Magunk húztuk idáig a hintóját, de aztán hazament lepihenni.
IGAZGATÓ Oh... Akkor esetleg a Petőfi? Itt van maguk között?
FORRADALMÁR11 A Sanyi?
FORRADALMÁR12 Megerőltette a hangját a Múzeumnál...
FORRADALMÁR Meg is áztunk, egész nap esik.

BAJZA Kitalálom, ő is hazament.
FORRADALMÁR Pontosan!
JÓKAI Csak mi vagyunk itt. Egyszerű, pesti kölykök, akik ma reggel úgy keltek fel, hogy változtatni akarnak a dolgok állásán. Meg is tettük. Nincs bennünk semmi különös. Nem vagyunk sem kiválóbbak, sem jobbak senkinél.
LABORFALVI Ha nem is kiválóbb, azért a kokárdáját rendesen felvehette volna!
JÓKAI Ó, a csudába... Elkalandoztam.
FORRADALMÁR Jaj, Mór! Maga biztos közben is azon gondolkozott, hogyan írhatná meg ezt egy regényben.
LABORFALVI Hagyja, majd én megigazítom.
Kiemelt, romantikus pillanat. A forradalmárok tapsolni kezdenek.
OTTÓ Ha jól sejtem, ennek az előadásnak lótték.
BIBERACH Kár, pedig majdnem összejött...
SMINKES Átérezem.
FÜREDI Már kezdtem épp' megszeretni ezt a szerepet.
LABORFALVI Mi legyen most?
JÓKAI Ünnepejünk!
Énekes összeállítás. Fel, fel vitézek! DJ Bobo: Freedom, Meghalt a cselszövő, George Michael: Freedom, Marseillaise, Aretha Franklin. A zenei csúcsponton berongyol Erkel, hóna alatt egy csomó kottával.
ERKEL Állj! Állj! Álljunk meg!
BAJZA De miért, Ferikém!
ERKEL Kész van! Illetve... Kész volt!
TERIKE Ő most whatabout beszél?
ERKEL Tudtam, hogy valahonnan ismerős ez a dallam, hiszen ezt már pár éve megírtam. Nézzétek!
Kiosztja a kottákat, mindenki nézi.
IGAZGATÓ Hm. Klasszikus.
Valaki elkezdi a kottából, aztán mindenki bekapcsolódik a Himnuszba... Fény le.

FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT SZAKIRODALOM

130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=24382.38666

243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/nat_070926.pdf

A Kormány 202/2007. (VII. 31.) rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 243/2003. (XII. 17.) Korm. rendelet módosításáról, http://www.zipernowsky.hu/letoltes/kerettanterv/nat_070815.pdf

A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról, https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf

A Nemzeti alaptanterv tervezete 2018., https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2018/08/a-nemzeti-alaptanterv-tervezete_2018.08.31.pdf

Achs Károly: „Dráma az osztályfőnöki munkában”, in: Illés Klára, Eck Júlia, Kaposi József, Trencsényi László (szerk.): *Dráma – pedagógia – színház – nevelés. Szöveggyűjtemény középfeladónak*. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 179–190. <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1848>

Dávid Ádám, Dóka Péter (szerk.): *48 másképp. Ifjúsági novellák a múltból*, Móra–József Attila Kör, Budapest, 2019.

Dolmány Mária: „Tanuljunk ünnepelni!”, *Drámapedagógiai Magazin*, 2012, 2, 23–26.

DZS, „1956 te csillag”, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1614>

„Egy ünnep másfél évszázada”, https://mult-kor.hu/20070322_egy_unnep_masfel_evszazada

„Ezért fontos, hogy legyenek ünnepek és rituálék a gyerekek életében”, <http://ovonok.hu/2017/05/ezerfontos-hogy-unnepejeltek-es-legyenek-ritualek-az-eletetekben/>

Gabnai Katalin (szerk.): *Fényes napok. Ünnepek, játékok, ünnepi játékok. Forgatókönyvek gyermek- és diákcsoportoknak*, Magyar Drámapedagógiai Társaság, Budapest, 2000.

Glatz Ferenc: „Ünnepeink, 1945–1990. Tanulmányvázlat”, *História*, 1992, 10, 2. és 29–32. <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/92-10/ch01.html#id496839>

Gönczöl Enikő: „'...meglep-e, ha átnyújtom neked az ünnep perceit?’ – Nemzeti ünnepek az iskolában”, <https://tte.hu/media/pdf/34-gonczol-meglep.pdf>

Granasztói Szilvia, Magyar Beck Anna (szerk.): *Ünnepsoroló*. Versek, dalok, játékok, jó tanácsok ünnepekre, Móra, Budapest, 1985.

„Hogyan ünnepeljük forradalmainkat az iskolában?”, <https://www.irodalmijelen.hu/2014-okt-21-1237/hogyan-unnepeljuk-forradalmainkat-az-iskolaban>

Horváth Magdolna: „Hagyomány és ünnep a családban”, <http://www.koloknet.hu/eletmod/szabadido/unnep/hagyomany-es-unnep-a-csaladban/>

Kapitány Ágnes, Kapitány Gábor: „Az ünnep mint emlékezés és az emlékezés mint ünnep”, *Jel-Kép*, 2012, 1–4., http://communicatio.hu/jelkep/2012/1_4/kapitany_agnes_kapitany_gabor.htm

„Karácsony az osztályteremben”, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1458>

Karácsony Molnár Erika, Tátrai Zsuzsanna: *Jeles napok, ünnepi szokások*, Mezőgazdasági, Budapest, 1997.

Kerek Roland: „Az iskolai ünnepek mint drámapedagógiai események”, <https://hirmagazin.sulinet.hu/hu/pedagogia/az-iskolai-unnepek-mint-dramapedagogiai-esemenyek>

Knausz Imre: „Nemzetépítés és Nemzeti alaptanterv”, *Tani-tani Online*, 2017, http://www.tani-tani.info/nemzetepites_es_nemzeti_alaptanterv

Kolozsi Ádám: „Nálunk 150 éve mindenki forradalmár”, https://index.hu/tudomany/tortenelem/2015/03/15/nalunk_mar_150_eve_mindenki_forradalmar/

L. Ritók Nóra, „Az ünnep 2012-ben”, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=1052>

L. Ritók Nóra: „Gondolatok március 15-e után”, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=907>

Lukács Andrea: „Iskolai ünneplőkényszer: 'Előbb unják, majd csúfolják’”, https://hvg.hu/plazs/20121018_Ami_kotelezo_az_a_gyermeknel_eloszor_szor

„Magyarországi ünnepek és emléknapi listája”, https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorszag%C3%A1gi_%C3%BCnnepek_%C3%A9s_eml%C3%A9knapi_list%C3%A1ja

Máthé Pál, „Március örök”, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=904>

Móka János: „Iskolai ünnepek rendezésének lépései és módszere. Műsorszerkesztés és rendezés”, <https://doksi.hu/get.php?lid=11557>

Neelands, Jonothan: *Dráma a tanulás szolgálatában*, Magyar Drámapedagógiai Társaság, Budapest, 1994.

Pukánszky Béla, Németh András: *Neveléstörténet*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.

Ricœur, Paul: „Life: A Story in Search of a Narrator”, in Valdés, Mario (ed.): *A Ricoeur Reader: Reflection and Imagination*, Harvester Wheatsheaf, New York, 1991.

Ricœur, Paul: „A szöveg világa és az olvasó világa”, in Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 2: Történet és fikció*, Kijárat, Budapest, 1998, 9–41.

Ricœur, Paul: „Objektivitás és szubjektivitás a történelemben és a történetírásban”, in Takács Ádám (szerk.): *A történelem anyaga. Francia történetfilozófia a XX. században*, L'Harmattan-Atelier, Budapest, 2004, 85–102.

Szabó Ildikó: „'... feláldozták magukat értünk...' Nemzeti ünnepek az iskolában”, *Új Pedagógiai Szemle*, 56 (2006), 7–8 (július–augusztus), 96–115.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00105/2006-07-ta-Szabo-Nemzeti.html>

Széles-Horváth Anna: „'A szívünkhöz viszik, amit ésszel tudunk' – Ünnepek és rituálék fontossága a gyermek életében”,
<https://pszichoforyou.hu/unnepek-es-ritualek-fontossaga-gyermek-eleteben/>

Szűcs Anna, Szűcsné Pintér Rozália: *Méltó ünnepet! 1848. március 15.*, Candy, Veszprém, 1997.

Tóth József: „Iskolai ünnepélyek az ötvenes években”, *Neveléstörténet*, 6 (2009), 3–4, 145–153.

Trencsényi László: „Az ünnepek és a pedagógiai reformok”, *Drámapedagógiai Magazin*, 1995, 1, 3–5., http://letoltes.drama.hu/DPM/1991-2000/1995_1.pdf

„Ünnepi műsorgetevk március 15-éröl”, <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=624>

Vági Eszter: „Októberi böröndmese”, *Új Köznevelés*, 69 (2003), 8 (október), 16–19. <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/oktoberi-borondmese>

Varga Domokos (szerk.): *Ünnepünk. Műsorokra, köszöntőkre készülők könyve s mindazoké, akik szeretnének szívhez szólóbb ünnepeket ülni*, Hét Krajcár, Budapest, 1997.

Vargáné Nagy Anikó: „Az ünnepekhez való viszonyulás. Kérdőíves felmérés egy vidéki általános iskola 7. osztályában”, *Új Pedagógiai Szemle*, 60 (2010), 1 (január), 235–242. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00139/pdf/EPA00035_upsz_2010_1-2_235-242.pdf

SZÍNHÁZ- ÉS
FILMMŰVÉSZETI
EGYETEM

The logo consists of a white square with a stepped, staircase-like right edge. Inside the square, the text 'SZFE' and '1865' is written in a bold, sans-serif font.

SZFE
1865

**SZÍNHÁZ- ÉS
FILMMŰVÉSZETI
EGYETEM**